

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Lenka Veselá

**Obraz Sovětského svazu v protektorátním
denním tisku na přelomu června a července
1941**

Bakalářská práce

Praha 2008

Autor práce: **Lenka Veselá**

Vedoucí práce: **PhDr. Petr Bednařík, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2008

Hodnocení:

Bibliografický záznam

VESELÁ, Lenka. *Obraz Sovětského svazu v protektorátním denním tisku na přelomu června a července 1941*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2008. s. 90. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Petr Bednařík, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce „Obraz Sovětského svazu v protektorátním denním tisku na přelomu června a července 1941“ pojednává o prvních třech týdnech bojů na nově otevřené východní frontě v létě roku 1941. Stručně je nastíněn vznik a vývoj Protektorátu Čechy a Morava včetně jeho mediální politiky a praxe, popsán je vývoj německo-sovětských vztahů do zahájení německé invaze. V práci je sledováno, jaký postoj při informování o dění na východě zaujal protektorátní denní tisk a jakým způsobem prezentoval obrat německé zahraniční politiky. Sledovány a porovnávány jsou deníky Polední list, Večerní České slovo a Venkov.

Annotation

Die Bachelor - Diplomarbeit „Die Darstellung der Sowjetischen Union in der Tagespresse der Protektorate im Monatswechsel Juni und Juli 1941“ behandelt die ersten drei Wochen der Kämpfe an der neueröffneten Ostfront im Sommer 1941. Es wird kurz auf die Entstehung und Entwicklung der Protektoraten Böhmen und Mähren eingegangen, einschließlich deren Medienpolitik und Medienpraxis. Zudem wird die Entwicklung der deutsch-sowjetischen Beziehungen bis zum Beginn des Deutschen Einmarsches dargestellt. Als Hauptthema dieser Arbeit wird verfolgt, welche Stellung die Tagespresse der Protektorate bei Berichterstattung über das Geschehen im Osten einnahm und auf welche Weise sie den Wendepunkt der deutschen Auslandspolitik präsentierte. Es wurden die Tageszeitungen Polední list, Večerní slovo und Venkov betrachtet und verglichen.

Klíčová slova

Operace Barbarossa, východní fronta, bolševismus, nacionální socialismus, Polední list, Večerní České slovo, Venkov

Keywords

Fall Barbarossa, Ostfront, Bolschewismus, Nationalsozialismus, Polední list, Večerní České slovo, Venkov

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Vlastní text práce bez anotací a příloh má celkem 132 716 znaků s mezerami, tj. 74 normostran.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne

Lenka Veselá

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Petru Bednaříkovi, Ph.D.
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Úvod.....	3
1. Vznik a organizace Protektorátu Čechy a Morava.....	5
1.1 Vznik Protektorátu Čechy a Morava.....	5
1.2 Protektorátní správa.....	7
2. Mediální politika a praxe v Protektorátu Čechy a Morava.....	11
2.1 Systém kontroly protektorátních médií.....	11
2.2 Struktura protektorátního periodického tisku.....	14
2.3 Diferenciace novinářské obce.....	16
3. Mezinárodněpolitická situace a operace Barbarossa.....	18
3.1 Vývoj německo-sovětských vztahů před uzavřením paktu o neútočení.....	18
3.2 Pakt o neútočení.....	18
3.3 Německý útok na Sovětský svaz.....	19
4. Formování veřejného mínění v otázce Sovětského svazu prostřednictvím protektorátního denního tisku po 22. 6. 1941.....	22
4.1 Předpoklady pro informování o dění na východní frontě.....	24
4.2 Interpretace útoku na Sovětský svaz.....	25
4.2.1 Prohlášení Adolfa Hitlera k německému národu	28
4.2.2 Diplomatická nota říšské vlády vládě sovětské.....	29
4.2.3 Prohlášení státního prezidenta Emila Háchy.....	30
4.3 Upevnění a další formování veřejného mínění	31
4.4 Útok na Sovětský svaz a obraz bolševického nepřítele	34
4.5 Útok na Sovětský svaz a židovská otázka	36
5. Úloha úvodníku	39
6. Zpravodajské krytí významných událostí východní fronty v období 22. 6. 1941 - 14. 7. 1941	43
6.1 První nálety Luftwaffe na sovětská letiště	44
6.2 Dobyty pevnosti Brest-Litevsk	45
6.3 Bitva u Bialystoku	45

6.4	Dobývání pobaltských republik	46
6.5	Dobytí města Dvinsk	47
6.6	Vstup Finska do války	47
6.7	Dobývání Ukrajiny	49
7.	Doprovodný fotografický materiál	52
8.	Jazyk a způsob komunikace s publikem	56
	Závěr	59
	Resumé	60
	Použitá literatura	61
	Prameny	64
	Seznam zkratk	65
	Seznam příloh	66
	Přílohy	67

Úvod

Psal se dvaadvacátý červen roku 1941. Svítalo a německé jednotky začaly překračovat sovětskou hranici. Operace Barbarossa právě vešla do dějin. Německu měla přinést nový životní prostor pro budoucí pokolení árijců, Sovětskému svazu rychlou a drtivou porážku. Znamenala totální obrat v německé zahraniční politice, zrazení veškerých paktů, které oba státy vázaly k hospodářskému a válečnému spojení. Ze Sovětského svazu učinila úhlavního nepřítele říše.

Zároveň operace Barbarossa připravila nelehký úkol německé státní propagandě, jejíž činnost byla pro soudržnost nacistického režimu klíčová: vysvětlit, co Adolfa Hitlera k tak zásadnímu kroku proti dosavadnímu spojenci vedlo, a dále pak v otázce Sovětského svazu usměrňovat veřejné mínění. Obtížnost tohoto úkolu spočívala zejména v tom, že byl Sovětský svaz do poslední chvíle prezentován jako německý partner a nic tedy nenasvědčovalo tomu, že by se to mělo v dohledné době jakkoli změnit. Svoji rétoriku tak propaganda musela změnit doslova ze dne na den.

Zajímá mě, jak se k informování o německé invazi do Sovětského svazu postavil protektorátní denní tisk. Ve své práci bych především chtěla postihnout způsob, jakým tisk po 22. červnu prezentoval Sovětský svaz 1941 a jak vysvětloval radikální zlom v německo-sovětských vztazích. Soustředit bych se chtěla také na zodpovězení otázky, zda lze v tomto ohledu mezi jednotlivými protektorátními deníky vyznat výraznější odlišnosti. Pro svoji práci jsem zvolila tři z nich: Polední list, Večerní České slovo a Venkov.

Pro pochopení kontextu ve své práci uvádím stručný nástin státoprávního vývoje Protektorátu Čechy a Morava a vývoje německo-sovětských vztahů. Zároveň v začátku své práce věnuji pozornost také fungování médií v rámci protektorátu. Následně se pokusím popsat způsob, jak jednotlivá periodika německou invazi interpretovala a jakým způsobem po útoku pracovala s veřejným míněním. V další části bych se chtěla soustředit na specifické formy informování o událostech na východě, tj. na zpravodajství z bojiště nebo na fotografický materiál. V závěru práce se také pokusím stručně charakterizovat užití jazykové prostředky a způsob komunikace mezi médiem a jeho recipientem.

Metodou práce je rešerše literatury a shromáždění, utřídění a zkoumání relevantních příspěvků uveřejněných na stránkách Poledního listu, Večerního Českého slova a Venkova v časovém rozmezí 16. 6. 1941 – 14. 7. 1941, na jejichž základě se pokusím o jednoduchou historickou srovnávací analýzu.

Pro potřeby své práce jsem použila materiály Národního archivu, a to záznamy pravidelných tiskových porad Wolfganga Wolframa von Wolmara, které jsou uloženy ve fondu Archiv Syndikátu novinářů. Převážná většina z nich je v německém jazyce. Citované pasáže jsou mým překladem, v němž jsem se soustředila primárně na zachycení smyslu sdělení.

Pro větší autentičnost zachovávám při citování příspěvků originální pravopisnou normu.

1. Vznik a organizace Protektorátu Čechy a Morava

Obsazení československého pohraničí německými jednotkami¹, které bezprostředně následovalo mnichovskou dohodu² ze září 1938, otevřelo Německu cestu k další expanzi směrem na východ. Ztráta pohraničí pro Československo neznamena la jen faktickou nemožnost bránit se jakémukoli vojenskému útoku, ale i naprosté hospodářské, dopravní, společenské, politické a morální ochromení. Takto paralyzovaný stát se pak říší o půl roku později stal snadnou kořistí.

1.1 Vznik Protektorátu Čechy a Morava

Pro úplnou likvidaci Česko-Slovenska, jak se po vzniku autonomní slovenské vlády v listopadu 1938 začal pomnichovský stát nazývat, se říšský kancléř Adolf Hitler³ vyslovil už v říjnu 1938, tedy necelý měsíc po Mnichovu, vydáním zvláštních směrnic, upravujících postup při jeho okupaci. Cílem podle nich bylo bleskové obsazení Čech a Moravy a zároveň izolace Slovenska a Podkarpatské Rusi. Později Hitler tyto směrnice doplnil poznámkou o tom, že navenek má německá okupace Čech a Moravy zachovat zdání, že se nejedná o akt válečného násilí, ale pouze o pacifikační akci.⁴

K definitivní likvidaci Česko-Slovenska zamýšlel Hitler využít především sílících slovenských separatistických tendencí, které po celé trvání druhé republiky vědomě podporoval. Dokonce na Slovensko poslal i zbraně, které měly být použity

¹ Územní nároky Československu podle mnichovské dohody uplatňovalo i Polsko a Maďarsko, obsazení československého pohraničí se tedy účastnily i jejich jednotky.

² Dokument podepsaný 29. září 1938 na konferenci v Mnichově představiteli Německa (Adolf Hitler), Itálie (Benito Mussolini), Velké Británie (Neville Chamberlain) a Francie (Édouard Daladier), který řešil národnostní otázku Československa požadavkem okamžitého odstoupení jeho pohraničí ve prospěch Německa, Polska a Maďarska. O den později byl dokument vnučen československé vládě. Na základě mnichovské dohody přišlo Československo téměř o třetinu svého území a bezmála pět milionů obyvatel. Mnichovská dohoda je typickým příkladem tzv. politiky appeasementu (usmírování, ústupků), kterou před vypuknutím druhé světové války uplatňovala britská a francouzská diplomacie vůči Německu ve snaze za každou cenu zabránit rozpoutání dalšího světového konfliktu.

³ HITLER, Adolf. Německý politik a diktátor, * 20. 4. 1889 Braunau, † 30. 4. 1945 Berlín. Od r. 1919 členem Německé dělnické stany (DAP), po jejím přejmenování v Národně socialistickou německou dělnickou stranu (NSDAP) od r. 1921 jejím předsedou. Po pokusu o státní převrat v listopadu 1923 krátce uvězněn. Pobytu ve vězení využil k napsání knihy *Mein Kampf*, která se stala manifestem jeho národně socialistických myšlenek, zejména pak rasové teorie. Světová hospodářská krize a poválečná situace v Německu mu umožnila nový politický vzestup. Roku 1933 jmenován říšským kancléřem, o rok později se jako říšský kancléř stal i hlavou státu. Nově nastolený nacistický režim systematicky pronásledoval politické odpůrce a v souladu s rasovou teorií i židovské obyvatelstvo, vyznačoval se i výrazně expanzivní zahraniční politikou. V březnu 1938 anektováno Rakousko, v září 1938 československé pohraničí, v březnu 1939 území Čech a Moravy. V září 1939 útokem na Polsko rozpoutal druhou světovou válku. Jeho režimu padlo za obětí 5-6 milionů evropských Židů.

⁴ PASÁK, Tomáš. *Pod ochranou Říše*. 1. vydání, Praha: Práh, 1999. s. 12

v případném slovenském národním povstání.⁵ Úplné odtržení Slovenska mělo už tak okleštěné Čechy a Moravu ještě více oslabit a usnadnit tak Hitlerovi jejich obsazení. Třináctého března roku 1939 přijal předseda slovenské autonomní vlády Jozef Tiso⁶ vůdcovo pozvání do Berlína. Tam mu byly nastíněny dvě varianty dalšího možného vývoje na Slovensku: buďto Slovensko vyhlásí samostatný Slovenský štát a zároveň požádá říši o ochranu, nebo bude ponecháno svému osudu, tj. bude se muset vypořádat s útokem Maďarů, kteří se (podle tvrzení na jednání přítomného německého ministra zahraničních věcí Joachima von Ribbentropa) v tu chvíli už začali stahovat ke slovenským hranicím.⁷ Tiso německému nátlaku nepodlehł hned, žádal svolání slovenského sněmu na druhý den. Ten berlínské ultimátum schválil a Tiso podepsal. Čtrnáctého března 1939 tak byla definitivně rozbita soudržnost Česko-Slovenska. O den později byla navzdory první vídeňské arbitráži⁸ Maďary obsazena Podkarpatská Rus.

O tom, že se Adolf Hitler chystá okupovat Čechy a Moravu, pronikaly k československým představitelům informace už od začátku roku 1939. Nasvědčovala tomu zjištění československých vojenských zpravodajů a francouzského generálního štábu, např.: o zesíleném povolávání záložníků do německého wehrmachtu.⁹ Ještě čtrnáctého března 1939, když odjížděl do Berlína na jednání s Adolfem Hitlerem, však prezident Hácha věřil, že Německo usiluje pouze o novou úpravu vztahu mezi Čechami, Moravou a říší. Domníval se, že Čechy a

⁵ GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. 1. vydání, Sv. 15 a, Praha: Paseka, 2006. s. 155

⁶ TISO, Jozef. Slovenský římskokatolický kněz a politik, * 13. 10. 1887 Bytča, † 18. 4. 1947 Bratislava. Od roku 1918 členem Slovenské ľudové strany (později Hlinkovy slovenské ľudové strany), 1925-1939 poslancem Národního shromáždění, předsedou poslaneckého klubu a místopředsedou strany, od října 1938 do března 1939 předsedou slovenské autonomní vlády, od října 1939 do dubna 1945 slovenským prezidentem. Jako slovenský prezident byl odpovědný za nastolení fašistického režimu, vstupu Slovenska do války a systematickou likvidaci židovského obyvatelstva. Po válce byl souzen a popraven.

⁷ GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. 1. vydání, Sv. 15 a, Praha: Paseka, 2006. s. 163-165

⁸ Protokol z 2. listopadu 1938, podepsaný zástupci Německa, Itálie, Maďarska a Československa, který byl přímým důsledkem mnichovské dohody. Upravoval maďarsko-československou hranici ve prospěch Maďarů. První vídeňskou arbitráží Československo ztratilo část jižního a východního Slovenska a jihovýchodní část Podkarpatské Rusi. Neplatnost vídeňských arbitráží potvrdily roku 1947 Pařížské mírové smlouvy.

⁹ GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. 1. vydání, Sv. 15 a, Praha: Paseka, 2006. s. 167

Moravu potká stejný osud jako Slovensko.¹⁰ Ještě téhož dne však německé jednotky začaly pronikat na severní Moravu.

V Berlíně Hitler Háchovi nabídl dvě alternativy: buď budou Čechy a Morava obsazeny za použití všech dostupných vojenských prostředků nebo se Hácha zaručí za klidný a mírný průběh okupace. Ve druhém případě bude vůdce ochoten přiznat Čechám a Moravě jistou autonomii a národní volnost.¹¹ Hácha německému nátlaku ustoupil a přislíbil, že obyvatelstvo ani branná moc nebudou německým jednotkám klást odpor. Patnáctého března německé jednotky Čechy i Moravu obsadily. Hitlerovým výnosem z šestnáctého března 1939 se české země staly součástí říše jako Protektorát Čechy a Morava.

Na mezinárodním poli vysvětlil Hitler obsazení Čech a Moravy v souladu se svými směrnicemi z konce roku 1938: okupace byla pouhým pacifikačním aktem vnitřně se rozkládajících Čech a Moravy, v nichž panoval nesnesitelný teror vůči německým soukmenovcům. Přítomnost německých jednotek měla v oblasti pouze zajistit pořádek.¹²

1.2 Protektorátní správa

Výnosem vůdce a říšského kancléře o vzniku Protektorátu Čechy a Morava byla českým zemím přiznána určitá míra autonomie. Podle tohoto dokumentu měl protektorát spravovat sám sebe, ovšem v souladu s potřebami a nároky říše. V praxi to znamenalo, že byl vytvořen jednak systém autonomní správy, v jejímž čele stál státní prezident a autonomní vláda, a jednak soustava správy protektorátní v čele s říšským protektorem. Protektor, jmenovaný přímo vůdcem, plnil funkci vykonavatele říšské moci na území protektorátu a zároveň dohlížel na činnost autonomní správy, připraven kdykoli s odvoláním na zájmy říše zrušit jakékoli její rozhodnutí nebo jí stejným způsobem některé rozhodnutí v zájmu říše vnutit. Zároveň potvrzoval členy autonomní vlády, měl právo informovat se o veškerých krocích, které podnikala, a udílet jí rady. Disponoval vůči ní i právem veta a mohl

¹⁰ GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny země Koruny české*. 1. vydání, Sv. 15 a, Praha: Paseka, 2006. s. 169

¹¹ GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny země Koruny české*. 1. vydání, Sv. 15 a, Praha: Paseka, 2006. s. 171

¹² GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny země Koruny české*. 1. vydání, Sv. 15 a, Praha: Paseka, 2006. s. 174

vydávat vlastní právní předpisy.¹³ Fakticky to tedy znamenalo, že veškeré instituce autonomní správy podléhaly říšským úřadům. Zachovat zdání, že obsazeným českým zemím ponechala říše autonomii, musel Adolf Hitler proto, aby zmírnil negativní mezinárodní ohlasy na okupaci.¹⁴ Alespoň do té doby, než bude Německo dostatečně silné na to, aby mohlo zahájit útok na Polsko.

Státním prezidentem byl po celou dobu trvání protektorátu Emil Hácha¹⁵, v čele autonomní vlády krátce stál Rudolf Beran¹⁶, kterého vzápětí vystřídal Alois Eliáš¹⁷. Patnáctého dubna 1939 se říšským protektorem stal Konstantin von Neurath¹⁸, státním tajemníkem říšské správy a zároveň velitelem SS a policie Karl Hermann Frank¹⁹.

¹³ GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. 1. vydání, Sv. 15 a, Praha: Paseka, 2006. s. 178-179

¹⁴ GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. 1. vydání, Sv. 15 a, Praha: Paseka, 2006. s. 184

¹⁵ HÁCHA, Emil. Český právník, politik a prezident, * 12. 7. 1872 Trhové Sviny, † 27. 6. 1945 Praha. R. 1896 absolvoval právnickou fakultu pražské univerzity, později působil např.: jako rada Nejvyššího správního soudního dvora ve Vídni. Po vzniku Československa jmenován prezidentem senátu Nejvyššího státního soudu. Po podepsání mnichovské dohody prezidentem Česko-Slovenska, po okupaci státním prezidentem Protektorátu Čechy a Morava. Usiloval o zachování maximální možné autonomie protektorátu, aktivně vystupoval proti perzekucím obyvatelstva. Po zatčení generála Aloise Eliáše ale pasivním nástrojem okupační správy a symbolem kolaborace. Po válce zatčen a umístěn do vězeňské nemocnice na Pankráci, kde také zemřel.

¹⁶ BERAN, Rudolf. Český politik, * 28. 12. 1887 Pracejovice, † 28. 2. 1954 Leopoldov. 1915-1933 generální tajemník Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, od r. 1933 jejím předsedou. V období druhé republiky předsedou Strany národní jednoty a předsedou vlády. Březen – duben 1939 předsedou autonomní protektorátní vlády. Po okupaci vítal generála Blaskowitza a Konstantina von Neuratha, což se mu po válce stalo osudným, přestože po odchodu z politického života podporoval odbojovou činnost a mezi léty 1941 až 1943 byl vězněn nacisty. V dubnu 1947 souzen za kolaborantskou činnost a odsouzen k dvaceti letům vězení. Během výkonu trestu zemřel.

¹⁷ ELIÁŠ, Alois. Československý generál, politik, předseda protektorátní autonomní vlády a představitel odboje, * 29.9.1890 Praha, † 19.6.1942 tamtéž. Za první světové války důstojníkem čs. legií v Rusku a ve Francii, 1923-1938 vysokým funkcionářem čs. armády, v období druhé republiky ministrem dopravy, duben 1939 – září 1942 předsedou autonomní protektorátní vlády. Jako předseda vláda byl tajně napojen na protinacistický odboj. V září 1941 zatčen a uvězněn, po atentátu na Reinharda Heydricha v květnu 1942 zastřelen.

¹⁸ NEURATH, Konstantin von. Německý diplomat, říšský protektor, *2. 2. 1873 Klein-Glatzbach, † 14. 8. 1956 Leinfelderhof. Od r. 1918 německým diplomatem, postupně vyslancem v Dánsku, Itálii a Velké Británii. V letech 1932-1938 říšským ministrem zahraničí, poté říšským ministrem bez portfeje. V letech 1939 – 1941 říšským protektorem. V této funkci zavedl platnost norimberských zákonů, uzavřel vysoké školy a započal s germanizací. Na podzim 1941 nahrazen Reinhardem Heydrichem. Po válce v Norimberku odsouzen k patnácti letům vězení, v r. 1954 byl propuštěn.

¹⁹ FRANK, Karl Hermann. Sudetoněmecký politik, nacistický protektorátní činitel, *24. 1. 1898 Karlovy Vary, †22. 5. 1946 Praha. R. 1933 zakladatelem Sudetendeutsche Heimatsfront (SHF, Sudetoněmecká vlastenecká fronta), 1935-1938 poslanec Národního shromáždění za Sudetendeutsche Partei (SdP, Sudetoněmecká strana). V letech 1939-1943 státní sekretář Úřadu říšského protektora, 1943-1945 německý státní ministr pro Čechy a Moravu, 1939-1945 v čele protektorátních jednotek SS a policie. V květnu 1945 zatčen a souzen Národním soudem. V roce 1946 byl veřejně oběšen.

Do srpna 1939 bylo v protektorátu zřízeno německé trestní, občanské a vojenské soudnictví, které mělo vůči autonomní správě výlučnou pravomoc. Kromě Německého vrchního soudu, Německých zemských soudů a Německých úředních soudů, fungovala v protektorátu od února 1940 i soustava tzv. zvláštních soudů, které umožňovaly zkrácená trestní řízení s osobami vůči říši nepřátelskými.²⁰

Už v prvních dnech okupace byly navíc zřízeny německé policejní úřady, které rychle dostaly pod kontrolu českou policii. Stejně jako německé soudy fungovaly německé policejní úřady na autonomní správě prakticky nezávisle.²¹ S okupačními vojsky přišly do protektorátu i jednotky SS²², SD²³ a gestapo. Bývalá Československá armáda byla rozpuštěna, neboť vojenskou ochranu protektorátu oficiálně převzala říše. Zachováno bylo pouze symbolické vládní vojsko. Podle říšského výnosu mohlo čítat maximálně sedm tisíc mužů s lehkou výzbrojí. Stejným způsobem převzala říšská správa i kontrolu nad veškerou zahraniční politikou okupovaného území. To nemělo podle Hitlerova výnosu právo vystupovat v mezinárodně-politickém kontextu jako samostatný subjekt.²⁴

Politické strany zanikly. Namísto nich bylo ustaveno tzv. Národní souručenství, které mělo zprvu charakter opozice, tj. snažilo se v rámci možností obhájit české národní zájmy, ale záhy se stalo vůči okupantům poslušným.²⁵ Bylo zrušeno velké množství společenských, kulturních a tělovýchovných organizací.²⁶

Cílem německé okupační správy bylo především pevně začlenit Čechy a Moravu do těla říše, arizovat a germanizovat jejich prostor. Zároveň se však hledaly takové formy ovládnutí, aby nebyl narušen chod okupovaného území a mohl tak být plně využit jeho hospodářský potenciál k vedení války.²⁷ Důležitým úkolem pro

²⁰ GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. 1. vydání, Sv. 15 a, Praha: Paseka, 2006. s. 183

²¹ PASÁK, Tomáš. *Pod ochranou Říše*. 1. vydání, Praha: Práh, 1999. s. 46

²² Schutzstaffel. Ozbrojená organizace NSDAP sloužící původně k osobní ochraně Adolfa Hitlera. Od roku 1936 kontrolovala v Německu a později i na Německem okupovaných územích celý policejní aparát.

²³ Sicherheitsdienst. Tajná policie nacistického Německa fungující v rámci SS.

²⁴ GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. 1. vydání, Sv. 15 a, Praha: Paseka, 2006. s. 180-181

²⁵ BĚLINA, Pavel, a kol. *Dějiny zemí Koruny české II*. 1. vydání Praha: Paseka, 1992. s. 207

²⁶ Zrušeny byly např: Sokol (1941), Junák (1940), legionářské organizace (1939), Ústřední matice školská (1939), Jednota Pošumavská (1939), Národní jednota pro jihozápadní Moravu (1939) aj.

²⁷ GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. 1. vydání, Sv. 15 a, Praha: Paseka, 2006. s. 184

protektorátní správu bylo i získat ke spolupráci, respektive kolaboraci část obyvatelstva okupovaného území.

2. Mediální politika a praxe Protektorátu Čechy a Morava

Samostatnou kapitolou německé okupační politiky byl dohled nad protektorátními médii: rozhlasem a tiskem. Ty už od března 1939 plně podléhaly německému vlivu²⁸ a staly se hlavním nástrojem státní propagandy. Ve všech protektorátních médiích bez výjimky se uplatňoval promyšlený systém předběžné, průběžné i následné cenzury. Omezení a kontrola se v protektorátu ovšem týkala také samotného publika: Od srpna 1941 byl kontakt s médii zcela zapovězen Židům. V praxi to znamenalo, že si nejen nesměli tiskoviny koupit, ale vyhláškou byla zakázána i donáška poštou nebo jiným způsobem. Informace tak získávalo židovské obyvatelstvo pouze prostřednictvím zvláštních úředních věstníků a oběžníků.²⁹

2.1 Systém kontroly protektorátních médií

Stejně jako v případě státních institucí, i v médiích fungoval duální systém kontroly. Média podléhala jak orgánům správy autonomní, tak orgánům správy říšské, přičemž říšské kontrolní instituce měly ve všech směrech rozhodující vliv. Pod Úřad vlády, který stál v čele autonomní protektorátní správy, spadal Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady³⁰, řízený postupně Zdeňkem Schmoranzem³¹, Arnoštem Barešem a Františkem Hofmanem³², a pod něj dále Ústředí dozorčí tiskové služby, řízené Eduardem Parmou³³. Obě instituce se musely řídit jednak pokyny

²⁸ „Hned v návaznosti (pozn. na vyhlášení protektorátu) byla vydána směrnice o nové organizaci tiskové služby a 29. 3. 1939 následovalo rozhodnutí, aby byla i při okresních úřadech zavedena funkce tiskových referentů, úředníků protektorátní správy.“ (Köpplová, 2007, s. 58)

²⁹ KÖPPOVÁ, Barbara, a kol. *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. 1. vydání Praha: Karolinum, 2003. s. 375

³⁰ Protektorátní správní reformou byl v r. 1942 Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady zrušen. Jeho agendu převzal Úřad lidové osvěty, který byl v červnu 1942 sloučen s ministerstvem školství a národní osvěty, v jehož čele stál Emanuel Moravec. Ministerstvo bylo v důsledku této změny přejmenováno na ministerstvo školství a lidové osvěty. In: KÖPPOVÁ, Barbara, a kol. *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků: Katalog výstavy k dějinám českého tisku na území České republiky*. Praha: Státní ústřední archiv, 2007. s. 58

³¹ SCHMORANZ, Zdeněk. Český novinář, *27. 7. 1896 Chrudim, † 19. 8. 1942 Berlín. Počátkem dvacátých let zpravodajem ČTK, zaměstnancem Tiskového odboru Předsednictva ministerské rady, prosinec 1938 - srpen 1939 v jeho čele. V srpnu za snahu o vytvoření tajné zpravodajské sítě z bývalých československých legionářů zatčen a uvězněn gestapem, v listopadu 1941 odsouzen k trestu smrti a v srpnu 1942 popraven v Berlíně.

³² HOFMAN, František. Český novinář a politik, *23. 11. 1891 Plzeň, † 23. 5. 1942 Osvětim. Tajemníkem Syndikátu československých novinářů, redaktorem Věstníku československých novinářů. Od září 1939 do května 1941 vedl Tiskový odbor předsednictva ministerské rady. Za spolupráci s odbojem zatčen gestapem a umučen v koncentračním táboře. Po jeho zatčení tuto funkci zastával v tiskovém odboru ministerstva školství a lidové osvěty Ctibor Melč.

³³ PARMA, Eduard. Český novinář a úředník, *9. 5. 1889 Hrabová, † nezjištěno. 1913-1914 redaktorem Slezského venkova, 1919-1920 redaktorem Svobody. 1939-1941 přednostou Ústředí dozorčí tiskové dozorčí služby Tiskového odboru předsednictva ministerské rady.

oddělení pro kulturní politiku při Úřadu říšského protektora, v jehož čele stál Karl Alex von Gregory³⁴, a jednak pokyny skupiny Tisk Wolfganga Wolframa von Wolmara³⁵. Rozhlas spadal pod Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady a zároveň pod skupinu Rozhlas. Ta fungovala v rámci oddělení pro kulturní politiku. Princip jeho kontroly se od tisku v zásadě nelišil.³⁶

Okupační správa v oblasti médií navázala na předmnichovský³⁷ i pomnichovský legislativní rámec. V reakci na mezinárodněpolitický vývoj, zejména pak na expanzi fašistické ideologie, schválila československá vláda v roce 1936 zákon o mimořádných opatřeních v době obrany státu³⁸, který mimo jiné upravoval i cenzuru a další mimořádná opatření v případě vyhlášení branné pohotovosti. Právě tohoto zákona využila okupační správa, když nařízením říšského protektora Konstantina von Neuratha z června 1939 prodloužila jeho platnost na další období.³⁹ Okupační správa zároveň navázala i na cenzurní praxi tzv. Ústřední cenzurní komise, která byla v souvislosti s vyhlášením mobilizace v září 1938 vytvořena při ministerstvu vnitra. Ústřední cenzurní komise měla možnost pozastavit nebo zakázat vydávání jednotlivých periodik. Zároveň prostřednictvím úředníků tiskové dozorcí

³⁴ GREGORY, Karl Alex von. Německý úředník, *1899, † 1944. Členem NSDAP, funkcionářem SS, do r. 1938 tiskovým atašé německého velvyslanectví v Praze. Mezi lety 1939-1941 vedl kulturně politické oddělení Úřadu říšského protektora. Padl při obléhání Bukurešti.

³⁵ WOLMAR, Wolfgang Wolfram von. Německý úředník, velitel protektorátních jednotek SS a policie, *9. 6. 1910 Vídeň, † 2. 12. 1987. V první pol. 30. let studia na pražské německé univerzitě. V r. 1934 v čele sudetoněmeckého svazu nacistických studentů Studentbund, později vyloučen ze země. Před nástupem do funkce vedoucího skupiny Tisk v kulturně politickém oddělení Úřadu říšského protektora, působil v berlínské kanceláři NSDAP pro péči o německé obyvatelstvo Sudet. Ve funkci setrval až do r. 1943, kdy ho vystřídal Artur Söhnel.

³⁶ JEŠUTOVÁ, Eva, a kol. *Od mikrofonu k posluchačům*. 1. vydání, Praha: Český rozhlas, 2003, s. 150-160

³⁷ Za první republiky byla vydavatelská činnost upravena tiskovým zákonem z roku 1863, který upravoval podmínky předběžné cenzury. Zákon č. 300/1920 Sb. o mimořádných opatřeních pak stanovil, že nastane-li ve státě mimořádný stav, mohou být některá ústavní práva a svobody v zájmu republiky omezena nebo dočasně zrušena. Tímto zákonem mohla vláda v mimořádných situacích získat nad tiskem absolutní kontrolu. Zákon č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky z 19. 3. 1923 zase přisoudil odpovědnost za obsah tiskopisu redaktorovi a zároveň formuloval, že jeho obsahem může být spáchán zločin vlastizrady nebo podněcování k trestné činnosti. V roce 1933 schválila vláda tzv. malý tiskový zákon (zákon č. 125/1933 Sb.), který vycházel ze zákona o mimořádných opatřeních a potvrdil vládě možnost ve výjimečných případech kontrolovat veškerý republikový tisk. In: Pasák, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. 1. vydání, Praha: Univerzita Karlova, s. 41-42

³⁸ Zákon č. 131/1936 Sb.

³⁹ PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. 1. vydání, Praha: Univerzita Karlova, 1990. s. 43

služby prováděla předběžnou cenzuru přímo v redakcích a zároveň pro ně vydávala zvláštní pokyny.⁴⁰

Prakticky stejným způsobem fungovalo po okupaci Ústředí dozorčí tiskové služby, které okupační správa zřídila při Tiskovém odboru Předsednictva ministerské rady výnosem o nové organizaci tiskové služby už sedmnáctého března 1939. Její úředníci od prvních dnů okupace seděli v redakcích jednotlivých periodik a podrobovali jejich obsah cenzuře. Ta podle návrhu Karla Alexandra von Gregoryho probíhala na třech úrovních: v rukopise, stránkovém obtahu a po vytištění, než šlo periodikum do distribuce. Každou úroveň přitom cenzor schvaloval zvlášť.⁴¹ Zároveň Ústředí dozorčí tiskové služby začalo vydávat pokyny⁴² pro šéfredaktory, kterými usměrňovaly protektorátní tisk.⁴³ Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady pak vydával každodenní směrnice, které dopodrobna určovaly, jak mají ten který den periodika psát, tj. kterou zprávu vyzdvihnout, kterou potlačit apod.⁴⁴

„Nejvýznamnější zpravodajská informační agentura Česká tisková kancelář (ČTK) byla po šestnáctém březnu okamžitě obsazena německými úředníky a stala se zprostředkovatelnou oficiálních zpráv německé zpravodajské kanceláře Deutsches Nachrichtenbüro.“⁴⁵ Sedmnáctého března 1939 vznikla v Praze z nařízení říše i prozatímní německá služebna pro tisk, jejíž agenda přešla po ukončení vojenské správy v dubnu 1939 pod skupinu Tisk v oddělení pro kulturní politiku při Úřadu říšského protektora.

S příchodem Wolfganga Wolframa von Wolmara v červnu 1939 došlo k dalšímu utužení kontroly médií. Veškeré instrukce vydané Tiskovým odborem Předsednictva ministerské rady musely být před vstoupením v platnost schváleny právě Wolmarem. *„Jeho oddělení se stalo nejvyšším cenzurním úřadem pro veškerý*

⁴⁰ PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. 1. vydání, Praha: Univerzita Karlova, 1990. s. 43-45

⁴¹ ZAJÍČEK, Karel, a kol. *Československo a Norimberský proces: hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu*. 1. vydání, Praha: Ministerstvo vnitra, 1946, s. 95

⁴² Těmito pokyny bylo například stanoveno, že protektorátní tisk nesmí informovat o pohybu německé armády, zatýkání osob, činnosti gestapa nebo sebevraždách v důsledku nového státoprávního uspořádání. Bylo doporučeno, aby se listy věnovaly praktickým důsledkům, které ze vzniku protektorátu jeho občanům vyplývají. In: PASÁK, Tomáš. *Pod ochranou Říše*. 1. vydání, Praha: Práh, 1999. s. 66 „Obcházení těchto pokynů mohlo mít za následek buď konfiskaci listu, nebo jeho zastavení.“ (Pasák, 1990, s. 49)

⁴³ PASÁK, Tomáš. *Pod ochranou Říše*. 1. vydání, Praha: Práh, 1999. s. 65

⁴⁴ PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. 1. vydání, Praha: Univerzita Karlova, 1990. s. 54

⁴⁵ KÖPPOVÁ, 2007, s. 6

*protektorátní tisk.*⁴⁶ Kromě Tiskového odboru Předsednictva ministerské rady a oddělení pro kulturní politiku při Úřadu říšského protektora sledovalo tisk i gestapo, německá bezpečnostní policie a příslušné orgány protektorátního ministerstva vnitra, zejména policejní ředitelství.⁴⁷

Specifickým způsobem řízení mediální politiky byly tzv. Wolmarovy tiskové konference⁴⁸. Ty se konaly v pravidelných týdenních intervalech v případě denního tisku, v případě týdeníků byl interval mezi tiskovými konferencemi jeden měsíc. Konferencí se účastnili jak šéfredaktoři jednotlivých periodik, tak jejich političtí a ekonomičtí redaktoři. Byly to právě Wolmarovy tiskové konference, které zásadním způsobem ovlivňovaly jak formální stránku novin, tak především mediální obsah. Na setkáních dostávali jejich účastníci velmi podrobné instrukce, jakým směrem v danou chvíli orientovat zpravodajství, jak zprávy řadit, jakým stylem o dění psát, jaké volit jazykové prostředky atd. Wolmar také určoval, v jakém smyslu mají být aktuální politické události komentovány. Zároveň na tiskových konferencích upozorňoval na chyby a uděloval výtky a výstrahy těm periodikům, jejichž obsah neodpovídal požadavkům okupační správy.

V září 1939 v souvislosti s německým útokem na Polsko došlo k další výrazné úpravě fungování protektorátního tisku. Byl vydán tzv. Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku⁴⁹, který pevně stanovoval úkoly protektorátního tisku a sjednocoval cenzurní praxi. Podobu protektorátního tisku tento dokument formoval až do konce války.

2.2 Struktura protektorátního periodického tisku

Proměny ve struktuře periodického tisku během nacistické okupace předznamenalo již období druhé republiky, které bylo charakteristické nejen zostřením dohledu nad vydávanými tituly, ale především snahou nevyhovující

⁴⁶ Pasák, 1998, s. 129

⁴⁷ PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. 1. vydání, Praha: Univerzita Karlova, 1990. s. 53

⁴⁸ Zabývá se jimi např.: publikace KONČELÍK, Jakub, KÖPPLOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2003.

⁴⁹ Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku je součástí publikace KONČELÍK, Jakub, KÖPPLOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2003

periodika pokud možno eliminovat. Tato opatření přitom směřovala především k tomu, aby nedošlo k dalšímu růstu napětí mezi Česko-Slovenskem a říší a také k tomu, aby se zklidnila vyhrocená situace uvnitř okleštěného státu a zmírnil se pravicový⁵⁰ a zejména pak levicový radikalismus⁵¹. Od října 1938 do března 1939, tedy během pouhých šesti měsíců bylo podle záznamů Prezidia zemského úřadu zastaveno 463⁵² politických i nepolitických listů.⁵³

Vznik protektorátu pak v oblasti tisku znamenal další vlnu restrikcí. Jen od března do prosince 1939 zaniklo 172 titulů⁵⁴ a tendence omezovat počet vydávaných tiskovin se udržela až do konce války. Dokazuje to i vystoupení Wolfganga Wolframa von Womara z 25. listopadu 1940 na konferenci v Praze, na kterou společně s Karlem von Gregorym svolal vydavatele a zástupce veškerého českého tisku. „*Wolfram von Wolmar na tomto zasedání konstatoval, že český národ má ve srovnání s Německem mnoho „zbytečného tisku“.* Zároveň zdůraznil, že se český tisk musí dát plně do služeb nacistické ideologie. Kdo by se z redaktorů nebo vydavatelů nepodřídil, musel očekávat zastavení časopisu, přičemž se vydával nebezpečí trestního postihu.“⁵⁵

Možnost zasahovat do struktury protektorátního tisku příslušným správním orgánům ještě usnadnila vyhláška ze 7. května 1941 o úpravě poměrů v českém tisku, která jim mimo jiné přiznávala pravomoc stanovovat termíny pro vydání tiskovin, určovat velikost nákladu a rozsah tisků včetně inzerce a hlavně zastavovat nevyhovující periodika. Jen v r. 1941 následkem této vyhlášky zaniklo 623 titulů.⁵⁶

Změny ve struktuře protektorátního tisku se ovšem netýkaly pouze množství vydávaných periodik, ale také jejich charakteru. Protektorátní tisk, který v drtivé

⁵⁰ Zastaveny byly nejvýznamnější fašistické a antisemitské listy, např.: *Vlajka, Árijský boj a Antisemita*.

⁵¹ Zastavena byla prakticky veškerá komunistická periodika např.: *Rudé právo, Haló noviny, Odboj pracujících venkova, Moravská rovnost, Tvorba, Svoboda, Rozséváčka, Jednota lidu aj.*

⁵² Údaj přitom zahrnuje i tituly, které byly zastaveny ještě před prvním vydáním, a také pohraniční periodika, která zanikla v souvislosti se zábohem Sudet. Na druhou stranu v něm ale nejsou zohledněny například zakázané komunistické listy.

⁵³ PAVLÍČEK, Tomáš. *Cenzurní systém, cenzurní zásah a literatura za Druhé republiky*. In: Spisovatelé, společnost a noviny v proměnách doby: k 150. výročí úmrtí Karla Havlíčka. Edice – Literární archiv: Sborník památníků národního písemnictví, č. 38. Praha Památník národního písemnictví, 2006, s. 272 - 274

⁵⁴ PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. 1. vydání, Praha: Univerzita Karlova, 1990. s. 61

⁵⁵ Kubíček, Šimeček, 2001, s. 184

⁵⁶ PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. 1. vydání, Praha: Univerzita Karlova, 1990. s. 64

většině vycházel pod hlavičkou Národního souručenství, se stal hlavním nástrojem německé propagandy a musel dle směrnic Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku ze září 1939 „...*tvoriti veřejné mínění a vésti je cílevědomě a jednotně směrem, který je dán životními zájmy Říše, Protektorátu, a tím i českého národa, včleněného do rámce Říše.*“⁵⁷ Vedle tohoto legálního tisku, který byl českou veřejností vnímán ve většině případů jako kolaborantský, ovšem existoval i tisk ilegální (včetně letáků), vydávaný odbojem⁵⁸. Tyto tiskoviny však významnou roli při utváření veřejného mínění hrály pouze v prvních letech existence protektorátu, později jejich úlohu převzala šeptaná propaganda.⁵⁹

2.3 Diferenciace novinářské obce

Zatímco část novinářů se k okupačnímu režimu stavěla přinejmenším nerozhodně nebo si s ním dovolila i „opatrně nesouhlasit“, část jej přijala a dokonce otevřeně začala podporovat německé propagandistické tvrzení, že „*záleží především na Česích, zůstane-li český národ, český jazyk a česká kultura zachovány pro věčné časy*“.⁶⁰

V první fázi se jednalo převážně o novináře z listů nacionalistického a antisemitského zaměření, např.: *Vlajky*, *Árijského boje* nebo *Štítu národa*, kteří ovšem stejně jako před březnovou okupací neměli ani po ní na utváření veřejného mínění zásadnější vliv. Teprve později se okupantům podařilo díky řadě propagandistických akcí⁶¹ ke spolupráci získat i novináře, které česká společnost za zdiskreditované dosud nepovažovala a kteří byli ochotni otevřené kolaborace.⁶² Aktivistický postoj, tedy vědomou spolupráci s okupační správou a mediální prezentaci jejích zájmů, prosazovali v českém protektorátním tisku zpočátku zejména Emanuel Vajtauer⁶³ a Vladimír Krychtalek⁶⁴. Brzy se však k němu přidali další

⁵⁷ Končelík, Köpplová, Kryšpínová, 2003, s. 469-470

⁵⁸ Mezi nejvýznamnější ilegální tisk patřily *V boj*, *Český kurýr*, *ISNO*, *K situaci*, *Rudé právo*, *Moravská rovnost* nebo *Pravda*.

⁵⁹ KUKLÍK, Jan. *Kontrapropaganda v ilegálním tisku v letech 1939-1941*. In: *Historie a vojenství*, roč. 2000, č. 1, s. 100-113

⁶⁰ Pasák, 1999, s. 103

⁶¹ Akcí, která měla české novináře přesvědčit o výhodách spolupráce s okupanty, byl například zájezd novinářů do Německa na jaře roku 1939. In: PASÁK, Tomáš. *Pod ochranou Říše*. 1.vydání, Praha: Práh, 1999. s. 68

⁶² tamtéž

⁶³ VAJTAUER, Emanuel. Český novinář, překladatel a politik, *23. 12. 1892 Tábor, † nezjištěno. Duben – srpen 1921 šéfredaktorem *Slovácka*, 1921 – 1922 šéfredaktorem *Dělnického deníku*, 1922 – 1932 redaktorem *Rudého práva*, březen 1941 – červenec 1941 šéfredaktorem *Večerního Českého*

novináři a tito pak stáli v čele všech významných protektorátních deníků a měli zásadní vliv na formování veřejného mínění.

Účinným nástrojem kontroly novinářského stavu se stal Národní svaz novinářů⁶⁵, a to přesto, že zprvu nebyl tak výraznou aktivistickou organizací jako po roce 1942, kdy jeho vedení převzal Vladimír Krychtálek. Ten změnil organizaci svazu a jeho řízení podle vůdcovského principu. Krychtálek zrušil výbor i valnou hromadu a novináře instruoval prostřednictvím zvláštních oběžníků. Zaměřil se na důkladnou kontrolu členské základny, tj. rasový původ⁶⁶, znalost německého jazyka a schopnost a ochotu psát v duchu nacistické ideologie. Členství v Národním svazu novinářů bylo přitom nezbytnou podmínkou k vykonávání novinářského povolání.⁶⁷

slova. Navázal úzkou spolupráci s ministrem školství a lidové osvěty Emanuelem Moravcem ve věci „převýchovy“ národa. Po válce zmizel neznámo kam. V r. 1947 byl v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti za kolaboraci.

⁶⁴ KRYCHTÁLEK, Vladimír. Český novinář, *27. 1. 1903 Brno, † 22. 4. 1947 Praha. 1931 – 1937 redaktorem a posléze zahraničním dopisovatelem *Lidových novin*, 1937 – 1939 redaktorem *Venkova*, od r. 1938 spolupráce s Karlem von Gregorym, 1939 – 1944 šéfredaktorem *Večera* (odpoledního vydání *Venkova*), po zastavení *Večera* od 1944 šéfredaktorem *Venkova*. 1942 inicioval internaci rodinných příslušníků českých emigrantů. Od 1942 předsedou *Národního svazu novinářů*. 1947 odsouzen k smrti za kolaboraci a popraven.

⁶⁵ První snahy o vytvoření této jednotné novinářské organizace se začaly objevovat na konci r. 1938 v souvislosti s novým státoprávním uspořádáním. Národní svaz novinářů měl být jakousi zárukou kontinuity novinářské obce. Fakticky však byly tyto snahy naplněny až po okupaci. V dubnu 1939 byly stanoviny Národního svazu novinářů schváleny Zemským úřadem v Praze, ustavující schůze proběhla v červnu téhož roku.

⁶⁶ Árijský původ museli zájemci o registraci ve svazu dokládat od roku 1940.

⁶⁷ KÖPPOVÁ, Barbara, a kol. *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. Praha: Univerzita Karlova, 2007, s. 6-9

3. Mezinárodněpolitická situace a operace Barbarossa

3.1 Vývoj německo-sovětských vztahů před uzavřením paktu o neútočení

Vztahy Německa a Sovětského svazu prošly během 20. a 30. let 20. století obrovskou proměnou. Po první světové válce (1922) uzavřel Sovětský svaz s Německem tzv. Rapalskou dohodu, která pro SSSR představovala prolomení mezinárodní politické izolace po revoluci roku 1917 a Německu umožnila obcházet ustanovení Versailleské smlouvy. O čtyři roky později německo-sovětské vztahy ještě utužila tzv. Berlínská smlouva o přátelství, neutralitě a rozsáhlé obchodní spolupráci.

Vztahy SSSR a Německa se však rapidně zhoršily v polovině 30. let (1935), kdy Sovětský svaz uzavřel smlouvu o vzájemné pomoci s Francií a s Československem jako jistou protiváhu vzrůstajícího vlivu Německa v Evropě. Německo, v jehož čele již dva roky stál Adolf Hitler, reagovalo na ratifikaci této smlouvy vstupem do Porýní, které mělo být podle Locarnských dohod z roku 1925 demilitarizovaným územím⁶⁸. Tento německý akt byl neklamnou předzvěstí válečného konfliktu, jednotlivé mocnosti začaly hledat spojence. V roce 1936 uzavřelo Německo spojeneckou smlouvu s Itálií (Osa Berlín-Řím) a s Japonskem – tzv. Pakt proti Kominterně (Osa Berlín-Řím-Tokio). Tento pakt byl namířen proti SSSR, všichni spojenci se v něm zavazovali k boji proti komunistickému hnutí.⁶⁹

3.2 Pakt o neútočení

Proto německo-sovětský pakt o neútočení ze srpna roku 1939, který je znám též jako Pakt Ribbentrop-Molotov, znamenal skutečný přelom v sovětsko-německých vztazích. Tento pakt způsobil na evropské scéně o to větší rozruch, že ještě na jaře roku 1939 Sovětský svaz protestoval proti okupaci českých zemí a snažil se o vytvoření koalice s Velkou Británií a Francií.

„Obě strany se v paktu zavázaly, že v případě válečného aktu třetí strany proti jedné z nich neposkytnou pomoc této třetí síle. Dále se dohodly na společných konzultacích a odmítnutí účasti v paktech, které by byly namířeny proti jedné ze stran

⁶⁸ Německo chápalo sovětsko-francouzské sblížení jako porušení Locarnských dohod.

⁶⁹ PEČENKA, Marek, a kol. *Encyklopedie moderní historie*. 3. vydání, Praha: Libri, 2002, s. 476-477

a na řešení sporů výhradně přátelskou výměnou názorů, nebo arbitráží.“⁷⁰ Pakt Ribbentrop-Molotov, uzavřený na 10 let, obsahoval i tajné dodatky o rozdělení sfér vlivu v Polsku a v Pobaltí, a znamenal tak otevření cesty k válečnému konfliktu.⁷¹

Pakt Ribbentrop-Molotov byl v září 1939 po likvidaci Polska doplněn německo-sovětskými smlouvami o hranicích a o přátelství. Oba spojenci si v duchu tajných článků paktu o neútočení rozdělily sféry vlivu a SSSR začalo uplatňovat své nároky ve Finsku, v Pobaltí a Rumunsku.⁷² Hitlerovi spojenectví se SSSR otevřelo cestu k operacím na západní frontě, v nichž dosahoval jednoho úspěchu za druhým. Za této pro něj velmi příznivé konstelace, se odhodlal učinit rozhodující krok – zaútočit na SSSR.

3.3 Německý útok na Sovětský svaz

Plány na operaci Barbarossa⁷³, začaly vznikat již v létě 1940, tedy celý jeden rok před tím, než Německo na Sovětský svaz zaútočilo. „Definitivně byly jeho zásady stanoveny Hitlerovou směrnicí č. 21 z 18. 12. 1940. Zahájení operace bylo stanoveno na 15. 5. 1941, později bylo s ohledem na německé tažení na Balkáně odloženo na 22. 6. 1941. Cílem operace bylo zničit Rudou armádu odvážným útokem tankových jednotek směřujícím do hloubky a zabránit jejímu ústupu do nitra Ruska.“⁷⁴ Německé jednotky postupovaly do vnitrozemí Sovětského svazu ve třech směrech: Skupina Sever z východního Pruska přes pobaltské státy na Leningrad, skupina Střed přes pevnost Brest-Litevsk na Minsk, Smolensk a Moskvu a skupina Jih na Ukrajinu.⁷⁵ (viz Příloha IV, s. 90)

Invaze do Sovětského svazu nebyla jen bojem proti bolševickému nepříteli, v první řadě se jednalo o boj za životní prostor⁷⁶ pro německý národ, který Hitler

⁷⁰ Pečenka, 2002, s. 476

⁷¹ SOCHROVÁ, Marie. *Dějepis II v kostce*. 1. vydání, Praha: Fragment, 1998, s. 123

⁷² PEČENKA, Marek, a kol. *Encyklopedie moderní historie*. 3. vydání, Praha: Libri, 2002, s. 476-477

⁷³ označení pro plán německého útoku na SSSR

⁷⁴ Pečenka, 2002, s. 44

⁷⁵ WINCHESTER, Charles. *Východní fronta: Hitlerova válka v Rusku 1941-1945*. 1. vydání, Brno: Computer Press, 2005, s. 33

⁷⁶ Německy *Lebensraum*. Adolf Hitler jeho hledání považoval za jedno z nejzákladnějších poslání národního socialismu. Ve své teorii vycházel z myšlenek Hanse Grimma, respektive jeho románu *Národ bez prostoru* (1926), který se stal programem tohoto úsilí. Právo na životní prostor Hitler odvozoval z rasové teorie, podle níž je německý národ národem nadřazeným. Snaha o revizi versailleského mírového systému, anexe Rakouska a československého pohraničí, vytvoření Protektorátu Čechy a Morava a následné rozpoutání válečného konfliktu byly jen prvními kroky k zvětšení životního prostoru pro německý národ. In: BEDÜRFTIG, Friedemann. *Třetí říše a druhá*

spatřoval právě na východě. Hitlerovy cíle v boji proti Sovětskému svazu tedy nebyly idealistické ale kořistnické a válka proti Rusku měla být válkou totální, vyhlazovací. Cílem operace Barbarossa bylo zabrat území pro kolonizaci, zotročit slovanské masy a vytvořit samostatný ekonomický systém, který by mohl odolat případné anglosaské blokádě. Vedle toho měl být zlikvidován bolševismus a veškeré židovské obyvatelstvo.⁷⁷

Konečným cílem Adolfa Hitlera při rozšiřování životního prostoru bylo vytvořit dvěstěpadesátimiliónový německý národ. Sto miliónů Němců se mělo usídlit západně od Uralu, z Krymu se měla stát rozsáhlá lázeňská oblast a na Ukrajině měla vyrůst nová německá civilizace utopického charakteru.⁷⁸

Útok na Sovětský svaz byl skutečně masivní, jen Německo již v prvních dnech bojů nasadilo na 3 miliony vojáků. K nim se přidala ještě vojenská posila jeho spojenců.⁷⁹ Přesto však byl tento útok vzhledem k velikosti Sovětského svazu a k úkolům, které si stanovil, značně poddimenzovaný. Operace Barbarossa měla být podle Hitlerových plánů posledním a nepřilíš nákladným Blitzkriegem⁸⁰. Hitler si byl při plánování invaze vědom toho, že by Německo dlouhotrvající válku z ekonomických důvodů nebylo schopno vést. Počítalo se proto s rychlým vítězstvím v časovém horizontu devíti až sedmnácti týdnů, přičemž zásadní výhodou německé armády měl být právě moment překvapení.⁸¹ Záhy po otevření fronty začaly velké úspěchy německé armády při pronikání do sovětského vnitrozemí a zároveň neschopnost sovětského velení účinně německému náporu čelit nasvědčovat tomu, že Hitlerovy předpoklady byly správné. Úspěšnému postupu německé armády napomohla i skutečnost, že Stalin⁸² ve třicátých letech provedl rozsáhlé čistky

světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945. 1. vydání, Praha: Prostor, 2004, s. 592

⁷⁷ BEDÜRFTIG, Friedemann. *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945*. 1. vydání, Praha: Prostor, 2004, s. 328-329

⁷⁸ JOHNSON, Paul. *Dějiny 20. století*. Praha: Rozmluvy, 1991, s. 372

⁷⁹ PEČENKA, Marek, a kol. *Encyklopedie moderní historie*. 3. vydání, Praha: Libri, 2002, s. 476-477

⁸⁰ Česky blesková válka. Způsob vedení boje prostřednictvím koncentrovaných tankových sil za současné podpory letectva, jehož cílem je rychlé rozhodnutí operace. S úspěchem tuto taktiku německá armáda použila při invazi do Polska, Francie a na Balkán. Pro nedostatečně vyzbrojenou německou armádu tato taktika představovala jedinou možnou cestou k vítězství, protože „opotřebovavací“ válku by nepřestála.

⁸¹ JOHNSON, Paul. *Dějiny 20. století*. Praha: Rozmluvy, 1991, s. 370-371

⁸² STALIN (vl. jm. DŽUGAŠVILI), Josif Visarionovič. Sovětský diktátor, *9. 12. 1879 Gori, † 5. 3. 1953 Moskva. Od r. 1903 sympatizantem bolševiků, 1917-1923 lidovým komisařem pro národnostní politiku, 1922 generálním tajemníkem komunistické strany, 1924-1929 odstavil politickou opozici, od r. 1929 neomezeným diktátorem, začal budovat totalitní stát, charakteristický represivní politikou.

sovětské generality. Řadu zkušených důstojníků tehdy nahradil politicky sice spolehlivými, avšak zcela nezkušenými muži.

Útok na SSSR byl naprostým zrazením Paktu Ribbentrop-Molotov ze strany Německa a bylo tedy nutné občanům říše a okupovaných území obrat v dosavadní německé zahraniční politice adekvátně vysvětlit.

Během 30. let zlikvidoval své politické oponenty a kulaky, začal kolektivizovat zemědělství, připravovat plány na industrializaci země a budovat armádu. 1939 uzavřel s Německem pakt o neútočení. Po vypuknutí druhé světové války si činil územní nároky v Polsku a Pobaltí. Po druhé světové válce zapříčinil zhoršení mezinárodní situace (tzv. studená válka, bipolární rozdělení světa) a rozpoutání konfliktu na Korejském poloostrově (1950-1953). Stalinova diktatura má na svědomí přes 20 miliónů obětí.

4. Formování veřejného mínění v otázce Sovětského svazu prostřednictvím protektorátního denního tisku po 22. 6. 1941

Německý útok na Sovětský svaz, respektive otevření fronty na východě bylo pro protektorát událostí zásadního významu. Na rozdíl od západní Evropy, kde vznik sovětsko-německého paktu o neútočení vyvolal vlny protibolševických nálad, v protektorátu došlo naopak k růstu prosovětských sympatií, protože byl Sovětský svaz vnímán jako určitý garant zachování českého národa jakožto národa slovanského. Tyto tendence přitom pocházely jak z komunistických skupin, u nichž to bylo samozřejmé, tak ze skupin nekomunistických.⁸³ V depeši odeslané představiteli nekomunistického odboje 8. července 1940 londýnské exilové vládě se například dovídáme, že *„do všech vrstev proniká stále více názor, že jen SSSR může národ zachránit. Ti, kteří odmítali Sověty dříve, chtějí raději dnes jejich vládu, než pozvolnou smrt národa pod Němci.“*⁸⁴

Že události na východě obyvatele protektorátu skutečně velmi vzrušily, nemůže být pochyb. O bezprostřední reakci na útok informuje Večerní České slovo z 23. 6. 1941: *„Brzy po hodině, kdy se rozšířila zpráva o událostech na evropském východě, vyšla první část zvláštních vydání českých a německých novin s prvními zprávami, co se vůbec stalo. Český rozhlas informoval posluchačstvo zvláštními relacemi a ještě průběhem dopoledne sdělil českému obyvatelstvu doslovné znění Vůdcova svolání. Okolo 10. hodiny začal na pražských ulicích ruch, tvořily se hloučky občanů, které diskutovaly, před výkladními skříněmi novin shromažďovali se lidé, kteří z redakčních oznámení čerpali informace. Pod každým pouličním rozhlasovým tlapačem stály skupiny lidí po celý den. Zvláštní vydání novin byla rozebrána v malé chvíli a noviny šly z ruky do ruky.“*⁸⁵

Po útoku na Sovětský svaz rusofilské tendence v protektorátu ještě zesílily. Sovětský svaz se měl v očích českého obyvatelstva protektorátu stát silou, která definitivně rozhodne o porážce Německa.⁸⁶ Změněná mezinárodně-politická situace navíc přispěla k upevnění pozice exilové vlády. Osmého července 1941 se Edvard

⁸³ PASÁK, Tomáš. *Pod ochranou Říše*. 1. vydání, Praha: Práh, 1999. s. 302

⁸⁴ Pasák, 1999, s. 302-303

⁸⁵ NESG. Mocný dojem událostí včerejší neděle. *Večerní České slovo*. 23. 6. 1941, roč. 23, č. 145, s. 5

⁸⁶ tamtéž

Beneš⁸⁷ jako její hlava setkal v Londýně se sovětským velvyslancem, který ho ujistil, že zájmem Sovětského svazu je samostatné Československo.⁸⁸

Protektorátní správa si byla prosovětských tendencí českého obyvatelstva vědoma a v souvislosti s útokem na Sovětský svaz očekávala aktivizaci domácího odboje. Proto bezprostředně po něm vydalo pražské ústředí gestapa všem svým služebnám nařízení, v němž se mimo jiné uvádělo, že je třeba očekávat, že události na východě nezůstanou u protektorátního obyvatelstva bez ohlasu.⁸⁹ Z rozkazu vůdce měly být jeho akce „...brutálně potlačeny nejostřejšími prostředky.“⁹⁰ Kromě toho obsahovalo nařízení i instrukci, že je třeba „zostřený dohled na potírání komunistického hnutí“⁹¹. Právě potírání komunistického hnutí a monstrózní protisovětská propaganda se vzápětí staly i hlavními úkoly protektorátních médií a pokusem protektorátní správy eliminovat rusofilské tendence.

Podle očekávání protektorátní správy po útoku na Sovětský svaz skutečně došlo k aktivizaci domácího odboje a k nárůstu protiněmeckých nálad⁹². Svědčí o tom zprávy shromažďované služebnami SD a gestapa, které byly vzápětí odesílány do Londýna.⁹³ V nich se například uvádí, že „pro všechny Čechy byla válka německo-ruská vyvrcholením jejich boje proti nacismu“⁹⁴ nebo, že „komunisté, bývalí ruští legionáři, kruhy mladé inteligence a především Židé doufají neustále ve vítězství Sovětů. ... Předpovídá se německá porážka, vnitřní nepokoje, stávky a

⁸⁷ BENEŠ, Edvard. Československý státník, *28. 5. 1884 Kozlany, † 3. 9. 1948 Sezimovo Ústí. 1912 docentem na FF UK, 1921 profesorem sociologie. Během první světové války aktivním účastníkem protirakouského odboje, nejbližším spolupracovníkem Tomáše Garrigue Masaryka, zasloužil se o vznik samostatného Československa. 1918-1935 ministrem zahraničí, ve své funkci orientoval zahraniční politiku na Francii a Malou dohodu. 1935-1938 prezidentem. 1938 podepsal Mnichovskou dohodu, abdikoval a emigroval. 1940 zkonsolidoval v Londýně československou exilovou vládu a stanul v jejím čele. 1943 podepsal v Moskvě dohodu o poválečném uspořádání Československa. V květnu 1945 se jako prezident vrátil do Prahy. Prezidentský úřad zastával až do roku 1948, kdy abdikoval.

⁸⁸ GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. 1. vydání, Sv. 15 b, Praha: Paseka, 2007. s. 10

⁸⁹ PASÁK, Tomáš. *Pod ochranou Říše*. 1. vydání, Praha: Práh, 1999. s. 303

⁹⁰ Pasák, 1999, s. 303

⁹¹ tamtéž

⁹² Po 22. červnu 1941 došlo k zintenzivnění kontrapropagandy (ilegální tisk, šeptaná propaganda, poslech zahraničního rozhlasu) a k výraznému nárůstu počtu stávek a sabotáží. V hlášení řídicí úřadovny pražského gestapa z 20. září 1941 se uvádí, že od 22. června 1941 bylo na území protektorátu provedeno 42 sabotáží a 66 požárů vagonů. Německou válečnou výrobu se snažili čeští obyvatelé protektorátu narušit v duchu hesla: Pracuj pomalu! In: GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. 1. vydání, Sv. 15 b, Praha: Paseka, 2007. s. 26-27

⁹³ GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. 1. vydání, Sv. 15 b, Praha: Paseka, 2007. s. 10

⁹⁴ Gebhart, Kuklík, 2007, s. 20

sabotážní akce, a tím je posilován pasivní odpor“⁹⁵. Média však o těchto protiněmeckých náladách neinformovala.

Protože propaganda jako prostředek manipulace nejprve v publiku vytvoří určitý postoj a teprve posléze tento postoj formuje nebo mění takovým způsobem, aby dosáhla cíle manipulátora⁹⁶, bylo v první fázi nutné útok na Sovětský svaz vhodně interpretovat, ve druhé pak vytvořenou představu publika udržet a nadále formovat ve prospěch režimu.

4.1 Předpoklady pro informování o dění na východní frontě

V době, kdy Německo zaútočilo na Sovětský svaz, byla veškerá protektorátní média už druhým rokem kontrolována nacistickou správou a podrobována systematické cenzuře. Existoval zde složitý systém cenzurních orgánů, který měl za úkol jediné: upravovat mediální obsahy tak, aby sloužily ve prospěch režimu. Propaganda byla klíčovým nástrojem k formování veřejného mínění. (viz Mediální politika a praxe Protektorátu Čechy a Morava, s. 11-14)

V čele nejvýznamnějších státních deníků stáli tzv. aktivističtí novináři, kteří důsledně propagovali národně socialistické myšlenky a v mnohém se dokonce „snažili „přetrumfovat“⁹⁷ oficiální protektorátní establishment“⁹⁸. V čele Venkova stál Václav Tannenberger⁹⁹, v čele Večerního Českého slova Emanuel Vajtauer a v čele Poledního listu Karel Werner¹⁰⁰. (viz Mediální politika a praxe Protektorátu Čechy a Morava, s. 16-17)

⁹⁵ Gebhart, Kuklík, 2007, s. 21

⁹⁶ JOWETT, Garth S., O'DONNELL, Victoria. *Propaganda and Persuasion*. 4. vydání, Thousand Oaks: Sage, 2006, s. 32-33

⁹⁷ To se týkalo zejména úvodníků. Ze zápisu tiskové konference von Wolmara z 22. 6. 1941 totiž vyplývá, že úvodník byl především projevem českého novinářského aktivismu.: „Český novinář musí nyní prokázat svou vyspělost. ... Úvodníky musejí být úplně samostatné. Odvolávejte se méně na německé hlasy, ale více setrvejte při vlastním posuzování situace.“ (NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 22. 6. 1941)

⁹⁸ Gebhart, Kuklík, 2007, s. 19

⁹⁹ TANNENBERGER, Václav. Český novinář, *14. 9. 1888 Vyškov na Moravě, † nezjištěno. Od r. 1919 redaktorem *Venkova*, 1934 a 1935-1944 odpovědným redaktorem *Venkova*. Po válce mu byla zakázána novinářská činnost.

¹⁰⁰ WERNER, Karel. Český novinář, *20. 10. 1906 Vídeň, † 22. 4. 1947 Praha. 1926-1928 redaktorem Vídeňského obdeníku (český časopis vycházející pro Čechy v Rakousku), 1928-1930 redaktorem Vídeňského deníku (list české menšiny v Rakousku), 1930-1933 redaktorem a později odpovědným redaktorem Poledního listu, 1932-1932 odpovědným redaktorem Pražského listu, 1931-1932 odpovědným redaktorem listu *Expres*, 1938-1941 zástupcem šéfredaktora Pražského listu, 1941-1943 šéfredaktorem Poledního listu, 1943-1945 šéfredaktorem *Večerního Českého slova*. 1939-1942 se účastnil nacisty organizovaných zájezdů na okupovaná území, 1941 účast na tzv. chlebičkové aféře,

Rozhodující vliv na utváření mediálního obsahu mělo oddělení pro kulturní politiku při Úřadu říšského protektora, zejména pak tzv. tiskové konference Wolfganga Wolframa von Wolmara, který v oddělení pro kulturní politiku řídil skupinu Tisk. Na těchto konferencích dával Wolmar šéfredaktorům protektorátního tisku podrobné pokyny, jakým způsobem v danou chvíli utvářet zpravodajství a jakým způsobem události komentovat. Řídit se jeho pokyny bylo závazné. (viz Mediální politika a praxe Protektorátu Čechy a Morava, str. 13-14)

Zároveň při informování o událostech na východě vycházela česká protektorátní periodika především z povinnosti vyjadřovat postoj k zahraničním událostem v souladu s postojem říše. V Souborném přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku stojí doslova: „*Náš poměr k cizím státům jest dán poměrem Říše k nim.*“¹⁰¹

Stejně tak se noviny řídily další směrnicí ze Souborného přehledu, podle které „*o vojenských přípravách a akcích druhých států lze přinášeti jen zprávy DNB¹⁰², které vydá ČTK.*“¹⁰³ Zároveň měla všechna periodika povinnost otiskovat zprávy vydané Nejvyšším velitelstvím říšské branné moci. A to „*doslova, beze změn, škrtnů a komentářů.*“¹⁰⁴

4.2 Interpretace útoku na Sovětský svaz

Ani bezprostředně před útokem neinformovala sledovaná média o tom, že by ke zhoršení vztahů říše se Sovětským svazem mělo dojít. Do poslední chvíle jej prezentovala jako německého strategického partnera. Ještě 18. června 1941 se lze ve Večerním Českém slově například dočíst, že britský velvyslanec usilující o spojení se Sovětským svazem „...*při nejlepší vůli nemohl překonat Stalinův chladný odpor.*“¹⁰⁵ a že „*Rusko dělá svou politiku bez ohledu na zájmy Anglie a nechce se dát zatáhnout do anglických kolejí.*“¹⁰⁶

od r. 1942 zastával vysoké funkce v Národním svazu novinářů, od r. 1942 vedoucím komise pro zkoumání arijského původu členů Národního svazu novinářů. 1942 získal Národní uměleckou cenu za „průkopnickou činnost publicistickou“, 1943 získal cenu Karla Lažnovského. 1944 zakladatelem Ligy proti bolševismu. Vyznamenán čestným štítem Protektorátu Čechy a Morava se Svatováclavskou orlicí ve stříbře. 8. 5. 1945 zatčen, 1947 odsouzen k smrti a popraven.

¹⁰¹ Končelík, Köpplová, Kryšpínová, 2003, s. 480

¹⁰² německá tisková agentura Deutsches Nachrichten Büro

¹⁰³ Končelík, Köpplová, Kryšpínová, 2003, s. 477

¹⁰⁴ tamtéž

¹⁰⁵ NESG. Londýn zklamán Moskvou. *Večerní České slovo*. 18. 5. 1941, roč. 23, č. 114, s. 1

¹⁰⁶ tamtéž

O to překvapivěji pak působily titulky na prvních stranách Poledního listu, Venkova, i Večerního Českého slova bezprostředně po útoku na Sovětský svaz, kde se oficiální rétorika radikálně proměňuje: „*Společně s rumunskou a finskou armádou do velkého boje. Zbraní proti bolševické zradě. Súčtování s anglosaským komplotem. Říšská armáda spolu s finskými a rumunskými kamarády uskutečňuje na záchranu Evropy před bolševickým nebezpečím co do rozpětí a rozsahu největší nástup, jaký kdy svět viděl.*“¹⁰⁷ nebo „*Od Severního mysu k Černomoří proti bolševismu. Na rozkaz Vůdcův branný nástup Říše, Rumunska a Finska proti zrádné politice sovětské, sprážené s britskými plutokraty.*“¹⁰⁸

Podobu protektorátních deníků v prvních dnech bojů a způsob informování o německém útoku na Sovětský svaz utvářely zejména tiskové konference Wolfganga Wolframa von Wolmara. O tom, jak velkou důležitost přikládala protektorátní správa v otázce Sovětského svazu právě zkonsolidování jednotného mediálního postupu, svědčí zejména fakt, že byly tyto konference po útoku pořádány téměř každý den (viz Příloha II, s. 78), zatímco obvyklá frekvence byla přibližně týdenní¹⁰⁹.

22. června 1941, tedy v den útoku, se konaly tiskové konference dokonce dvě. Na první z nich, v 9 hodin ráno, byli přítomní šéfredaktoři informováni pouze o tom, že říše za svítání vstoupila do válečného stavu se Sovětským svazem. V 17:30 se konala tisková konference druhá. Na té už Wolmar přednesl konkrétní požadavky, jak má protektorátní tisk o útoku informovat: „*Německo se přes ideologické protivy snažilo dosíci vyrovnání se Sověty, poněvadž posuzovalo otázky vzájemného poměru se stanoviska státních nezbytností a věřilo v čestné, mírové a konstruktivní tendence. ... Sověty však ... provozovaly dvojakou hru a čekaly na chvíli, až bude Německo oslabeno, aby mohly proti němu vystoupit. ... Hlavní je vyložit bolševickou praxi a poukázat na to, že bolševici čekali jen na oslabení Německa jako na vhodný okamžik, aby mu mohli zákeřně vpadnou do zad.*“¹¹⁰ Zároveň měl protektorátní tisk zdůraznit

¹⁰⁷ Zbraní proti bolševické zradě. *Večerní České slovo*, 23. 6. 1941, roč. 23, č. 145, s. 1

¹⁰⁸ NESG. Od Severního mysu k Černomoří proti bolševismu. *Venkov*. 24. 6. 1941, roč. 36, č. 146, s. 1

¹⁰⁹ KONČELÍK, Jakub, KÖPPLOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2003, s. 488-491

¹¹⁰ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 22. 6. 1941

sílu postupující německé armády a solidárnost Itálie, Rumunska, Finska a Slovenska.¹¹¹

Skutečnost, že protektorátní tisk oficiální rétoriku prezentovanou Wolmarem opravdu převzal¹¹², potvrzují už titulky zpráv následujícího dne: „*Zasloužená odplata za zradu Moskvy*“¹¹³, „*Itálie plně solidární s Říší*“¹¹⁴, „*Dohoda Sovětů s Londýnem: důkaz dvojaké hry*“¹¹⁵ nebo „*Zničující útok na Sovětské letiště*“¹¹⁶.

Při interpretaci útoku přitom veškerý protektorátní tisk vycházel z prohlášení Adolfa Hitlera k německému národu, diplomatické nóty říšské vlády vládě sovětské a prohlášení státního prezidenta Emila Háchy. Ve všech sledovaných denících byly první dva dokumenty otištěny bezprostředně po útoku. Tedy v případě Večerního Českého slova a Poledního listu již v pondělí 23. června 1941, ve Venkově pak o den později, protože v pondělí tento list nevycházel. Prohlášení státního prezidenta Emila Háchy pak všechny sledované listy přinesly 24. června 1941.

Hitlerovu prohlášení věnovaly všechny listy téměř celou stranu 1. Večerní České slovo „zastřešilo“ Hitlerovo prohlášení k německému národu a německou nótu Sovětům jediným titulkem, a to: *Zbraní proti bolševické zradě*, a část obou dokumentů vedlo přetahem na stranu 2. Polední list uveřejnil oba dokumenty odděleně: na straně 1 a 2 prohlášení k německému národu pod titulkem *Vůdce o nástupu proti Sovětům* (pokračování zprávy ze strany 1 na straně 2 pak pod titulkem *Vůdce k německému národu*), německou nótu Sovětům až na straně 3, 4 a 5 pod titulkem *Německá nóta Sovětům*. Umístění obou dokumentů ve Venkově bylo podobné jako u Poledního listu: Téměř celá strana 1 byla věnována prohlášení k německému národu pod titulkem *Od Severního mysu k Černomoří proti bolševismu* a německá nóta Sovětům se objevila až na straně 3 a 4 pod titulkem *Rusko bylo vždy pohotově vpadnout Německu do zad*. Navzdory mírně odlišným titulcům a umístění v rámci listů byly tyto materiály ve všech novinách zcela totožné.

¹¹¹ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 22. 6. 1941

¹¹² Na Wolmarově tiskové konferenci 23. 6. 1941 byl postup protektorátních médií stran SSSR oficiálně oceněn. Vystoupil zde vedoucí oddělení pro kulturní politiku Karl Alex von Gregory a „vyjádřil plnou spokojenost s výkonem českých žurnalistů“ (NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 23. 6. 1941). Wolmar se k ocenění připojil.

¹¹³ ČTK. Zasloužená odplata za zradu Moskvy. *Polední list*. 23. 6. 1941, roč. 15, č. 171, s. 2

¹¹⁴ ČTK. Itálie plně solidární s Říší. *Večerní České slovo*. 23. 6. 1941, roč. 23, č. 145, s. 2

¹¹⁵ ČTK. Dohoda Sovětů s Londýnem: důkaz dvojaké hry. *Večerní České slovo*. 23. 6. 1941, roč. 23, č. 145, s. 4

¹¹⁶ ČTK. Zničující útok na sovětské letiště. *Večerní České slovo*. 23. 6. 1941, roč. 23, č. 145, s. 4)

Doslovný přepis prohlášení státního prezidenta Emila Háchy bylo uveřejněno samostatně, a to ve všech případech na titulní straně. Ve Večerním Českém slově pod titulkem *Prohlášení státního prezidenta dra. Háchy*, v Poledním listu pod titulkem *V klidu a kázni pracovat!* a ve Venkově pod titulkem *Historické súčtování s bolševismem*. Ve Venkově a Večerním Českém slově byl Háchův projev navíc doplněn krátkým dovětkem redakce.

4.2.1 Prohlášení Adolfa Hitlera k německému národu

Hitler, pro jehož politiku měla propaganda zásadní význam, si byl vědom toho, že aby mohl v otázce Sovětského svazu účinně utvářet veřejné mínění žádoucím směrem, musí během interpretace útoku především zachovat kontinuitu s předchozími sděleními. Navázat na postoje, které propaganda v publiku už vytvořila, a proměnit je podle nových okolností.¹¹⁷ V knize *Mein Kampf*¹¹⁸ k tomu poznamenává: „*Žádná změna se nikdy nesmí týkat obsahu toho, co se propaguje, nýbrž musí vyjadřovat vždy totéž. Heslo musí být osvětlováno ze všech stran, avšak na konci toho všeho musí být zase totéž heslo. Pouze tak může propaganda působit jednotně a celistvě.*“¹¹⁹

V začátku prohlášení k německému národu¹²⁰ tedy Hitler tuto kontinuitu záměrně vytváří, tím, že se vyznává, jak nesmírně obtížné pro něj bylo mlčet o tak zásadních změnách německo-sovětských vztahů: „*Národe německý! Těžkými starostmi byl jsem tísněn, po celé měsíce jsem byl odsouzen k mlčení, nyní nadešla hodina, ve které konečně mohu promluvit otevřeně.*“¹²¹ Tím vytváří zdání, že k žádné zásadní proměně říšského postoje vlastně nedošlo, že pouze nastal čas, aby se publikum seznámilo se skutečnostmi, které mu od uzavření paktu o neútočení zůstávaly ze strategických důvodů skryté. Vývoj německo-sovětských vztahů tak dostává logický, kontinuální ráz.

¹¹⁷ JOWETT, Garth S., O'DONNELL, Victoria. *Propaganda and Persuasion*. 4. vydání, Thousand Oaks: Sage, 2006, s. 33

¹¹⁸ Česky *Můj boj*. Stěžejní dílo národně socialistického světového názoru sepsané Adolfem Hitlerem v letech 1925-1926 během jeho internace v pevnosti Landsberg. Kromě autobiografických prvků kniha obsahuje především základní teze nacistické ideologie (vůdcovský princip, antisemitismus, rasová teorie, eugenika, sociální darwinismus aj.) a vizi budoucnosti německého národa.

¹¹⁹ Hitler, 2000, s. 134

¹²⁰ Hitlerovo svolání k německému národu přečetl na vůdcův rozkaz Joseph Goebbels 23. 6. 1941 v půl šesté ráno. Prohlášení vysílaly všechny německé stanice. In: Zasloužená odplata za zradu Moskvy. *Polední list*. 23. 6. 1941, roč. 15, č. 171, s. 2

¹²¹ NESG. Od Severního mysu k Černomoří proti bolševismu. *Venkov*. 23. 6. 1941, roč. 36, č. 146, s. 1-2

Tímtež způsobem vysvětluje Hitler v prohlášení i fakt, že to byl právě on, kdo v roce 1939 inicioval vznik paktu o neútočení: „*Bylo to tedy v srpnu roku 1939 pro mne těžkým sebezapřením, když jsem svého ministra poslal do Moskvy, aby se tam pokusil pracovat ke zmaru britské obkličovací politiky proti Německu.*“¹²²

Následuje argumentace pro samotný útok, která je v duchu Hitlerových teorií o úloze propagandy při ovládnutí mas, především nutnou identifikací nepřítele¹²³: „*Nikdy neměl německý národ nepřátelských pocitů proti národům Ruska. Ale déle dvou desetiletí se židovsko-bolševičtí držitelé Moskvy pokoušeli, aby roznítili požár nejenom v Německu, nýbrž v celé Evropě. Německo se nikdy nepokoušelo svůj národně socialistický názor světový přenést do Ruska, ale židovsko-bolševičtí držitelé moci v Moskvě se houževnatě pokoušeli, aby našemu a ostatním evropským národům naoktrojovali své panství, a to nejenom duševně, nýbrž také hlavně vojensko mocensky.*“¹²⁴ Obraz nepřítele je ještě dotvořen a zároveň podpořen konstatováním, že sovětský režim vede jen k totální bídě a celkovému zubožení obyvatelstva.

V samém závěru svého projevu k německému národu vůdce publiku nabízí nové východisko pro interpretaci mezinárodních událostí: „*...úkolem této fronty není tudíž jen ochrana zemí, nýbrž zabezpečení Evropy a tím spása všech.*“¹²⁵ Otevírá si tak cestu k upevnění a dalšímu formování veřejného mínění ve svůj prospěch.

4.2.2 Diplomatická nota říšské vlády vládě sovětské

V diplomatické nótě říšské vlády vládě sovětské pak byla německá agrese prezentována jako „*vynucené vojenské protiopatření vyvolané nesnesitelnou hrozbou na německých východních hranicích*“¹²⁶ a měla být veřejností chápána jako „*preventivní křížová výprava*“¹²⁷ *proti bolševismu*“¹²⁸. Sovětský svaz byl nařčen z toho, že se za zády Německa snažil spojit s Velkou Británií. Plánovitě prý

¹²² tamtéž

¹²³ HITLER, Adolf. *Můj boj*. Praha: Otakar II., 2000, s. 128-135

¹²⁴ NESG. Od Severního mysu k Černomoří proti bolševismu. *Venkov*. 23. 6. 1941, roč. 36, č. 146, s. 1-2

¹²⁵ tamtéž

¹²⁶ Gebhart, Kuklík, 2007, s. 7

¹²⁷ V tomto smyslu měli psát i čeští žurnalisté. Na tiskové konferenci Wolfganga Wolframa von Wolmara 23. 6. 1941 obdrželi instrukci, aby informovali v tom smyslu, že „*se nejedná o čistě vojenský konflikt německo-ruský, ale o vzepětí evropské fronty proti bolševismu, kterou vede Německo*“ (NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 23. 6. 1941).

¹²⁸ Gebhart, Kuklík, 2007, s. 7

přesouval své vojenské síly k německým hranicím a neustále je překračoval, čímž Německo přímo ohrozil. Tato obvinění však byla německou propagandou vykonstruovaná. Stalin svému spojenci do poslední chvíle důvěřoval. „*Nedbal varování, která přicházela ze zahraničí, označoval je za propagandu, spoléhal na sovětsko-německý pakt o neútočení a nevěřil, že Německo v dohledné době na SSSR zaútočí.*“¹²⁹

4.2.3 Prohlášení státního prezidenta Emila Háchy

Hitlerovo prohlášení k německému národu a nótu říšské vlády vládě sovětské ve všech listech doplňuje doslovný přetisk prohlášení státního prezidenta Emila Háchy, v němž Hácha vyslovuje loajalitu říši¹³⁰: „*J sme přesvědčeni, že vždy vítězná vojska Velkoněmecké říše, která včera nastoupila svůj pochod, v několika málo dnech ukáže celému světu, co se skrývá za hlučnou fasádou bolševismu.*“¹³¹ Zároveň formuluje nový úkol českého národa v rámci říše: „*Pro všechny české lidi platí jediný příkaz, jediná národní povinnost – v klidu a naprosté kázni pracovat se zdvojenou silou na úkolu nám svěřeném*¹³², *na zásobovacím a výzbrojním plánu Velkoněmecké říše.*“¹³³

Háchův projev je ve dvou ze tří sledovaných periodik doplněn krátkým dovětkem redakce, jehož zřetelnou funkcí je potvrdit Háchova slova jako oficiální stanovisko české veřejnosti. Tyto dovětky se sice v jednotlivých periodikách formálně lišily, avšak jejich obsah byl v zásadě identický. Ve Večerním Českém slově se čtenáři například dočetli, že „*na domácí frontě práce musí každý účinně prokázat svou loajalitu k říši*“¹³⁴, ve Venkově, že: „*projev státního prezidenta ... vyjadřuje naprosto a souhlasně stanovisko a přesvědčení českého národa, jehož*

¹²⁹ Čapek, 1993, s. 178

¹³⁰ Tohoto projevu loajality se snažil Hácha využít k prosazení ústupků z německé strany. V pátek 27. června se setkal s říšským protektorem Konstantinem von Neurathem, aby s ním jednal o osudu zatčených a internovaných, o upuštění od odvetných opatření říšské správy nebo o reorganizaci vlády. Ani jeden z jeho požadavků však nebyl německou stranou vyslyšen. In: PASÁK, Tomáš. *Pod ochranou Říše*. 1. vydání, Praha: Práh, 1999. s. 305-307

¹³¹ ČTK. Prohlášení státního prezidenta dra. Háchy. Večerní České slovo. 24. 6. 1941, roč. 23, č. 146

¹³² Protektorát Čechy a Morava se měl dle Hitlerových směrnic stát ekonomickou základnou pro vedení války na východě. In: GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny země Koruny české*. 1. vydání, Sv. 15 b, Praha: Paseka, 2007. s. 46

¹³³ ČTK. Prohlášení státního prezidenta dra. Háchy. Večerní České slovo. 24. 6. 1941, roč. 23, č. 146

¹³⁴ tamtéž

*převážná většina velmi důrazně, nesmlouvavě a jednotně vždy byla proti bolševismu*¹³⁵.

4.3 Upevnění a další formování veřejného mínění

Pouhé předkládání pravd, hodnot a postojů propagandě k tomu, aby byla v dlouhodobém měřítku efektivní, nestačí. Je třeba, aby si publikum „propagované“ především vstoupilo, aby si ho zapamatovalo, rozumělo mu a posléze ho i přijalo za vlastní.¹³⁶ Tutéž koncepci prosazoval i Adolf Hitler: *„Vnímavost velké masy je velmi omezená, schopnost porozumění malá, zapomnětlivost však velká. Vzhledem k těmto skutečnostem se musí účinná propaganda omezit vždy pouze na velmi málo bodů a tyto heslovitě opakovat tak dlouho, až určitě i ten poslední mezi adresáty si dokáže představit, oč jde. ... Vytrvalost je v tomto případě, stejně jako u mnoha jiných věcí na světě, prvním a nejdůležitějším předpokladem úspěchu*“¹³⁷.

V tomto duchu byla po útoku utvářena i další protisovětská kampaň. Charakteristický pro ni byl zejména značný radikalismus, tedy neustálé opakování ostře formulovaných hesel (*bolševická zrada, rudá dýka v zádech Evropy, bolševický teror* aj.), koncentrace na nepřítele a jeho důsledná identifikace a démonizace (*plutokratičtí a komunističtí Židé, bolševický mor*), zjednodušování a zacílení na emoční sféru publika.¹³⁸

Vzhledem k významným protiněmeckým náladám, které útok na Sovětský svaz ještě vystupňoval, nabyla protisovětská kampaň doslova monstrózního¹³⁹ charakteru. V prvních týdnech bojů na východě události nově otevřené fronty dokonce zatlačily na stránkách sledovaných periodik do pozadí události západních bojišť. V Poledním

¹³⁵ ČTK. Historické sčítování s bolševismem. *Venkov*. 24. 6. 1941, roč. 36, č. 146, s. 1

¹³⁶ JOWETT, Garth S., O'DONNELL, Victoria. *Propaganda and Persuasion*. 4. vydání, Thousand Oaks: Sage, 2006, s. 6

¹³⁷ Hitler, 2000, s. 131-133

¹³⁸ GEBHART, Jan. *Proměny válečné propagandy ve světových konfliktech 20. století*. In: *Historie a vojenství*, roč. 2000, č. 1, s. 9-10

¹³⁹ Na přelomu června a července 1941 zahájila protektorátní správa například nebývale mohutnou kampaň „V“ jako victoria, vítězství, která měla být symbolem konečného vítězství německého národa. „Véčka“ zaplavila nejen stránky tisku (Redaktoři například vymýšleli zprávy a titulky tak, aby v nich všechna slova začínala písmenem „V“, jako: Vedení Vírou Ve Vůdce Věříme Všichni Ve Vítěznou Válku Velkoněmecka. „Véčka“ se také tiskla jako barevné pozadí strany přes celou její výšku.), plakáty, městskou hromadnou dopravu, objevila se dokonce i v ulicích. Obrovské bílé „V“ bylo namalováno na dláždění Staroměstského náměstí, další bylo reflektorem promítáno nad Petřín. In: GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny země Koruny české*. 1. vydání, Sv. 15 b, Praha: Paseka, 2007. s. 22, UHLÍŘ, Jan Boris. *Praha ve stínu hákového kříže*. 1. vydání, Praha: Ottovo nakladatelství, 2005, s. 56

listu, Večerním Českém slově i Venkově plnily po celé sledované období informace o vývoji na východě pravidelně téměř celou stranu jedna i dvě. Kromě toho jim byl ve většině případů věnován i úvodník. Sedm příspěvků týkajících se právě východního bojiště v jediném vydání novin, nebylo žádnou výjimkou (viz Příloha I, s. 67-77). Skutečnost, že zprávy o východním nepříteli dennodenně plnily titulní strany, nebyla náhodná. V souladu s Hitlerovou teorií o vytváření skutečně účinné propagandy byla kvantita zpráv projevem snahy upevnit nově nabyté postoje publika vůči Sovětskému svazu.

Stejnou funkci plnila i důsledná interpretace všech kroků, které Sovětský svaz po německé agresi podnikl. Například skutečnost, že prakticky ihned po německém útoku, nabídky západní mocnosti, zejména Velká Británie, Stalinovi pomoc, využil protektorátní tisk pohotově k tomu, aby ji prezentoval jako další důkaz sovětské zrady.

Na tiskové konferenci dne 24. června 1941 byli šéfredaktoři protektorátního tisku srozuměni s tím, jak mají o britsko-sovětských rozhovorech informovat: „*Důkazem správnosti počínání Adolfa Hitlera ... je nynější reakce Anglie. Churchillova řeč je výbuchem vzteku a nenávisti kvůli tomu, že je mu nyní dokonale jasné, které příležitosti při řízení poměrů mezi Anglií a Sověty v září 1939 byly opomenuty. Churchill si celý život přál konflikt mezi Německem a Ruskem, protože když dva válčí, třetí nezúčastněný se směje. Moskva ze stejného důvodu chtěla německou válku s Anglií.*“¹⁴⁰

V tisku pak byla britsko-sovětská jednání o den později zobrazena zcela v souladu s Wolmarovými pokyny: „*Odhalení bolševistických zrádců a bleskurychlá německá protiakce zavdala, jak se ani jinak nedalo čekat, samozřejmě také plutokratickému válečnému zločinci Churchillovi podnět k okamžitému demaskování. V řeči, která byla jako obyčejně promísena nejsprostšími pomluvami a nejdřzejším haněním německého národa, přiznal exponent mezinárodní plutokracie otevřeně nejužší komplot s mezinárodním bolševismem a přislíbil krvavým násilným vládcům Kremli ze strany „demokracie“ veškerou jen možnou pomoc.*“¹⁴¹ A dále: „*V další části své řeči přiznal Churchill otevřeně, jakým rafinovaným způsobem již po*

¹⁴⁰ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 24. 6. 1941

¹⁴¹ ČTK. Světová plutokracie dává bolševismu záruky. *Venkov*. 25. 6. 1941, roč. 36, č. 146, s. 2

dlouhou dobu londýnští a moskevští váleční zločinci provozovali svoji dosud opatrně skrývanou potměšilou souhru. „Vskutku,“ prohlásil Churchill doslova, „dal jsem Stalinovi jasně a co nejpřesněji na srozuměnou, co přijde. Varoval jsem ho a mohu jen doufat, že tyto výstrahy nezůstaly nepovšimnuty.“ ¹⁴² Takřka totožný článek se objevil téhož dne také ve Večerním Českém slovu na straně 2 pod titulkem: *„Churchill doznává svůj komplot s krvavými vládci Kremlu: Anglie slibuje Rusku pomoc“*.¹⁴³ Polední list sice tuto zprávu nepřinesl, na stranu 2 však zařadil rozsáhlou analýzu důkazů tajné britsko-sovětské spolupráce pod titulkem *„Důkazy viny licoměrníků z Kremlu“*.¹⁴⁴

Polední list pak v úvodníku na straně 1 o den později zařazuje sovětsko-britské rozhovory o spolupráci do širšího rámce: *„Dnes se bolševici dohodli s Anglií a stojí v jednotné frontě s plutokraty. ... Je proto pochod německých vojsk do Ruska integrální součástí boje proti Anglii. Není to válka německo-ruská, je to boj evropské civilizace proti bolševickému moru“*.¹⁴⁵

A další den Venkov v úvodníku Václava Tannenbergera¹⁴⁶ na straně 1 shrnuje: *„Avšak jako v předešlých případech, činí nové přátelství anglo-sovětské dojem spolupráce chromého s kulhavým. Anglie nemůže sovětům pomoci, protože je na tom sama velmi špatně, a libuje si, ovšem neodůvodněně, že místo ní jsou biti bolševici, a sověty stojí také na hliněných nohách. ... Chromý se opřel o kulhavého a nezbytný konec bude ten, že padnou oba.“*¹⁴⁷

Přibližně od začátku druhého týdne po útoku, přebírají funkci formování veřejného mínění ve všech periodikách především zprávy Nejvyššího velitelství říšské branné moci přímo z bojiště, které informují o úspěšných postupech německých vojsk na východní frontě: *„Rudé armádě přisouzeny velmi špatné vyhlídky“*¹⁴⁸, *„Drtivé porážky rudých armád“*¹⁴⁹, *„Kolem obklíčených ruských armád*

¹⁴² tamtéž

¹⁴³ NESG. Churchill doznává komplot s krvavými vládci Kremlu: Anglie slibuje Rusku pomoc. *Večerní České slovo*. 25. 6. 1941, roč. 23., č. 146, s. 2

¹⁴⁴ NESG. Důkazy viny licoměrníků z Kremlu. *Polední list*. 25. 6. 1941, roč. 15, č. 171

¹⁴⁵ NESG. Evropa se zbavuje ohniska všech rozvratů. *Polední list*. 26. 6. 1941, roč. 15, č. 172

¹⁴⁶ U naprosté většiny zkoumaných příspěvků nelze určit konkrétního autora. Zprávy jsou často signovány například pouze zkratkou zpravodajské agentury, v mnoha případech ale nejsou označeny vůbec. Výjimkou jsou právě úvodníky, pod něž se autor obvykle podepisoval celým jménem.

¹⁴⁷ TANNENBERGER, Václav. Chromý spoléhá na kulhavého. *Venkov*. 27. 6. 1941, roč. 36, č. 148, s. 1

¹⁴⁸ NESG. Rudé armádě přisouzeny velmi špatné vyhlídky. *Večerní České slovo*. 26. 6. 1941, roč. 23, č. 148, s. 1

*kruh se svírá*¹⁵⁰, „Úspěšné boje na celé východní frontě“¹⁵¹ atp. V žádné z těchto zpráv z dění na východě se neobjevuje zmínka o tom, že by Německo a jeho spojenci utrpěli významnější ztráty. Naopak, téměř všechny titulky ujišťují publikum o úspěchu německé armády a jejích spojenců a o jejich společném brzkém vítězství.

4.4 Útok na Sovětský svaz a obraz bolševického nepřítele

Důsledná identifikace nepřítele a zároveň jeho systematická démonizace tvořila jeden ze základních rysů německé válečné propagandy. „Až do konce existence říše jí dominovala trojčlenná podoba demonizovaného nepřítele: Židé – bolševici – plutokrati. Doprovázely ji stále naléhavější výzvy k fanatickému odporu, zdůrazňující spojitost mezi vojenskou porážkou a biologickou záhubou Němců.“¹⁵²

Právě na nutnost neustále nepřítele identifikovat byli šéfredaktoři protektorátních listů důrazně upozorněni na tiskové konferenci Wolfganga Wolmara von Wolmara dne 27. června 1941: „...pouhé označení „Rusko“ není přípustné, ... spíše se musí užívat názvů „Sovětské Rusko“, „Sovětský režim“, „Moskevští držitelé moci“ nebo „Bolševici“ apod.“¹⁵³

V knize *Mein Kampf* srovnává Adolf Hitler zobrazení nepřítele za první světové války německou propagandou s propagandou západních mocností a dochází k závěru, že jedinou psychologicky správnou cestou je vylíčit jej v co možná nejstrašlivějším světle¹⁵⁴: „...válečná propaganda Angličanů a Američanů byla psychologicky správná. Již tím, že národu představovala Němce jako Barbary a Huny, připravovala jednotlivé vojáky na hrůzy války a pomáhala mu vyvarovat se zklamání. Potom i ta nejstrašlivější zbraň, jež byla proti němu použita, se jevila jako

¹⁴⁹ ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI. Drtivé porážky rudých armád. *Večerní České slovo*. 30. 6. 1941, roč. 23, č. 151, s. 1

¹⁵⁰ ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI. Kolem obklíčených ruských armád kruh se svírá. *Polední list*. 1. 7. 1941, roč. 15, č. 178, s. 1

¹⁵¹ ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI. Úspěšné boje na celé východní frontě. *Venkov*. 10. 7. 1941, roč. 36, č. 160

¹⁵² Gebhart, 2000, s. 11

¹⁵³ KONČELÍK, Jakub, KÖPPOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolmara von Wolmara*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2003, s. 368

¹⁵⁴ Uvést tuto tezi do praxe se protektorátní správa pokusila mimo jiné také instalací výstavy „Sovětský ráj“ v únoru 1942. Ta měla občanům protektorátu prezentovat zbídačení obyvatelstva Sovětského svazu, policejní teror, zvůli židovských držitelů moci a další obrazy bolševické hrůzovlády. V prostorách pražského Výstaviště se nacházely makety zemljánek, mučírů GPU a také ukořistěné ruské zbraně včetně jednoho tanku. In: GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny země Koruny české*. 1. vydání, Sv. 15 b, Praha: Paseka, 2007. s. 20

*potvrzení předchozí osvěty a posilovala také víru ve správnost tvrzení jeho vlády a na druhé straně stupňovala hněv a nenávist proti zlořečenému nepříteli.*¹⁵⁵

Ve stejném duchu byla formována i propaganda vůči bolševikům¹⁵⁶, kteří se po útoku na Sovětský svaz stali vedle Židů největším nepřítelem říše. Mnohé zprávy z východního bojiště tak Sověty zobrazují především jako nelidské barbary, kteří se dopouštějí i těch nejhrůznějších násilností: *„Dne 24. června ráno byli zahánáni političtí vězňové v sovětské věznici v Lucku na velký vnitřní dvůr. ... Kulometry byly postaveny a již dopadaly první dávky střel do zástupů. S výkřikem bolesti se většina zhroutila a mrtví padali na lehce i těžce zraněné. Aby však míra krvavé viny byla úplná, vrhali bolševici ruční granáty do této obrovské zmeti života, krve a smrti. A co začaly kulometry, dokončily pak vybuchující granáty.*¹⁵⁷ nebo *„Sta lidí bylo odpraveno ranou do šíje, to je popravni metoda, při níž zůstávají neznámy obličejové vrahů a které bolševici dávají přednost.*¹⁵⁸

Obě výše uvedené citace z protektorátního tisku se vztahují k událostem na Ukrajině krátce po zahájení operace Barbarossa. Bylo běžnou praxí, že v oblastech, kde Sověti očekávali německý postup, byli političtí vězni jednoduše vybíjeni.¹⁵⁹ Tytéž praktiky se v Sovětském svazu uplatňovaly i vůči důstojníkům, kteří nebyli schopni splnit moskevské požadavky nebo padli do německého zajetí. Těchto skutečností využívala německá propaganda při každodenním zobrazování bolševiků stejně jako faktu, že násilná kolektivizace, kterou Stalin ve třicátých letech zahájil, stála jen na Ukrajině život nejméně šesti miliónů lidí. O tom, že k podobným zločinům docházelo také ze strany říšské armády, protektorátní tisk neinformoval.

Další příspěvky, které se zaměřují na zobrazení nepřítele, se nejčastěji soustředí na celkovou dehonestaci sovětského režimu. Například úvodník Emanuela Vajtauera z 25. června 1941: *„Dějiny poznenáhlu osvětlí plně hrůzu a tyranství, která způsobil nejkrvavější a nejnesvobodnější režim. Proto ohromuje skutečnost, že angličtí a američtí politikové jen ze slepé nenávisti vůči Německu nechtějí uznati*

¹⁵⁵ Hitler, 2000, s. 131

¹⁵⁶ O tom, jak silná protibolševická propaganda byla, dobře svědčí skutečnost, že měsíc po útoku na Sovětský svaz vydává kulturní oddělení Úřadu říšského protektora úplný zákaz vydávání ruských a ukrajinských knih, a to včetně emigrantských časopisů a listů. In: POLÁČEK, Václav. *Knihy a národ 1939-1945*. Praha: Paseka, 2004, s. 112

¹⁵⁷ PK. Krvavý zločin rudých ve vězení v Lucku. *Večerní České slovo*. 4. 7. 1941, roč. 23, č. 154

¹⁵⁸ NESG. Ponuré dny za hrůzovlády bolševiků ve Lvově. *Večerní České slovo*. 8. 7. 1941, roč. 23, č. 157

¹⁵⁹ JOHNSON, Paul. *Dějiny 20. století*. Praha: Rozmluvy, 1991, s. 375

výkon, který i za ně provádí Německá říše.“¹⁶⁰ nebo „V žádné evropské zemi se nežije na tak nízkém stupni jako v Rusku. Nikdo nemá tam možnost pít a důmyslem se k něčemu dopracovat.“¹⁶¹

V tisku se rovněž objevily snahy bolševického nepřítele určitým způsobem zesměšnit, tj. zejména poukázat na jeho kulturní zaostalost. Tento způsob zobrazení však zřejmě neměl nepřítelovu schopnost čelit německé armádě nijak zlehčovat¹⁶², spíše měl být podpůrným argumentem pro nacistickou rasovou teorii. Například 5. července 1941 byl v Poledním listu na straně 2 otištěn krátký reportážní text J. Weltegesta, který popisoval způsob, jakým si sovětský voják poradil s kartáčkem na zuby: „Teprve ruský voják mi ukázal pravé poslání kartáčku na zuby. To bylo tak: Uprostřed kola, kde vyčnívá osní střed nad ostatní okraje, je upevněn zásobník s poklopem, do kterého se nalévá olej na mazání ložisek. Když jsem viděl prvního vojáka zvedat záklopku a kvedlat kartáčkem v nádržce, projela mnou myšlenka, že čištění, které teď nastane musí vyvolat po čertech zvláštní chuť v ústech. Ale voják byl chytřejší než já a začal si tímto tukem mazat svoje vysoké boty.“¹⁶³

Významnou měrou se na utváření obrazu nepřítele podílely také úvodníky (viz Úloha úvodníku, s. 39-42) a obrazový materiál (viz Doprovodný fotografický materiál, s. 52-55).

4.5 Útok na Sovětský svaz a židovská otázka

Vedle radikálního zostření protibolševické propagandy vedly události na východě také k přitvrzení protižidovských opatření. Žid, jakožto univerzální nepřítel nacistického režimu, byl totiž od samého začátku s bolševiky spojován¹⁶⁴. V Německu bylo po útoku na Sovětský svaz rozhodnuto o tom, že židovská otázka

¹⁶⁰ Ceps. Celá Evropa očekává vítězství nad Moskvou. *Venkov*. 27. 6. 1941, roč. 36, č. 149, s. 2

¹⁶¹ VAJTAUER, Emanuel. Ráj, který se stal peklem: Zkušenosti našich dělníků. *Večerní České slovo*. 25. 6. 1941, roč. 23, č. 147, s. 1

¹⁶² HITLER, Adolf. *Můj boj*. Praha: Otakar II., 2000, s. 131

¹⁶³ WELTEGAST, J. Ruský voják a kartáček na zuby. *Polední list*. 5. 7. 1941, roč. 15, č. 182, s. 2

¹⁶⁴ Už v knize *Mein Kampf* Adolf Hitler toto propojení definuje: „Jen co se vyvinul z všeobecného hospodářského prostředí nový stav (pozn. dělnictvo), vidí v něm Žid jasně a zřetelně nového průkopníka svého vlastního dalšího úspěchu. ... Svou bezmeznou vypočítavostí přetváří (pozn. Žid) potřebu sociální spravedlnosti, která je hluboce zakořeněna ve všech árijských lidech, na nenávisť proti všem, kteří měli jen trochu více osudového štěstí. Přičemž tomuto boji za odstranění sociálních rozdílů dává zcela určitý světonázorový ráz. Zakládá marxistické učení.“ In: HITLER, Adolf. *Můj boj*. Praha: Otakar II., 2000, s. 232

nastoupí na celém území říše cestu konečného řešení, tj. že veškeré židovské obyvatelstvo bude zlikvidováno.¹⁶⁵

Vlna antisemitismu však kulminovala i v protektorátu. Státní sekretář Úřadu říšského protektora Karl Herman Frank podal krátce po útoku na Sovětský svaz do Berlína návrh, aby byli Židé v protektorátu veřejně označeni. Návrhu bylo vyhověno. Silné protižidovské výpady se odehrávaly i na stránkách protektorátního tisku.¹⁶⁶

Na Wolmarově tiskové konferenci už v den útoku na Sovětský svaz bylo přítomným šéfredaktorům sděleno, že „je důležité zdůrazňovat také význam židovství v bolševické straně“¹⁶⁷, což také všechna periodika učinila, když údajnou sovětskou zradu na Německu záhy prezentovala jako „židovsko-bolševický komplot“ nebo „židovsko-bolševické pletichy“.

O tom, jak protektorátní tisk prezentoval sovětsko-židovské propojení, asi nejlépe svědčí první strana Večerního Českého slova z 1. července 1941, na které se objevil tento vtíp: *Rudí mezi sebou: „Prosím vás, nevíte, kolik je v komunistické straně Židů?“ „Mnoho ne, asi tak 60 procent.“ „A kdo jsou ti ostatní?“ „Nu, Židovky.“*¹⁶⁸

K tezi, že za sovětskou zradou stojí mocná židovská komunita, se neustále vracely i úvodníky. Například v pondělí 23. června 1941 mohlo protektorátní obyvatelstvo číst ve Večerním Českém slově úvodník Emanuela Vajtauera s výmluvným titulkem „*Rusko zraženo Židům*“ toto: „*Ačkoli moskevský rozhlas komunistické internacionály hlásil ustavičně do světa, že v Evropě jde o „válku dvou imperialistických mocností“, do které Rusku nic není, ve skutečnosti jedna věc se ukázala silnější, než veškerá bolševistická ideologie. V Rusku zvítězili Židé i nad vlastní teorií. Krev byla silnější než program. Komunistická strana v Rusku, celá internacionála a vrcholky úřednického aparátu ruského jsou v rukou Židů. A tito bolševičtí Židé nedělali po celé dva roky nic jiného, než že se snažili strhnouti ruský národ, aby se obětoval za Židy anglosaské a Židy evropské.*“¹⁶⁹

¹⁶⁵ PASÁK, Tomáš. *Pod ochranou Říše*. 1. vydání, Praha: Práh, 1999. s. 311

¹⁶⁶ tamtéž

¹⁶⁷ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 22. 6. 1941

¹⁶⁸ NESG. Rudí mezi sebou. *Večerní České slovo*. 1. 7. 1941, roč. 23, č. 152

¹⁶⁹ VAJTAUER, Emanuel. Rusko zraženo Židům. *Večerní České slovo*. 23. 6. 1941, roč. 23, č. 147, s. 1

Hitlerovo tvrzení, že je Sovětský svaz skutečně ovládán Židy, podpořila i skutečnost, že prakticky ihned po útoku, nabídla SSSR pomoc Velká Británie. Ta byla v protektorátním tisku spojována s židovskou komunitou již dlouho. V případě Velké Británie Hitler argumentoval tzv. Balfourskou dohodou z roku 1917, která dávala Židům záruky na vytvoření vlastního státu na území Palestiny: „*Je všeobecně známo, že tato deklaráce byla vlastně protidar za finanční a propagační podporu anglických válečných prostředků za světové války pomocí židovského kapitálu.*“¹⁷⁰

¹⁷⁰ ČÁSA, Jan. Židovská politika Anglie. *Venkov*. 31. 5. 1941, roč. 36, č. 126, s. 2

5. Úloha úvodníku

Důležitou roli při formování veřejného mínění v otázce Sovětského svazu hrál úvodník. Kromě toho, že měl přinášet reflexi aktuálního dění, která zároveň vyjadřovala postoj daného periodika, respektive postoj okupační správy, měl úvodník přispívat k tříbení vztahu mezi daným periodikem a jeho publikem a žádoucím směrem formovat veřejné mínění. Ve všech sledovaných listech se úvodník objevoval pravidelně v každém čísle a na titulní straně. Jeho autorem byl ve většině případů šéfredaktor (Emanuel Vajtauer, Karel Werner, Václav Tannenberger).

Na rozdíl od zpravodajství, které bylo z převážné části přejímáno z tiskových agentur ČTK a DNB, byl úvodník výsledkem samostatné redakční činnosti, byť byl stejně jako ostatní novinářské žánry podrobován systematické cenzurní kontrole a formován podle požadavků Wolfganga Wolframa von Wolmara. Právě v úvodníku se tak mohly více než v jiných novinářských žánrech projevit markantnější rozdíly mezi jednotlivými periodiky. Ty se však zásadně netýkaly roviny ideologické, ale spíše vyplývaly z profilace jednotlivých listů.

Ze sledovaných periodik se v tomto ohledu nejvíce vymykal Venkov, který se zaměřoval zejména na čtenáře z řad rolníků a zemědělců žijících mimo město. Charakteristickým rysem úvodníků týkajících se Sovětského svazu se tak v tomto listu stalo zdůrazňování problematiky kolektivizace a postavení a (ne)prosperity rolníka v sovětském režimu. Ve Večerním Českém slově a Poledním listě se naproti tomu tato témata v úvodnicích objevila jen okrajově, sloužila zde například jako výchozí teze pro jiné úvahy.

Až na výjimky se všechny úvodníky ve sledovaném období týkaly právě událostí na východě. Zaměřovaly se zejména na celkovou dehonestaci sovětského režimu a významným způsobem tak doplňovaly obraz Sovětského svazu jakožto nepřítele říše.

V prvních dnech bojů na východě v úvodnicích převažovala reflexe příčin německo-sovětského konfliktu, zejména propojení vládnoucí sovětské garnitury s židovskou komunitou. Například v Poledním listě se den po útoku na Sovětský svaz lze v úvodníku Karla Wenera dočíst: „*Vládu Gruzínců a Židů očekává zasloužený konec. Toho si budme hned zpočátku tohoto tažení vědomi: německé*

*zbraně nejsou namířeny proti ruskému lidu. Jsou namířeny proti gruzínské lstivosti bolševického režimu. Jsou namířeny proti zradě, která dovolila Komiterně pokusy o rozsévání rudého moru po Evropě.*¹⁷¹ Ve stejném duchu je formulovaný i úvodník Václava Tannenbergera ve Venkově z 24. června 1941: „*Stačí vzpomenouti na hrůzy, které se odehrály v Rusku za bolševické vlády, stačí vzpomenout na řeky krve nevinných lidí, kteří byli odpraveni, poněvadž nechtěli věřiti bolševickým podvodům, za nimiž stála klika kořistnických dobrodruhů židovského i nežidovského původu. ... Evropa pohlíží s důvěrou na akci německé armády a přeje jí ve vlastním zájmu štěstí, aby zbavila svět bolševického moru.*“¹⁷²

Zároveň se v prvních dnech bojů důležitým motivem úvodníků stal také vztah Čechů k Sovětskému svazu, respektive k bolševismu. Václav Tannenberger 24. června píše: „*Náš národ na rozhodnutí Vůdcovo je duševně připraven. ... Vedle Francie jsme my národ, který má s přátelstvím sovětským nejsmutnější zkušenosti. Rusko nás svedlo do sovětských paktů, které měly obklíčit národ německý jako drátěnými zásekami. To nám vyneslo napjatý poměr k Německu. ... Beneš byl tak oslepen přátelstvím bolševiků, že nedbal, do jaké nebezpečné situace se tím národ dostává. ... Zapomněl ovšem, že ruští bolševici jsou věrolomná židovská cháska, která se směje do vousů jeho naivitě. ... Tato zkušenost náš národ dokonale vyléčila ze všech ilusí. ... Najdete u nás mnoho lidí, i mezi vesnickými, kteří na zprávu o německo-ruské válce prohlašují: „Jestli komu přeji, aby dostal důkladně za vyučenou, pak jsou to ruští bolševici!“*“¹⁷³ nebo „... Všichni rozumní lidé si v neděli oddechli, když slyšeli, že Vůdce dal německé armádě rozkaz dáti se na pochod proti bolševikům.“¹⁷⁴

Zdůrazňována byla v tomto ohledu ve všech úvodnicích naprostá loajalita českého národa k říši, přestože z dobových hlášení služeben SD a gestapa jasně vyplývalo, že nálady v protektorátu byly zcela odlišné.¹⁷⁵

Na pravidelné tiskové konferenci Wolfganga Wolframa von Wolmara dne 4. července 1941 bylo přítomným šéfredaktorům sděleno, aby se v úvodnicích nadále

¹⁷¹ WERNER, Karel. Džugašvili se přepočítal. *Polední list*. 23. 6. 1941, roč. 15, č. 170, s. 1

¹⁷² TANNENBERGER, Václav. Spravedlivý rozsudek. *Venkov*. 24. 6. 1941, roč. 36, č. 146, s. 1

¹⁷³ VAJTAUER, Emanuel. Naše zkušenost se Sověty. *Večerní České slovo*. 24. 6. 1941, roč. 23, č. 146, s. 1

¹⁷⁴ TANNENBERGER, Václav. Spravedlivý rozsudek. *Venkov*. 24. 6. 1941, roč. 36, č. 146, s. 1

¹⁷⁵ GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. 1. vydání, Sv. 15 b, Praha: Paseka, 2007. s. 20-21

soustředili zejména na charakter sovětského režimu, nikoli tedy už na příčiny sovětsko-německého konfliktu. Zdůrazňovat měl protektorátní tisk například sovětskou taktiku spálené země. Tedy fakt, že ustupující sovětská armáda likviduje veškeré zásoby, které by mohl nepřítel zužít, například pálí obilí. Za sovětskou armádou zůstává totálně zubožené obyvatelstvo, kterému podle oficiálního vyjádření německých úřadů musí německá armáda přidělovat potraviny z vlastních zdrojů, aby ho uchránila od jisté smrti hladem.¹⁷⁶

Výrazný zlom v tvorbě úvodníků pak představovala tisková konference ze 7. července 1941. Na té bylo přítomným šéfredaktorům sděleno, aby se v dalších úvodnících orientovali zejména na postup sovětské armády vůči obyvatelům Ukrajiny. Tytéž požadavky se týkaly i zpravodajství a fotografického materiálu. Prezentování události na Ukrajině se tak po této konferenci mělo stát jakousi „subkampaní“ v rámci obecné protibolševické propagandy.

Kromě násilné kolektivizace a velkého hladomoru třicátých let měly úvodníky podle Wolmarových pokynů zdůrazňovat například skutečnost, že sovětská armáda na ústupu před armádou německou zcela vyhlazuje politické vězně internované ve zdejších koncentračních táborech a nezřídka se dopouští i násilností vůči civilnímu obyvatelstvu.¹⁷⁷

Večerní České slovo a Polední list reflektovaly požadavky této konference už následujícího dne. Emanuel Vajtauer v úvodníku Večerního Českého slova nastínil, co by pod případnou bolševickou nadvládou čekalo české země: *„Představme si, že by se splnil plán rudé armády a že všechno klaplo tak, jak si generální štáb v Moskvě vypočítal. ... Hned v prvních dnech by se stal komisařem v Čechách pověstný Khon. ... Nejprve by se šlo na sedláky. Museli by odvést veškerý dobytek do kolchozů, vzdát se bez náhrady všech polí a pracovat jen za denní mzdu na těch polích, na která by byli posláni. Kdo by uplatňoval nárok (pozn. na svůj majetek) ... byl by prohlášen za element kontrarevoluční a poslán na Sibiř, pokud by nebyl odstřelen. ... To vše je fantazie, pokud se týče Čech. Ale to není fantazie, pokud se týče např.: Ukrajiny.“*¹⁷⁸

¹⁷⁶ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 4. 7. 1941

¹⁷⁷ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 7. 7. 1941

¹⁷⁸ VAJTAUER, Emanuel. Utrpení jednoho národa. *Večerní České slovo*. 8. 7. 1941, roč. 23, č. 158, s. 1

V podobném duchu byl formulován i úvodník Poledního listu.¹⁷⁹ Tento trend se pak v úvodnicích udržel až do konce sledovaného období.

¹⁷⁹ NESG. Když nemohou zničit Evropu, ničí alespoň vlastní zemi. *Venkov*. 8. 7. 1941, roč. 15, č. 185

6. Zpravodajské krytí významných událostí východní fronty v období 22. 6. 1941 – 14. 7. 1941

Pro zpravodajství z bojišť byl kontrolní systém nastaven ještě přísněji a nepropustněji než pro ostatní novinářské materiály. Z části to bylo způsobeno snahou zcela kontrolovat informace strategického charakteru (výrobní kapacity říšského průmyslu, budování železničních sítí, zásobování, energetické zdroje atd.)¹⁸⁰, z části snahou zajistit co možná nejjednodušší postup válečné propagandy, v níž nacisté spatřovali jeden z předpokladů úspěšného vedení války.¹⁸¹

Zprávy z bojišť tedy neměly přinášet objektivní informace, ale pouze takové, které bude moci režim využít ve svůj prospěch: „*Úkolem propagandy není například zvažovat různá práva, ale výhradný důraz na právo jedno, jež propaganda zastupuje. Není jejím úkolem zjišťovat objektivní pravdu, pokud je výhodná pro druhou stranu a předkládat ji mase v doktrinářské upřímnosti, nýbrž nepřetržitě sloužit pravdě vlastní. ... Jakmile jednou vlastní propaganda přizná jen záblesk pravdy na druhé straně, ihned je dán důvod k pochybnostem o vlastní pravdě.*“¹⁸²

Tisk mohl stran vojenských příprav a akcí zveřejňovat pouze zprávy DNB vydané prostřednictvím ČTK. Zároveň měla všechna periodika povinnost otiskovat zprávy Nejvyššího velitelství říšské branné moci, a to v doslovném znění.¹⁸³ Souborný přehled pro tiskovou přehlídku také stanovoval, že „*naprosto nepřipustné jsou všechny vlastní zprávy a pojednání, ve kterých by bylo sdělováno, aneb ze kterých by bylo možno činiti přímo nebo nepřímo závěry o pohybech a pobytu říšské branné moci, jakož i jejích jednotek. Výjimku tvoří zprávy, výslovně schválené příslušnou dozorcí tiskovou službou.*“¹⁸⁴ Zároveň Souborný přehled periodikům nařizoval umísťovat zprávy z jednotlivých bojišť tak, jak to bude zvlášť v jednotlivých případech stanoveno.¹⁸⁵

Sjednocujícím mechanismem při utváření zpravodajství pak byly Wolmarovy tiskové konference. Vliv jednotlivých redakcí na konečnou podobu zpráv z východní

¹⁸⁰ KONČELÍK, Jakub, KÖPPLOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2003, s. 476-477

¹⁸¹ HITLER, Adolf. *Můj boj*. Praha: Otakar II., 2000, s. 131-132

¹⁸² Hitler, 2000, s. 132

¹⁸³ KONČELÍK, Jakub, KÖPPLOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2003, s. 477

¹⁸⁴ Končelík, Köpplová, Kryšpínová, 2003, s. 475

¹⁸⁵ KONČELÍK, Jakub, KÖPPLOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2003, s. 476

fronty byl tedy velmi omezený a v zásadě se týkal spíše formální než obsahové stránky zpráv. V případě sdělení Nejvyššího velitelství říšské branné moci byl jejich vliv na konečnou podobu sdělení dokonce nulový.

6.1 První nálety Luftwaffe na sovětská letiště

22. června 1941 začala operace Barbarossa zničujícím náletem německé Luftwaffe¹⁸⁶ na sovětská letiště, která byla podle protektorátního tisku vybudována jako „odrazné můstky pro vpád do Říše“¹⁸⁷. Vybombardováno bylo celkem 66 sovětských leteckých základen, které byly trvalými posádkami přibližně tří čtvrtin sovětských letounů. Kolem 800 sovětských letadel bylo zničeno, aniž by vůbec vzlétla, a dalších 400 bylo sestřeleno ve vzduchu, zatímco německé letectvo neutrpělo výraznější ztráty.¹⁸⁸ První nálety Luftwaffe, které sovětskému letectvu způsobily nebývalé škody, reflektovaly následujícího dne Večerní České slovo na straně 4 a Polední list na straně 3.

V obou případech šlo o zprávy s výraznými prvky reportáže od totožného zdroje, tedy zvláštního zpravodaje německé tiskové agentury DNB: „*Pumy, spuštěné z našich strojů, zasahují znamenitě hangáry. Jsou to zásahy naplno a pak přicházejí na řadu nepřátelské letouny: Některé z nich vzplanou a oheň přeskochí v mžiku na stroje další. A nyní se objevují v nepřetržitých vlnách další posádky, a to v celých rojích. Puma dopadá za pumou.*“¹⁸⁹ a „*Nyní hoří už také v ubikacích, v hangárech a barácích. Další a další stroje podnikají nálet na cíl, obracejíce svým krupobitím pum vše v prach a popel. S tohoto letiště nebude již moci ani jeden letoun startovati k náletu na Německo.*“¹⁹⁰

Německé letectvo přitom protektorátní tisk prezentoval jako důkaz technické převahy říše nad Sovětským svazem. Pravdou však bylo, že německá Luftwaffe byla spíše známkou slabých pozemních sil, které bylo třeba silně podporovat ze vzduchu.¹⁹¹

¹⁸⁶ označení německého vojenského letectva

¹⁸⁷ PK. Úžasné výkony německé pěchoty. *Večerní České slovo*. 26. 6. 1941, roč. 23, č. 148, s. 1

¹⁸⁸ WINCHESTER, Charles. *Východní fronta: Hitlerova válka v Rusku 1941-1945*. 1. vydání, Brno: Computer Press, 2005, s. 34

¹⁸⁹ ČTK, PK. První útok německých letadel proti Rusku. *Polední list*. 23. 6. 1941, roč. 15, č. 170, s. 3

¹⁹⁰ PK. Zničující letecký útok na sovětské letiště. *Večerní České slovo*. 23. 6. 1941, roč. 23, č. 145, s. 4

¹⁹¹ WINCHESTER, Charles. *Východní fronta: Hitlerova válka v Rusku 1941-1945*. 1. vydání, Brno: Computer Press, 2005, s. 34

6.2 Dobytí pevnosti Brest-Litevsk

Během následujících pěti dnů urazila armádní skupina Střed 300 kilometrů do sovětského vnitrozemí. Po tuhém odporu nejprve dobyla pevnost Brest-Litevsk. Navzdory náletům a dělostřelecké palbě trávající celý jeden týden sovětská osádka pevnosti německému útoku vytrvale vzdorovala. Teprve 29. června, když pevnost zasypala lavina dvoutunových střel a téměř ji zničila, vzdala se většina ze 7 000 vojáků, kteří pevnost hájili. Přesto uvnitř pevnosti zůstaly zabarikádované osamocené skupiny sovětských vojáků, které se odmítaly vzdát.¹⁹²

Protektorátní tisk bitvu o pevnost Brest-Litevsk reflektoval pouze strohým konstatováním, že „pevnost Brest Litevský, na kterou byl podniknut útok za použití dělostřelectva nejtěžších ráží, padla do našich rukou“¹⁹³, aniž by sovětský odpor jakkoli akcentoval.

6.3 Bitva u Bialystoku

Následně armádní skupina Střed obklíčila sovětské armády u Bialystoku a pomocí dalšího obklíčovacího manévru dosáhla Minsku. Zajala při tom přibližně 350 000 sovětských vojáků, ukořistila 2 500 tanků a 1400 děl.¹⁹⁴ Tento úspěch nezůstal u protektorátního tisku bez odezvy. Kromě palcových titulků jako „Obklíčená rudá vojska u Bialystoku zničena“¹⁹⁵, „Zničující bitva na východě od Bialystoku“¹⁹⁶ nebo „Obrovská kořist z bitvy u Bialystoku“¹⁹⁷ se v novinách rovněž objevila zpráva, která vyjadřovala jistotu, že „velké ztráty způsobené dosud sovětským armádám, zvláště pokud jde o obrněné automobily a děla, nemohou již bolševici vyrovnati. Nesmírné ztráty nelze nahraditi ani z rezerv ani z výroby obsáhlého sovětského zbrojního průmyslu.“¹⁹⁸

¹⁹² BETHELL, Nicholas. *Útok na SSSR*. 1. vydání. Praha: Svojtka & Co., 2000, s. 74

¹⁹³ ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI. Drtivé porážky rudých armád. *Večerní České slovo*. 30. 6. 1941, roč. 23, č. 151, s. 1

¹⁹⁴ WINCHESTER, Charles. *Východní fronta: Hitlerova válka v Rusku 1941-1945*. 1. vydání, Brno: Computer Press, 2005, s. 36

¹⁹⁵ ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI. Obklíčená vojska u Bialystoku zničena. *Polední list*. 3. 7. 1941, roč. 15, č. 180, s. 1

¹⁹⁶ ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI. Zničující bitva na východě od Bialystoku. *Venkov*. 3. 7. 1941, roč. 36, č. 154, s. 1

¹⁹⁷ NESG. Obrovská kořist z bitvy u Bialystoku. *Večerní České slovo*. 2. 7. 1941, roč. 23, č. 153, s. 1

¹⁹⁸ NESG. Sověty nenahradí obrovské ztráty tanků a děl. *Polední list*. 3. 7. 1941, roč. 15, č. 180, s. 1

Přestože německá armáda skutečně v prvních týdnech tažení způsobila sovětské armádě obrovské ztráty, mělo Rusko ve zbraních převahu sedm ku jedné a v letectvu pět ku jedné. Ani počáteční úspěchy německé invaze tak Sovětskému svazu nemohly způsobit ztráty takového rozsahu, aby jeho armádu paralyzovaly, jak situaci po bitvě u Bialystoku prezentoval protektorátní tisk.¹⁹⁹

6.4 Dobývání pobaltských republik

Armádní skupina Sever mezitím vítězně prošla Litvou, kterou v červnu 1940 anektoval Sovětský svaz na základě tajných dodatků německo-sovětského paktu o neútočení. V naději, že prostřednictvím Německa opět dosáhnou samostatnosti, se nejprve Litva a později i Lotyšsko a Estonsko²⁰⁰ k německé invazi připojily.²⁰¹ V některých oblastech dokonce obyvatelé pobaltských republik postupující německou armádu vítali jako osvoboditele. Této skutečnosti stejně jako snahy pobaltských států vymanit se z vlivu Sovětského svazu využil i protektorátní tisk a interpretovat jej jako další důkaz celoevropského boje proti bolševismu.

Například 1. července 1941 se ve Večerním Českém slovu objevil příspěvek zvláštního zpravodaje DNB, který popisuje atmosféru v Němci dobyté Rize: *„Muži vyskakují na vozidla, objímají vojáky. Všude se jich táží: „Proč jste nepřišli dříve? Čekali jsme tak dlouho. Byli byste odvrátili mnoho neštěstí od lotyšského obyvatelstva.“ V ulicích ještě doutnají požáry, na rozích ulic ještě stojí bolševické tanky, z nichž se kouří, ale radost nad osvobozením národa a země od bolševického teroru přehlušuje vše nepříjemné.“*²⁰²

Stejně tak přinesl protektorátní tisk řadu zpráv o režimu, který v okupovaných pobaltských státech Sověti nastolili: *„Tyto země se staly kořistí bolševiků, kteří všude vnášeli jen vraždy, plenění a bídu. Prvním jejich činem bylo otevření všech vězení a tak byly uvolněny ty nejhorší lidské povahy. Staré vlády z baltických států byly vyhnány a židovstvo nastoupilo na jejich místo. ... Sověští komisaři, důstojníci a různá zločinecká sběh jednoduše zabírali domy anebo části bytů a bez náhrady si*

¹⁹⁹ JOHNSON, Paul. *Dějiny 20. století*. Praha: Rozmluvy, 1991, s. 364-369

²⁰⁰ Od roku 1940 byly Lotyšsko i Estonsko rovněž pod sovětskou sférou vlivu.

²⁰¹ BEDÜRFTIG, Friedemann. *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945*. 1. vydání, Praha: Prostor, 2004, s. 244-247

²⁰² PK. Jásot v osvobozené Rize. *Večerní České slovo*. 2. 7. 1941, roč. 23, č. 153, s. 1

*přivlastňovali majetek obyvatel.*²⁰³ Informování o diktatuře stalinského typu, kterou Sověti v pobaltských republikách po jejich anexi skutečně zavedli, zde opět propagandě posloužilo k demonizaci nepřítele.

6.5 Dobyání města Dvinsk

26. června 1941 dorazila německá vojska k řece Dvině a po tvrdých bojích dobyla druhé největší město Lotyšska Dvinsk.²⁰⁴ Tuhý sovětský odpor následně prezentoval protektorátní tisk pouze jako ubohý pokus o obranu, který proti německé armádě neměl žádnou šanci na úspěch. Stejně jako v případě dobývání pevnosti Brest-Litevsk se tisk zdržel jakéhokoli bližšího popisu bojů: *„Město Dvinsk padlo do německých rukou. Všechny pokusy nepřítelovi zabránit tomuto postupu zoufalými protiútoky, ztroskotaly o udatnost našich vojáků.*²⁰⁵

6.6 Vstup Finska do války

Významnou událostí východní fronty byl 29. června 1941 vstup Finska do války na straně Německa. Válka proti Sovětskému svazu však byla ze strany Finska pouhou snahou revidovat²⁰⁶ výsledky zimní války, získat zpět ztracená území a omezit sovětský vliv v oblasti, což záhy potvrdilo finské odmítnutí účasti na dobývání Leningradu.²⁰⁷ Není tedy pravda, že by Finsko sledovalo ve válce se Sovětským svazem též cíl jako Německo, jak o finském postupu informoval protektorátní tisk.

V prvních dnech invaze se Finsko snažilo zachovat politiku neutrálního státu, přestože Německu umožnilo vést útok na Leningrad ze svého území. Přítomnost německých jednotek na území Finska vysvětlovala finská vláda nutností vytvořit protiváhu vůči sovětskému námořnictvu v přístavu Hanko²⁰⁸, které v něm setrvalo

²⁰³ NESG. Rudí zavedli v Pobaltí hrůzovládu. *Večerní České slovo*. 1. 7. 1941, roč. 23, č. 152, s. 2

²⁰⁴ BETHELL, Nicholas. *Útok na SSSR*. 1. vydání. Praha: Svojtka & Co., 2000, s. 71

²⁰⁵ ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI. Drtivé porážky rudých armád. *Večerní České slovo*. 30. 6. 1941, roč. 23, č. 151, s. 1

²⁰⁶ Sovětsko-finský konflikt v letech 1941-1944 označují některé prameny jako tzv. pokračovací válku, tj. zdůrazňují její kontinuitu s válkou zimní.

²⁰⁷ SHAW, Antony. *Druhá světová válka den po dni*. 1. vydání, Praha: Naše vojsko, 2004, s. 50

²⁰⁸ Protektorátní tisk prezentoval sovětskou přítomnost v přístavu Hanko jako *„pistoli namířenou do srdce Finska“*, protože se v něm navzdory původním sovětsko-finským úmluvám usadily kromě námořnictva i *„velké oddíly tanků a obrovské železniční dělostřelectvo pro rychlý pozemní útok“*. In: Finsko se vysobozuje z pěsti rudého násilí. *Večerní České slovo*. 28. 6. 1941, roč. 23, č. 150, s. 1; Pistole namířená do srdce finského národa. *Polední list*. 28. 6. 1941, roč. 15, č. 173, s. 1-2

na základě sovětsko-finské mírové smlouvy²⁰⁹ z roku 1940. S otevřeným vyhlášením války čekalo Finsko do chvíle, než na něj Sovětský svaz sám zaútočí, aby vzbudilo zdání napadeného státu. To Sovětský svaz také učinil, když 25. června zahájil bombardování finských měst.²¹⁰

Prezentovat finské vyhlášení války Sovětskému svazu jako nutný akt sebeobrany měl i protektorátní tisk. Na Wolmarově konferenci dne 26. června 1941 bylo přítomným šéfredaktorům sděleno doslova: „Sovětský svaz zahájil proti Finsku ofenzivu bombardováním jeho měst. Finové, kteří do té doby společnou hranici nepřekročili, proto zahájili protiútok.“²¹¹ Kromě toho byli na téže tiskové konferenci instruováni, aby informace o změně finsko-sovětských vztahů vydávali ve zvlášť zvýrazněné úpravě²¹², což se také stalo. V následujících dnech se zprávy o událostech na sovětsko-finském pomezí ve všech sledovaných periodikách objevily na titulní straně.

Vstupu Finska do války věnoval protektorátní tisk poměrně velký prostor. Ve sledovaném období se objevilo celkem osm rozsáhlých zpráv týkajících se pouze Finska, v řadě dalších se však o postupu nového německého spojence objevují alespoň zmínky. Vstup Finska do války byl ve všech sledovaných médiích dle Wolmarových instrukcí zobrazován jako nutná reakce na sovětskou agresi: „Nepoddajnou houževnatostí a svatou trpělivostí se musil vyzbrojit finský národ, aby mohl čelit útokům bolševiků. Nikdo nevěřil Moskvě, že jest Finskem ohrožena. Přes neustálé bolševické útoky v rozhlase zůstávali Finové klidní. ... Z rozhlasového projevu finského státního presidenta a z prohlášení finské vlády o obranném boji proti bolševismu se svět dověděl, že Sověty znovu napadly Finsko, bombardovaly finská města a finské civilní obyvatelstvo.“²¹³

²⁰⁹ Tato mírová smlouva ukončila tzv. zimní válku v letech 1939-1940, v níž se Stalin snažil uplatňovat územní nároky podle tajných dodatků německo-sovětského paktu o neútočení z r. 1939. Finsko odmítlo postoupit Sovětskému svazu Karelskou šíji a Rybářský poloostrov a Sovětský svaz zahájil útok. V březnu 1940 byla Finsku nucena mírová smlouva, kterou odstoupovalo ve prospěch Sovětského svazu Karelskou šíji a na třicet let mu pronajímalo přístav Hanko, v němž byla zřízena sovětská námořní základna.

²¹⁰ JUTIKKALA, Eino, PIRINEN, Kauko. *Dějiny Finska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 258-262

²¹¹ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 26. 6. 1941

²¹² tamtéž

²¹³ ČTK. Finský národ znovu pozvedá zbraně na ochranu své vlasti. *Venkov*. 28. 6. 1941, roč. 36, č. 149, s. 1

Sovětská agrese byla zároveň prezentována jako porušení sovětsko-finské mírové smlouvy z roku 1940, o jejíž revizi se Finsko v tomto konfliktu ve skutečnosti snažilo: „*Není smíření s imperialistickou Moskvou. Když jsme museli v Moskvě podepsati těžký mírový diktát, domnívalo se mnoho Finů, protože v naději by to byli rádi věřili, že teď konečně nastal mír mezi Finskem a Sovětským Svazem.*“²¹⁴

6.7 Dobývání Ukrajiny

S nejtěžším odporem sovětské armády se setkala Hitlerova armádní skupina Jih při dobývání Ukrajiny. Ta byla totiž jako obilnice státu pro sovětský režim oblastí zásadního strategického významu²¹⁵, byly zde proto umístěny nejpočetnější útvary sovětské armády. Již v prvních dnech invaze zde čelili němečtí vojáci několika velkým sovětským tankovým protiútokům, které však byly za pomoci náletů Luftwaffe odraženy.

22. června 1941 dostalo velení sovětských vojsk na Ukrajině z Moskvy rozkaz, aby okamžitě obklíčilo a zničilo postupující německé vojáky a do dvou dnů dobylo polský Lublin, přestože v danou chvíli zde sovětské útvary jen stěží udržovaly defenzivní pozice.²¹⁶ Námitkám velení, že by bylo výhodnější nejprve zahájit ústup, pak přeskupit a posílit vojenské útvary a teprve potom zahájit útok na Lublin, Moskva nevyhověla a sovětské útvary na Ukrajině za cenu obrovských ztrát zahájily ofenzivu. Ta mohla německou armádu, razící si cestu ze severozápadu na jihovýchod země, pouze zpomalit, nikoli zastavit.

Už čtvrtý den od zahájení útoku německé jednotky hlásily stokilometrový průnik do ukrajinského vnitrozemí. Rusové budovali zákopy, do poslední chvíle bránili pozice, potom ustupovali dozadu a rychle budovali nové obranné linie. Obrovské ztráty na sovětské straně, zejména pak při boji o Lvov, reflektuje i protektorátní tisk: „*Zde ustupoval protivník, bráň každou píd' půdy, za hrozných*

²¹⁴ ČTK. Finská opatření proti válečným činům Sovětského svazu. *Venkov*. 27. 6. 1941, roč. 36, č. 148, s. 1

²¹⁵ JOHNSON, Paul. *Dějiny 20. století*. Praha: Rozmluvy, 1991, s. 79

²¹⁶ BETHELL, Nicholas. *Útok na SSSR*. 1. vydání. Praha: Svojtka & Co., 2000, s. 69-76

*ztrát. ... Vozidla všeho druhu byla smetena se silnice pumami německých letadel ... a leží na padrť rozbita v silničních příkopech a na polích.*²¹⁷

30. června, po dobytí Lvova, zavelela Moskva k ústupu a sovětské vojenské útvary se stáhly o 200 kilometrů nazad, aby vybudovaly novou obrannou linii. Už 8. července ji však postupující německá armáda prorazila a ocitla se tak pouhých 150 kilometrů od Kyjeva, hlavního města Ukrajiny.²¹⁸

Ukrajinské obyvatelstvo, zdecimované Stalinovou násilnou kolektivizací zemědělství a následným uměle vyvolaným hladomorem ve třicátých letech, jemuž podle odhadů padlo za obět' až šest miliónů lidí, postupující německou armádu vítalo²¹⁹ jako osvoboditele.²²⁰ Tuto skutečnost akcentoval i protektorátní tisk: „*Není pochybnosti, že ukrajinské obyvatelstvo považuje Němce za osvoboditele. Ve městech jsou nápisy „Heil Hitler“ anebo „Pozdravujeme svého Hitlera“. Všude vidíme prapory s hákovým křížem. ... Na bolševické období se lidé dívají jako na nejponurejší.*“²²¹

Informování o dobývání Ukrajiny se na stránkách protektorátního tisku stalo rozsáhlou a velmi tvrdou protibolševickou kampaní. Jejím hlavním cílem bylo zobrazit nepřítele jako nelidského tyrana, po jehož ústupu teprve vyplouvají na povrch všechny násilnosti, jichž se na obyvatelích Ukrajiny během své vlády a zejména pak svého ústupu dopustil: „*Než bolševici vyklidili město (pozn. Lvov), postříleli všechny politické vězně, muže i ženy. Pokud měli čas, některé z nich nejhorším způsobem mučili. Jde tu o nejběsilejší myslitelné uvolnění zvířecích pudů a vášní a lze jen těžko uvěřit, že takových odporých skutků jsou schopni lidští tvorové. Ve Lvově bylo takto hromadně povražděno tři tisíce polských a ukrajinských vězňů.*“²²²

²¹⁷ PK. Jak padl Lvov. *Večerní České slovo*. 2. 7. 1941, roč. 23, č. 153, s. 2

²¹⁸ tamtéž

²¹⁹ Než se německé armádě v září 1941 podařilo získat pod kontrolu celou Ukrajinu, ponechávala okupační správa Ukrajincům značné svobody. Sedlákům bylo znovu povoleno individuální hospodaření, Ukrajinci internovaní v sovětských koncentračních táborech byly propuštěny a byly rovněž otevřeny kostely. Německá propaganda Ukrajincům slibovala vznik samostatného státu nezávislého na Sovětském svazu. In: BETHELL, Nicholas. *Útok na SSSR*. 1. vydání. Praha: Svojtka & Co., 2000, s. 82

²²⁰ BETHELL, Nicholas. *Útok na SSSR*. 1. vydání. Praha: Svojtka & Co., 2000, s. 82

²²¹ NESG. Ponuré dny za hrůzovlády bolševiků ve Lvově. *Večerní České slovo*. 8. 7. 1941, roč. 23, č. 157, s. 1

²²² NESG. Peklo bolševických vražd. *Polední list*. 9. 7. 1941, roč. 15, č. 186

Kampaň iniciovala Wolmarova konference ze 7. července 1941. Na ní byli přítomní šéfredaktoři požádáni, aby se v nadcházejících dnech událostem na Ukrajině zvláště věnovali.²²³ Během následujícího týdne pak sledovaná periodika otiskla celkem téměř tři desítky zpráv reflektujících „řádění rudých“ na Ukrajině, převážnou většinu z nich na straně 1 a 2. V druhé polovině týdne se dle Wolmarových instrukcí z tiskové konference z 10. července 1941 důležitým argumentem v této kampani stala čísla²²⁴, respektive počty mrtvých, které měl mít sovětský režim na svědomí. Tato čísla se potom až do konce sledovaného období objevovala v titulcích, např.: „*Sedm miliónů obětí čtyř šéfů GPU*“²²⁵ nebo „*23 milióny lidských obětí bolševického režimu*“²²⁶. Stejně jako doprovodný obrazový materiál měla mít na publikum nezanedbatelný psychologický účinek.

²²³ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 7. 7. 1941

²²⁴ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 10. 7. 1941

²²⁵ NESG. Sedm miliónů obětí čtyř šéfů GPU. *Večerní České slovo*, 11. 7. 1941, roč. 23, č. 161, s. 1

²²⁶ NESG. 23 milióny lidských obětí bolševického režimu. *Venkov*, 12. 7. 1941, roč., č., s. 36, č. 161, s. 1

7. Doprovodný fotografický materiál

Jedním z psychologicky nejúčinnějších nástrojů protibolševické propagandy na stránkách protektorátního denního tisku byl bezesporu obrazový, respektive fotografický materiál (viz Příloha III, s. 79-89). Právě zpravodajská fotografie totiž v určitém ohledu přináší přesnější a důvěryhodnější informace než psané slovo, neboť je už ze způsobu svého vzniku spojená s autentičností. Svou fyzikálně-chemickou podstatou v publiku snadno vzbudí přesvědčení, že nemůže být ničím jiným, než pravdivým zachycením skutečnosti.²²⁷ Ve spojení s textem se pak stává rozhodujícím přesvědčujícím argumentem o jeho pravdivosti.

Fakt, že kontrolní orgány přikládaly fotografii skutečně velký význam, potvrzuje poměrně náročný cenzurní proces, kterým musel veškerý obrazový materiál projít před tím, než mohl být otištěn. Souborný přehled pro tiskovou přehlídku stanovuje, že „*veškeré obrázky, fotografie, kresby atd., určené k uveřejnění musí býti bezpodmínečně předloženy ke zvláštnímu předběžnému schválení obrázkové cenzuře ÚTDS a opatřeny schvalovací doložkou s datem ne starším jednoho týdne, nevyžaduje-li povaha věci zvláštního schválení.*“²²⁸ Pokud se však redakce například rozhodla otisknout už dříve schválenou fotografii znovu, musela ji opětovně postoupit k cenzurní přehlídce. Zároveň bylo v Souborném přehledu zdůrazněno, že ke každé fotografii, kresbě apod. musí být k cenzuře předloženo také přesné znění jejího popisku. Z Ústředí tiskové dozorcí služby se pak fotografie vracela zpět do redakce buďto s povolovacím razítkem, nebo s odůvodněním, proč nebyla k otištění doporučena. Doklad o schválení obrazového materiálu musel být následně ke kontrole předložen ještě domácímu cenzorovi.²²⁹

Fotografie z bojišť byly navíc stejně jako zprávy přejímány z oficiálních zdrojů, tj. ze servisu ČTK, respektive DNB. Některé z nich pocházejí z agentury AP²³⁰, a to zprostředkovaně přes ČTK, respektive DNB. Mnohé z nich jsou také signovány zkratkou PK²³¹, popřípadě její mutací P. K.

²²⁷ OSVALDOVÁ, Barbora, a kol. *Zpravodajství v médiích*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2001, s. 88

²²⁸ KONČELÍK, KÖPPOVÁ, KRYŠPÍNOVÁ, 2003, s. 487

²²⁹ KONČELÍK, Jakub, KÖPPOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2003, s. 487-488

²³⁰ americká tisková agentura Associated Press

²³¹ Propaganda-Kompagnie

Zatímco ve způsobu umisťování fotografií v rámci listu se od sebe sledované deníky prakticky nelišily²³², v kvantitě a způsobu popisování fotografií z východních bojišť lze mezi jednotlivými periodiky rozdíly nalézt, a to výrazné. Zatímco v Poledním listu měl obrazový materiál po celé sledované období dominantní úlohu, tj. otištěno v něm bylo celkem 25²³³ fotografií, ve Večerním Českém slově a Venkově byl počet fotografií výrazně nižší. V případě Venkova to bylo celkem 9 fotografií, ve Večerním Českém slově pak dokonce pouze 3²³⁴.

Zdrženlivěji postupovalo Večerní České slovo i Venkov také při formulování popisků. Fotografie v těchto denících převážně fungovaly jako ilustrace ke konkrétním článkům a jejich popisky byly tedy jen velmi krátké a stručné. V Poledním listu měly naproti tomu snímky často charakter tzv. samonosné fotografie, tj. popisky zde byly výrazně delší a nezdědka fungovaly jako samostatný zpravodajský materiál, v němž se uplatňovaly silné protibolševické invektivy.

Co se zobrazovaných skutečností týče, v prvních dvou týdnech po otevření fronty se ve všech sledovaných denících objevovaly fotografie zachycující úspěšný postup německé armády, které měly zejména demonstrovat její sílu. Jednalo se například o snímky překonávání strategicky důležitých linií nebo dobytého sovětského území. Charakteristickým rysem těchto snímků je zejména specifické zacházení se zobrazením nepřítele. Ten je na fotografiích zachycen zásadně v pozici zajatce, popřípadě ve chvíli, kdy je jeho odpor zlomen německou armádou. Fotografie se tak snaží přinést stejné poselství jako dobové zpravodajství: boje na východě pokračují s velkými úspěchy a podle plánu.

Výrazný zlom v charakteru otiskovaného fotografického materiálu přinesla pravidelná tisková konference Wolfganga Wolframa von Wolmara dne 7. července 1941. Na té bylo stanoveno, že *„nejdůležitějším tématem dne je obrazový materiál*

²³² V prvních dnech bojů byly fotografie umisťovány na titulní stranu, popřípadě na stranu dvě. Fotografie z Ukrajiny, které se ve sledovaných denících začaly objevovat po 7. 7. 1941, byly zásadně součástí titulní strany. Pokud bylo fotografií s touto tematikou v jednom vydání více, pak byly otištěny i na dalších stranách.

²³³ Každá z obou fotografických sérií z 13. 7. 1941 je počítána jako jedna fotografie. Pokud bychom počítali snímky z těchto sérií jednotlivě, odpovídal by celkový počet číslu 33.

²³⁴ Fotografická série z 12. 7. 1941 je počítána jako jedna fotografie. Pokud bychom počítali fotografie z této série jednotlivě, odpovídal by celkový počet číslu 8.

týkající se ukrutností bolševiků ve Lvově a dalších ukrajinských městech“²³⁵. Ten se měl v následujících dnech v „hojné míře“²³⁶ objevit ve všech protektorátních listech.

Tyto snímky zachycovaly zejména zohavená mrtvá těla ukrajinských politických vězňů, které sovětská armáda ve Lvově při svém ústupu zlikvidovala. Drastické záběry zoufalých pozůstalých a mrtvých těl vyskládaných v dlouhých řadách na dvoře Lvovské věznice, mezi nimiž nechyběly ani velmi detailní snímky, měly dle Wolmarových slov „informovat čtenáře o tom, kdo se dopouští ukrutností a násilností a kdo se chová slušně.“²³⁷

Tyto fotografie měly tedy především opětovně identifikovat a zároveň demonizovat sovětského nepřítele. Nejvýraznějším příkladem této identifikace je přitom fotografická „skládačka“ (viz Příloha III, s. 88) otištěná 12. července 1941 na titulní straně Večerního Českého slova a o den později s tímtež umístěním i v Poledním listu. Jedná se o sérii portrétů sovětských zajatců, ke kterému redakce Poledního listu připojila následující popisek: „*To jsou bolševičtí vojáci. Svět, který povstal na východě proti Říši, aby připravil nejen jí, ale celé Evropě krvavou lázeň, tak jak se to stalo ve Lvovských sklepích GPU, je nám cizí a odporný. Svět, se kterým bychom se prostě neradi dávali srovnávat, protože v těchto tvářích se zračí všechny možné lidské primitivní pudy, jen ne ušlechtilost civilizovaného člověka.*“²³⁸

Drastický charakter „ukrajinské kampaně“ a její silné zacílení na emoční sféru publika dokazuje následující příklad: Na titulní straně Poledního listu se 11. července 1941 objevil velmi detailní záběr mrtvého dítěte (viz Příloha III, s. 86) s následujícím popiskem: „*Tento desetiletý chlapec byl sovětskými politkomisaři zohaven a ubodán k smrti jen proto, že měl německou maminku. Pro tu maminku se dostalo dítě do politického vězení jako nespolehlivé a sovětskému režimu nebezpečné a před útokem bolševiků bylo spolu s dalšími vězni zavražděno.*“²³⁹

Skutečností, že zveřejnění obdobných snímků znamená překročení mezi dobrého vkusu a etiky, si byla vědoma i sama okupační správa. Wolmar na téže tiskové konferenci podotkl, že „*sice není právě estetické tyto obrázky otiskovat,*

²³⁵ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 7. 7. 1941

²³⁶ tamtéž

²³⁷ tamtéž

²³⁸ Cepa. *Polední list*. 13. 7. 1941, roč. 15, č. 189, s. 1

²³⁹ PK. *Polední list*. 11. 7. 1941, roč. 15, č. 187, s.

*přesto musí být na nelidské bolševické metody a ukrutnosti jejich systému poukázáno.*²⁴⁰

„Ukrajinská kampaň“ probíhala na stránkách Venkova, Večerního Českého slova a zejména pak Poledního listu až do konce sledovaného období.

²⁴⁰ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 7. 7. 1941

8. Jazyk a způsob komunikace s publikem

Úkolem protektorátního tisku bylo dle Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku utvářet veřejné mínění v souladu se zájmy říše.²⁴¹ Základní funkcí mediálních produktů tedy bylo přesvědčit publikum o správnosti německé ideologie, legitimitě okupační správy či nutnosti být loajální s veškerými postupy říše, a to včetně židovské otázky či mezinárodní politiky.

K tomu, aby mediální produkt naplnil svoji primárně persvazivní funkci, využíval celou škálu nástrojů. Jedním z nejdůležitějších byl jazyk, respektive volba vhodných jazykových prostředků. Pro ty byl, s ohledem na snahu oslovit co možná nejširší publikum, charakteristický zejména značný populismus. V textech se často užívalo obecně populárních stereotypů a sloganů (*rudá dýka v zádech Evropy, obr na hliněných nohách*), triviálních invektiv (*věrolomná žido-bolševická cháska, zločinecká sběř, nejpodlejší lživá propaganda bolševiků*) a obrátů hovorového jazyka (*Angličani se k sovětskému konfliktu tvářili velmi kyselé, nadávají stejně zuřivě Švédsku*).²⁴²

Právě nutnost jednoduchosti a názornosti za účelem zvýšení účinku sdělení si uvědomoval i Adolf Hitler, když v knize *Mein Kampf* poznamenal: „Každá propaganda musí být lidová a její duchovní úroveň se musí přizpůsobit úrovni chápání těch nejomezenějších mezi těmi, na něž se obrací. ... Umění propagandy spočívá právě v tom, že chápe citový svět představ velké masy a nachází psychologicky správnou formou cestu k získání pozornosti a poté srdcí této masy.“²⁴³

Charakteristickým rysem užívaných jazykových prostředků byla rovněž jejich stylová příznakovost a výrazná přítomnost hodnotící škály. V textech se například v hojné míře objevují expresiva (*strašlivé řádění rudých, příšerné události ve Lvově, sovětské armády jsou drceny zničujícími ranami*) a superlativa (*nejničivější porážka rudého letectva, nejvážnější krvavé ztráty, největší polní tažení dějin*). Snahou apelovat na city publika bylo i užívání zhuštěných vyjádření s předložkovými vazbami (*v zájmu nás všech, pro bezpečí českého národa, pro spásu všech*).

²⁴¹ KONČELÍK, Jakub, KÖPPLOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2003, s. 469

²⁴² GEBHART, Jan. *Proměny válečné propagandy ve světových konfliktech 20. století*. In: *Historie a vojenství*, roč. 2000, č. 1, s. 9-10

²⁴³ Hitler, 2000, s. 130

Důležitým persvazivním prostředkem bylo i neustálé vyjadřování jistoty, přesvědčení a dějinné nevyhnutelnosti prostřednictvím modálních sloves a dokonavého slovesného vidu (*žido-bolševický komplot musí být rozdrčen, říšská armáda dojde vítězství*).

V textech se rovněž objevovala snaha o objektivizaci tvrzení, tj. o dokázání jeho obecné platnosti. Ta se projevovala například soustavnou kvantifikací, tj. odkazováním na čísla (*160 tisíc sovětských zajatců, 60 000 Litevců na Sibiř, GPU dohání 200 miliónů lidí k zoufalství, ohromný*), ale také odvoláváním se na autoritu (*Vůdce řekl, Vůdce dal rozkaz, státní prezident Hácha v projevu vyjádřil*) či na osobní zkušenost (*jak všichni dobře víme, jak je obecně známo*).²⁴⁴

V rovině sémiotické pak lze ve všech mediálních produktech vysledovat určité mytické vyprávěcí postupy, které fungují jako nadsdělení, tj. na první pohled nejsou příliš patrné a recipient si jejich přítomnost uvědomuje až sekundárně.²⁴⁵ Pro přesvědčování publika však mají klíčový význam, protože purifikují skutečnost a činí jednání říše nezpochybnitelným. Jsou to například tyto konkrétní vyprávěcí postupy: *Někdo někomu ublížil, je třeba ho po právu potrestat*, nebo *Nebývalá kulturní a sociální zaostalost vyvolává barbarské chování, které je třeba odsoudit*.

Mediální produkty ovšem s publikem komunikují i neverbálně, tj. například prostřednictvím fotografií, velikosti titulků nebo umístění zpráv na stránce. I tyto faktory měly při přesvědčování publika nezanedbatelný význam. Například materiály týkající se východní fronty byly ve všech sledovaných listech zásadně otiskovány na titulní straně, případně na straně dvě. Obecně ale byly umístěny zejména v horní polovině stránky, tj. na místě, které je z hlediska upoutání pozornosti čtenáře nejvýhodnější.

Z hlediska způsobu komunikace s publikem a volby jazykových prostředků se mezi sebou jednotlivá sledovaná periodika lišila. Zatímco Venkov volil v porovnání s ostatními deníky poměrně neutrální jazyk a rovněž spíše střízlivou formální úpravu stránek, Večerní České slovo a zejména pak Polední list komunikovaly se čtenářem pomocí výrazně expresivnějšího jazykového projevu a agresivnější formální úpravy stránek (velké tučné titulky, v případě Poledního listu velké množství otištěných

²⁴⁴ VYBÍRAL, Zdeněk. *Psychologie komunikace*. 1. vydání, Praha: Portál, 2005, s. 163-166

²⁴⁵ BARTHES, Roland. *Mytologie*. 1. vydání, Praha: Dokořán, 2004, s. 114

fotografií apod.). Tyto rozdíly přitom opět vyplývaly ze zaměření jednotlivých listů.

Závěr

Z historické srovnávací analýzy vyplývá, že všechny sledované deníky postupovaly při informování o Sovětském svazu a o událostech východní fronty jednotně, a to v souladu s německou propagandou. Sovětský svaz byl ve sledovaných denících prezentován jako nepřítel Protektorátu Čechy a Morava. Zdůrazňována přitom byla zejména rozpínavá agresivita bolševické ideologie, celková kulturní zaostalost Sovětského svazu a propojení vládnoucí sovětské garnitury s mezinárodním židovstvem a plutokracií. Zároveň byl Sovětský svaz v tisku systematicky démonizován, a to zejména prostřednictvím fotografického materiálu z Ukrajiny. Německou invazi do Sovětského svazu prezentoval protektorátní tisk jako obranný akt vůči rozpínavé sovětské politice, která plánovala invazi do střední Evropy.

Informování o dění na nově otevřené frontě stejně jako argumentace totálního obratu v německé zahraniční politice a způsob zobrazení nového nepřítele říše se v jednotlivých periodikách v zásadě nelišil. Odlišnosti ve způsobu informování vyplývaly pouze z charakteru jednotlivých listů, po stránce obsahové a kvantitativní však periodika v duchu Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku a především tiskových konferencí Wolfganga Wolframa von Wolmara, pořádaných bezprostředně po útoku na Sovětský svaz k „sladění mediálního postupu“, dodržovala zcela jednotnou linii.

O tom, jak nepropustně a striktně byl kontrolní systém nastaven, svědčí například vysoká míra přebírání zpráv a fotografického materiálu z oficiálních zdrojů, tedy zejména z ČTK, respektive DNB, podobnost titulků v jednotlivých periodikách i téměř shodné řazení zpráv.

Výchozí teze naší práce se tedy potvrdily:

1. Protektorátní tisk o události informoval v souladu s nacistickou propagandou.
2. Protektorátní tisk podporoval útok na Sovětský svaz.

Resumé

Die Bachelor - Diplomarbeit „Die Darstellung der Sowjetischen Union in der Tagespresse der Protektoraten im Monatswechsel Juni und Juli 1941“ wirft einen Blick auf die deutsche Invasion in die Sowjetische Union im Sommer 1941. Die ersten drei Wochen der Kämpfe an der neu eröffneten Ostfront werden sehr ausführlich dargestellt. Die grundlegenden Forschungsfragen lauten: welche Stellung hat die Tagespresse der Protektorate zum deutschen Eingriff auf die Sowjetische Union genommen, wie hat sie den plötzlichen Wandel der deutsche Taktik erklärt und auf welche Weise präsentierten sie den ehemaligen deutschen Verbündeten. Die Fragen wurden anhand von Nachforschungen der relevanten Beiträge auf den Seiten der Tageszeitungen Polední list, Večerní slovo und Venkov in dem Zeitraum von 16.6. 1941 bis 14.7.1941 beantwortet. In dieser Arbeit wurden die grundlegenden Aspekte der Berichterstattung über den sowjetischen Feind und über das Geschehen auf der Ostfront aufgeführt.

Aus der historischen Vergleichsanalyse resultiert, dass alle betrachteten Tagespressen bei der Berichterstattung über die Sowjetische Union und über die Ereignisse auf der Ostfront einheitlich berichtet haben, und zwar in Übereinstimmung mit der deutschen Propaganda. Die Sowjetische Union wurde in den betrachteten Tagespressen als Feind der Protektorate Böhmen und Mähren präsentiert. Dabei wurde vor allem die expansive Aggressivität der bolschewistischen Ideologie, die allgemeine kulturelle Zurückgebliebenheit der Sowjetischen Union und die Verbindung der herrschenden sowjetischen Elite mit dem internationalen Judentum und der Plutokratie hervorhoben. Die Tagespresse der Protektorate präsentierte die deutsche Invasion in die Sowjetische Union als Abwehrakt gegen die expansive sowjetische Politik, die die Invasion in die Mitteleuropa geplant hat.

Použitá literatura

BARTHES, Roland. *Mytologie*.

1. vydání, Praha: Dokořán, 2004, ISBN 80-86569-73-X

BEDÜRFTIG, Friedemann. *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945*.

1. vydání, Praha: Prostor, 2004, ISBN 80-7260-109-1

BETHELL, Nicholas. *Útok na SSSR*.

1. vydání. Praha: Svojtka & Co., 2000, ISBN 80-7237-279-3

BĚLINA, Pavel, a kol. *Dějiny zemí Koruny české II*.

1. vydání, Praha: Paseka, 1992, ISBN 80-85192-28-4

BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem*.

2. vydání, Praha: Prostor, 2000, ISBN 80-7260-028-1

ČAPEK, Vratislav. *Světové dějiny II*.

1. vydání, Praha: Fortuna, 1993, ISBN 80-7168-091-5

GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*.

1. vydání, Sv. 15, Praha: Paseka, 2006, ISBN 80-7185-582-0

GEBHART, Jan. *Proměny válečné propagandy ve světových konfliktech 20. století*.

In: Historie a vojenství, roč. 2000, č. 1

HITLER, Adolf. *Můj boj*.

Praha: Otakar II., 2000, ISBN 80-86355-26-8

JEŠUTOVÁ, Eva, a kol. *Od mikrofonu k posluchačům*.

1. vydání, Praha: Český rozhlas, 2003, ISBN 80-86762-00-9

JOHNSON, Paul. *Dějiny 20. století*.

Praha: Rozmluvy, 1991, ISBN 80-85336-07-3

JOWETT, Garth S., O'DONNELL, Victoria. *Propaganda and Persuasion*.

4. vyd., Thousand Oaks: Sage, 2006

JUTIKKALA, Eino, PIRINEN, Kauko. *Dějiny Finska*.

Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, ISBN 80-7106-406-8

KONČELÍK, Jakub, KÖPPLOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*.

1. vydání, Praha: Karolinum, 2003, ISBN 80-246-0591-0

KÖPPLOVÁ, Barbara, a kol. *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*.

Praha: Univerzita Karlova, 2007, ISBN 80-86732-96-1

KUBÍČEK, Jaromír, ŠIMEČEK, Zdeněk. *Noviny a časopisy na Moravě a ve Slezsku do roku 1918*.

Brno: Moravská zemská knihovna, 2001, ISBN 80-7051-133-8

KUKLÍK, Jan. *Kontrapropaganda v ilegálním tisku v letech 1939-1941*.

In: Historie a vojenství, roč. 2000, č. 1

OSVALDOVÁ, Barbora, a kol. *Zpravodajství v médiích*.

1. vydání, Praha: Karolinum, 2001, ISBN 80-246-0248-2

PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*.

Praha: Práh, 1999, ISBN 80-7252-017-2

PASÁK, Tomáš. *Pod ochranou říše*.

Praha: Práh, 1998, ISBN 80-85809-88-5

PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*.

1. vydání, Praha: Univerzita Karlova v Praze, 1990

PAVLÍČEK, Tomáš. *Cenzurní systém, cenzurní zásah a literatura za Druhé republiky.*

In: Spisovatelé, společnost a noviny v proměnách doby: k 150. výročí úmrtí Karla Havlíčka. Edice – Literární archiv: Sborník památníků národního písemnictví, č. 38. Praha Památník národního písemnictví, 2006, ISBN 80-85085-75-5

PEČENKA, Marek, a kol. *Encyklopedie moderní historie.*

3. vydání, Praha: Libri, 2002, ISBN 80-85983-95-8

POLÁČEK, Václav. *Kniha a národ 1939-1945.*

1. vydání, Praha: Paseka, 2004, ISBN 80-7185-635-5

SHAW, Antony. *Druhá světová válka den po dni.*

1. vydání, Praha: Naše vojsko, 2004, ISBN 80-206-0732-3

SCHULZ, Winfried, a kol. *Analýza obsahu mediálních sdělení.*

2. vydání, Praha: Karolinum, 2004, ISBN 80-246-0827-8

UHLÍŘ, Jan Boris. *Praha ve stínu hákového kříže.*

1. vydání, Praha: Ottovo nakladatelství, 2005, ISBN 80-7360-210-5

VYBÍRAL, Zdeněk. *Psychologie komunikace.*

1. vydání, Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7178-998-4

WINCHESTER, Charles. *Východní fronta: Hitlerova válka v Rusku 1941-1945.*

1. vydání, Brno: Computer Press, 2005, ISBN 80-251-0802-3

ZAJÍČEK, Karel, a kol. *Československo a Norimberský proces: hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu.*

1. vydání., Praha: Ministerstvo vnitra, 1946

Prameny

Polední list, 16. 6. 1941, roč. 15, č. 163 - 14. 7. 1941, roč. 15, č. 191

Večerní České slovo, 16. 6. 1941, roč. 23, č. 139 - 14. 7. 1941, roč. 23, č. 163

Venkov, 31. 5. 1941, roč. 36, č. 126 - 13. 7. 1941, roč. 36, č. 163

NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porady šéfredaktorů od 20. 6. 1941 do 16. 7. 1941

Seznam zkratk

AP – Associated Press

ASYN – Archiv Syndikátu novinářů

č. - číslo

ČTK – Česká tisková kancelář

DNB - Deutsches Nachrichten Büro

gestapo – Geheime Staatspolizei

f. - fond

GPU – Gosudarstvennoje političeskoje upravlenije

k. - karton

NA – Národní archiv

NESIG. – nesignováno

NS – Národní souručenství

NSDAP - Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

PK, P. K. – Propaganda-Kompagnie

PMR – Předsednictvo ministerské rady

roč. - ročník

SD - [Sicherheitsdienst](#)

SS - Schutzstaffeln

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

s. – strana

sv. – svazek

UK – Univerzita Karlova

ÚTDS – Ústředí tiskové dozorčí služby

Seznam příloh

Příloha I

Přehled relevantních zpráv a úvodníků, uvedených na stránkách sledovaných periodik v období 16. 6. 1941 – 14. 7. 1941.

Příloha II

Přehled pravidelných tiskových konferencí Wolfganga Wolframa von Wolmara konaných ve dnech 16. 6. 1941 – 14. 7. 1941

Příloha III

Fotografický materiál včetně popisků týkající se Sovětského svazu a otištěný v Poledním listu, Večerním Českém slově a Venkově ve dnech 16. 6. 1941 – 14. 7. 1941

Příloha IV

Orientační plán operace Barbarossa

Příloha I

Přehled relevantních zpráv a úvodníků, uvedených na stránkách sledovaných periodik v období 16. 6. 1941 – 14. 7. 1941. Přehled je sestaven po jednotlivých dnech. Pokud bylo u příspěvku možné určit jeho autora či zdroj, je u něj tento údaj uveden. V ostatních případech je příspěvek označen zkratkou NESG., nesignováno.

Polední list

23. 6. 1941, roč. 15, č. 170

NESG.: Boje na sovětských hranicích (s. 2)

WERNER, Karel: Džugašvili se přepočítal (s. 1, úvodník)

NESEG.: Hlášení příslušníků SSSR (s. 4)

ČTK: Itálie ve válečném, stavu se Sověty (s. 5)

ČTK: Německá nota SSSR (s. 4-5)

ČTK: Německá nota Sovětům (s. 3)

ČTK: Odstraním skvrnu hamby! (s. 3)

ČTK, PK: První útok německých letadel proti Rusku (s. 3)

NESG.: Vůdce k německému národu (s. 2)

NESG.: Vůdce o nástupu proti Sovětům (s. 1)

ČTK: Zasloužená odplata za zradu Moskvy (s. 2)

24. 6. 1941, roč. 15, č. 171

WERNER, Karel: Historické hodiny, o nichž je nutno vážně přemýšlet (s. 1, úvodník)

ČTK: Úspěšné boje proti rudým (s. 1)

NESG.: V klidu a kázni pracovat! (s. 1)

25. 6. 1941, roč. 15, č. 172

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Bolševická zrada (s. 1)

NESG.: Důkazy viny licoměrníků z Kremlu (s. 2)

NESG.: Evropa se zbavuje ohniska všech rozvratů (s. 1, úvodník)

K.: Maďarsko přerušilo styky se SSSR (s. 1)

NESG.: S velkými úspěchy podle plánu (s. 1)

K.: V Oděse pálili obilí (s. 1)

26. 6. 1941, roč. 15, č. 173

WERNER, Karel: Bolševici budou poraženi (s. 3)

NESG.: Český ohlas války s Ruskem (s. 3)

NESG.: Důkaz tajné spolupráce Moskva-Londýn (s. 2)

NESG.: Rudí špioni v říši (s. 1)

ČTK: Státoprávní postavení protektorátu (s. 1-2)

NESG.: Španělsko nezapomnělo na rudé hrůzy (s. 3)

NESG.: Zavraždění žalují (s. 1)

27. 6. 1941, roč. 15, č. 174

NESG.: Boj dvou ponorek (s. 2)

NESG.: První americká podpora bolševikům (s. 2)

NESG.: Rudá dyka v zádech Evropy (s. 1, úvodník)

NESG.: V roce 1938 chtěl Beneš vyvraždit české sedláky (s. 1)

X.: Válka se Sověty přípravou konečného útoku na Anglii (s. 1)

28. 6. 1941, roč. 15, č. 175

NESG.: Italské divise proti SSSR (s. 1)

ČTK: Maďarsko ve válce proti SSSR (s. 1)

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Německá vojska vítězí na východě na všech frontách (s. 1)
NESG.: Pistole namířená do srdce finského národa (s. 1-2)

29. 6. 1941, roč. 15, č. 176
NESG.: Bolševické pletichy v obsazené Francii (s. 2)
NESG.: Evropa jednotná jako ještě nikdy (s. 1)
WERNER, Karel: Evropa se našla (s. 1, úvodník)
NESG.: Kronika 95. týdne války (s. 2)
NESG.: Litevské děti v koncentračních táborech (s. 2)
kř: Moskva, Kreml a rudá armáda (s. 5)
NESG.: Pestré uniformy ruských zajatců (s. 2)
NESG.: Pohádka o bolševickém přátelství k Turecku (s. 4)
NESG.: Před porážkou bolševismu (s. 1)

1. 7. 1941, roč. 15, č. 177
K.: Francie přerušila styky se Sovětským svazem (s. 1)
NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Lvov Padl (s. 1)
PK: Muž v žáru pekel (s. 2)
NESG.: Nadšení Evropy nad úspěchy Říše na východě (s. 2)
NESG.: Pan Wallweber, agent ISH (s. 1)
NESG.: Velká plocha Sověty nechrání (s. 1)

2. 7. 1941, roč. 15, č. 178
NESG.: Mítava osvobozena od bolševického teroru (s. 1)
WERNER, Karel: Ruská vodka místo Churchillových pilulek (s. 1, úvodník)
NESG.: Strašlivé ztráty rudých letců (s. 2)
NESG.: V Dánsku měli bolševici odrazový můstek (s. 1)
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Zhroutily se pokusy obklíčených o průlom (s. 1)

3. 7. 1941, roč. 15, č. 179
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: 5 774 tanků, 160 tisíc ruských zajatců (s. 1)
NESG.: 60 000 Litevců na Sibiř (s. 1)
WERNER, Karel: Američané metají los o roucho Sovětů (s. 1, úvodník)
X.: Marný odpor sovětoruských vojsk (s. 2)
NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Obklíčená rudá vojska u Bialystoku zničena (s. 1)
P.: Praha a Moskva (s. 2)
NESG.: Sověty nenahradí obrovské ztráty tanků a děl (s. 1)
NESG.: Turecko rozhořčeno jednáním SSSR (s. 1)
P.: Vojenská situace na východě (s. 1)
X.: Zničené sovětské operační základny (s. 2)

4. 7. 1941, roč. 15, č. 180
NESG.: Bialystok v německých rukou (s. 2)
FZ.: Churchill blahopřeje Stalinovi (s. 2)
NESG.: Plutokrati se dělí o dividendy (s. 2)
A.: Sovětské oddíly ustoupily od maďarských hranic (s. 1)
NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Zničující bitva u Bialystoku skončila (s. 1)

5. 7. 1941, roč. 15, č. 181
NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Berezina překročena na několika místech (s. 1)
A.: Perné chvíle bolševismu (s. 1)
WELTEGAST, J.: Ruský voják a kartáček na zuby (s. 2)
NESG.: Stalin bez masky (s. 1, úvodník)
NESG.: Stalin doznává německou převahu (s. 1)

NESG.: V Moskvě odhaleno protibolševické spiknutí (s. 1)

6. 7. 1941, roč. 15, č. 182

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: 20 tisíc rudých přeběhlo (s. 2)

NESG.: Anglo-sovětský tlak na Írán (s. 4)

ČTK: Brazílie o porážce Sovětů (s. 2)

WERNER, Karel: Češi a bolševismus (s. 1, úvodník)

NESG.: Drcení rudé fronty (s. 1)

ČTK: Jak byla dobytá Riga (s. 2)

Cepa: Kdo žene rudé vojáky na popraviště? (s. 3)

ČTK: Krvavá noc GPU ve Lvově (s. 2)

NESG.: Od carské říše k sovětské republice (s. 4)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Postup operací na východě podle plánu (s. 1)

Cepa: Rudá a žlutá Internacionála (s. 4)

ČTK: Semknutí národů potírajících komunismus (s. 1)

ČTK: Sovětské seskupení vojsk nebylo na obranu (s. 2)

NESG.: Španělsko vyprovází dobrovolníky k boji proti Sovětům (s. 2)

NESG.: V obrněném vlaku přes sovětskou hranici (s. 4)

ČTK: Velká kořist slovenské armády (s. 3)

ČTK: Vzrušení v USA nad Stalinovým rozkazem (s. 1)

7. 7. 1941, roč. 15, č. 183

PK: Houfnice proti sovětoruským tankům (s. 2)

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Operace proti Stalinově linii (s. 1)

NESG.: Šílené ničení moskevských žoldněů (s. 1)

8. 7. 1941, roč. 15, č. 184

NESG.: Američan o pomoci USA Rusku (s. 1)

A.: Angličani v Moskvě se nemohou dohodnout (s. 1)

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Černovicve padly (s. 1)

NESG.: Když nemohou zničit Evropu, ničí aspoň vlastní zemi (s. 1, úvodník)

NESG.: Předcházíme Sun (s. 1)

X.: Sovětské ženské vojenské oddíly (s. 1)

PK: Sovětský režim a jeho vojáci (s. 2)

9. 7. 1941, roč. 15., č. 185

U.: 15 miliónů obětí bolševického teroru (s. 2)

P. K.: Boj na dálnici Minsk Moskva (s. 2)

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Na východě podle plánu (s. 2)

A.: Nevzdávají se ze strachu (s. 3)

NESG.: Peklo bolševických vražd (s. 1)

NESG.: Sovětské důstojníci chodí bosí (s. 2)

NESG.: Stalinův židovský tchán (s. 2)

10. 7. 1941, roč. 15, č. 186

NESG.: 1 500 umučených Ukrajinců žaluje (s. 2)

NESG.: Hromadné zločiny židovských agentů GPU (s. 1)

NESG.: Krvavá lázeň v Dubně (s. 1)

PK: Nejprve evakuováni, pak postříleni (s. 3)

PK: Nejsevernější pohraniční posice prolomeny (s. 2)

PK: Řeka Prut překročena na široké frontě (s. 3)

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Úspěšné boje na východní frontě (s. 2)

11. 7. 1941, roč. 15, č. 187

NESG.: Anglie již odměňuje SSSR (s. 2)

NESG.: Bolševická lež: Nestřílejte, my jsme Češi (s. 1)

NESG.: Bomby Finů na ruské cíle (s. 2)

P. K.: Co prozradila bolševická tajná ústředna (s. 2)

NESG.: Dánsko v boji proti bolševikům (s. 2)

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Nezadržitelný postup na východě (s. 1)
NESG.: O čem se Leninovi nezdálo (s. 2)
NESG.: Odhalení bolševických teroristů ve Švédsku (s. 2)
NESG.: První filmy z bojů na východě (s. 1)
NESG.: Případně Kamčatka Američanům? (s. 2)
P.: Sovětské posice u Murmanska prolomeny (s. 1)
U.: Stát jako donucovací pracovna (s. 3)
NESG.: Střelci na kolech proti záškodníkům (s. 2)

12. 7. 1941, roč. 15, č. 188

NESG.: Anglie posílá Rusku zbraně? (s. 1)
WERNER, Karel: Děsivé číslice (s. 1)
NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Dvojitá bitva u Bialystoku (s. 1)
NESG.: Němci prý mají dřevěné tanky (s. 2)
P. K.: Sovětští zajatci se diví (s. 2)
PK: Věžňové popravováni ručními granáty (s. 1)
NESG.: Zákeřnost sovětských vojáků (s. 2)

13. 7. 1941, roč. 15, č. 189

NESG.: Supi (s. 1)
ep: Baltické státy po odchodu bolševiků (s. 4)
ČTK: Sověty žebrají o anglickou pomoc (s. 4)
NESG.: Stalin bez masky (s. 5)
ep: Židovský stát "Sovětská unie" (s. 7)
NESG.: Vyvrcholení totální války (s. 1-2)

14. 7. 1941, roč. 15, č. 190

NESG.: Dva dokumenty dokazují Stalinovu podlou zradu (s. 1)
NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Německé kleště drtí (s. 1)
ČTK: Stalinova linie proražena (s. 1)
NESG.: Stalinova podlá zrada (s. 2)

Večerní České slovo

18. 6. 1941, roč. 23, č. 141

NESG: Londýn zklamán Moskvou (s. 1)

23. 6. 1941, roč. 23, č. 145

ČTK: Boje na východě zahájeny (s. 3)
ČTK: Dohoda Sovětů s Londýnem: důkaz dvojaké hry (s. 4)
ČTK: Itálie plně solidární s Říší (s. 2)
ČTK: K vojákům fronty na východě (s. 1)
NESG.: Mocný dojem událostí včerejší neděle (s. 5)
VAJTAUER, Emanuel: Rusko zraženo Židům (s. 1, úvodník)
ČTK: Zbraní proti bolševické zradě (s. 1, s. 2)
PK: Zničující letecký útok na sovětské letiště (s. 4)

24. 6. 1941, roč. 23, č. 146

NESG.: Churchill doznává svůj komplot s krvavými vládci Kremle: Anglie slibuje Rusku pomoc (s. 2)
VAJTAUER, Emanuel: Naše zkušenost se Sověty (s. 1, úvodník)
ČTK: Prohlášení státního prezidenta dra. Háchy (s. 1)
PK: Říšský letec líčí boje proti rudé armádě (s. 2)

25. 6. 1941, roč. 23, č. 147

NESG.: Anglie se obává porážky Ruska (s. 2)

NESG.: Obyvatelstvo Moskvy utíká hromadně z města (s. 2)

NESG.: Rusové už mají resoluci (s. 2)

NESG.: Společnost zbraní proti bolševismu (s. 1)

NESG.: Stalinova Maringotka (s. 2)

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Velké úspěchy na východní frontě (s. 1)

NESG.: Zkušenost našich dělníků (s. 1, úvodník)

26. 6. 1941, roč. 23, č. 148

VAJTAUER, Emanuel: Co je na pochodu? (s. 1, úvodník)

NS: Náš boj proti bolševismu (s. 3)

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Na východě boje velmi příznivé (s. 1)

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Největší polní tažení dějin (s. 1)

NESG.: President Tiso proti bolševismu (s. 2)

NESG.: Rudé armádě prisouzeny velmi špatné vyhlídky (s. 1)

PK: Úžasné výkony německé pěchoty (s. 1)

NESG.: Zákeřná rána trojzubce úplně selhala (s. 2)

NESG.: Zeměpisné zvláštnosti východního bojiště (s. 2)

27. 6. 1941, roč. 23, č. 149

NESG.: Finská obrana proti Sovětům (s. 1)

NESG.: Mišpoche SSSR-USA (s. 2)

NESG.: Odhalení Benešova „plánu“ (s. 2)

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Pohraniční boje s rudými úspěšně rozhodnuty (s. 1)

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Rozmetené rudé kolony (s. 1)

NESG.: Sovětský komisař války maršál Timošenko (s. 2)

NESG.: Ve společenství Evropy vlastní bytost národní (s. 1)

28. 6. 1941, roč. 23, č. 150

BARTOŠ, Jindřich. Boj dvou světů (s. 1, úvodník)

NESG.: Celá Evropa se zdvíhá k boji (s. 2)

NESG.: Finsko se vysvobozuje z pěsti rudého násilí (s. 1)

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Na východní frontě byly už vybojovány rozhodné úspěchy (s. 1)

PK: Významná bitva tanků za prvního dne (s. 2)

30. 6. 1941, roč. 23, č. 151

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Drtivé porážky rudých armád (s. 1)

VAJTAUER, Emanuel. Začátek katastrofy rudých (s. 1, úvodník)

1. 7. 1941, roč. 23, č. 152

NESG.: Moskva chtěla rozvrátit Francii (s. 2)

VAJTAUER, Emanuel. Pochod Evropy do Ruska (s. 1, úvodník)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Rudé armády svírá drtivé obklíčení (s. 1)

NESG.: Rudí zavedli v Pobaltí hrůzovládu (s. 2)

NESG.: Také Francie přerušila styky se Sověty (s. 1)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Vítězná říšská vojska na lvovské citadele (s. 1)

P. K.: Vlaky v ohni a dýmu pum (s. 1)

NESG.: Záznamy (s. 1)

2. 7. 1941, roč. 23, č. 153

VAJTAUER, Emanuel. Člověk vítězí nad masou (s. 1, úvodník)

PK: Jak padl Lvov (s. 2)

PK: Jásot v osvobozené Rize (s. 1)

NESG.: Obrovská kořist z bitvy u Bialystoku (s. 1)
 DEJMEK, Vladimír: Pro západní kulturu a proti bolševismu (s. 3)
 ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Rudí zničeni v bitvě u Bialystoku (s. 2)
 NESG.: Těžké dny moskevské vlády (s. 1)
 ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: U Bialystoku obklíčené rudé armády zničeny (s. 1)

4. 7. 1941, roč. 23, č. 154
 NESG.: Kritika doby (s. 1)
 ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Letecký útok u břehů Ledového moře (s. 2)
 NESG.: Německé oddíly na postupu (s. 2)
 NESG.: Rudé výpočty s Amerikou (s. 1)
 ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Rudí ustupují celé frontě (s. 1)
 NESG.: Sovětský humor (s. 1)
 NESG.: Stalin prohlašuje: Jsme ve vážném nebezpečí (s. 1)

5. 7. 1941, roč. 23, č. 155
 P. K.: Jak byla překročena řeka Prut (s. 1)
 NESG.: Pancéřovým vlakem přes rudé hranice (s. 2)
 NESG.: Příprava vpádu do Čech (s. 2)
 NESG.: Rudí donuceni k ústupu na Stalinovu linii (s. 2)
 ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Rudí pronásledováni na celé frontě (s. 1)
 ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Rudí v Minsku postříleli komisaře a přeběhli (s. 1)
 NESG.: Stalin radí ke zkáze a zničení (s. 2)
 VAJTAUER, Emanuel: Stalin se chytá stínu (s. 1, úvodník)

7. 7. 1941, roč. 23, č. 156
 NESG.: Anglie posílá do Moskvy rady (s. 1)
 NESG.: Bolševismus padne i s Anglií (s. 2)
 NESG.: Jak se stal vrah Berija náčelníkem GPU (s. 2)
 NESG.: Komunisté rozvraceli Slovensko (s. 2)
 PK.: Krvavý zločin rudých ve vězení v Lucku (s. 2)
 ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Operace proti Stalinově linii (s. 1)
 NESG.: Sovětské tanky selhaly (s. 1)
 NESG.: Sověty vyrábějí brak (s. 2)
 VAJTAUER, Emanuel: Stalin už nevěří armádě (s. 1, úvodník)
 NESG.: Šedesát rudých leteckých eskader je již vyřazeno (s. 1)

8. 7. 1941, roč. 23, č. 157
 NESG.: Bolševici otrávilí potraviny (s. 2)
 ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Byla zničena další 204 sovětská letadla (s. 2)
 NESG.: Evakuace rudých středisek (s. 1)
 NESG.: Maxim Gorkij byl zavražděn (s. 2)
 ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Neustálý postup na celé frontě (s. 1)
 NESG.: Plány rudého nástupu do východních Prus (s. 2)
 NESG.: Ponuré dny za hrůzovlády bolševiků ve Lvově (s. 1)
 NESG.: Rudá hrůza na Ukrajině (s. 1)
 P. K.: Rudý voják nechápe, že byl obklíčen (s. 2)
 VAJTAUER, Emanuel: Utrpení jednoho národa (s. 1, úvodník)

9. 7. 1941, roč. 23, č. 158

KLÍČKA, Josef: Český dělník o Sovětech (s. 1, úvodník)

NESG.: Estonský národ volá svět na pomoc proti rudým (s. 1)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Na východě postupují operace podle plánu (s. 1)

NESG.: Pionýři staví brody přes řeku Memel (s. 2)

NESG.: Přípravovali atentáty na řadu lodí (s. 2)

NESG.: Rudí ustupují na celé frontě (s. 1)

NESG.: Rumunský národ si přál válku se Sověty (s. 2)

NESG.: Skalní hnízdo rudých na řece Prutu (s. 2)

NESG.: Tři rudí vrazi zatčeni (s. 2)

10. 7. 1941, roč. 23, č. 159

NESG.: Co učinil bolševismus z ruského národa (s. 2)

NESG.: Hrůzné činy rudých v Besarábii (s. 2)

NESG.: Moskva zapřísahá k boji proti „páté koloně“ (s. 2)

NESG.: Rozklad sovětského zázemí (s. 1)

P. K.: Rudý tank zničen granátem (s. 2)

NESG.: Také v Belgii se tvoří svazy dobrovolníků proti rudým (s. 2)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Úspěšný průběh bojů na východě (s. 1)

PK: V kraji půlnočního slunce (s. 1)

KLÍČKA, Josef: Vládce rudého Kremlu žije ve strachu a úzkosti (s. 1)

NESG.: Zázrakem zachráněni z rukou rudých (s. 2)

11. 7. 1941, roč. 23, č. 160

NESG.: Bezprizorní – obraz rudé armády (s. 2)

NESG.: Líbánky lordů s bolševiky (s. 1)

NESG.: Lindbergh ostře odmítá spolek s USA a bolševiky (s. 2)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Obrovská kořist z bitvy na východě (s. 1)

KLÍČKA, Josef: Patnáct miliónů vězňů v rudých žalářích (s. 1)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Postup na východě je nezadržitelný (s. 1)

NESG.: Sedm miliónů obětí čtyř šéfů GPU (s. 2)

NESG.: Sověty bez naděje na úspěch (s. 1)

KLÍČKA, Josef: Rudá železnice tundrou – z lidských kostí (s. 2)

12. 7. 1941, roč. 23, č. 161

P. K.: Bolševická inkvizice (s. 2)

NESG.: Bývalý prezident proti pomoci Sovětům (s. 2)

NESG.: Část vlády opouští Moskvu (s. 2)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Dvojitá bitva skončena u Bialystoku a Minska (s. 2)

KLÍČKA, Josef: GPU dohání 200 miliónů lidí k zoufalství (s. 1)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Největší obchvat v dějinách světa (s. 1)

NESG.: O vydání komunistů (s. 2)

NESG.: Poslední naděje: Sibiř (s. 1)

KLÍČKA, Josef: Sám Molotov se třásl strachy jako osika (s. 2)

NESG.: Ze strachu před bolševiky tisíce sebevražd (s. 2)

13. 7. 1941, roč. 23, č. 162

P. K.: Bolševický voják je primitiv (s. 2)

NESG.: Byly ukořistěny doklady o rudé špionáži (s. 2)

PK: Jak byl překročen Dněpr (s. 1)

NESG.: Kalvárie ukrajinského lidu v Sovětech (s. 2)

NESG.: Komunističtí původci vražd (s. 2)

KLIČKA, Josef: Lidové sčítání odhalilo hrozný úbytek obyvatel (s. 2)
Bartoš, Jindřich: O naši budoucnost (s. 1, úvodník)
NESG.: Rozpad rudé fronty na tři úseky (s. 1)
KLIČKA, Josef: Rudé hospodářství těží z opíjení chudých lidí (s. 1)
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Také Stalinova linie zdolána (s. 1)

Venkov

24. 6. 1941, roč. 36, č. 146

NESG.: Celé Rumunsko jde nadšeně za Adolfem Hitlerem (s. 2)
NESG.: Hlášení příslušníků SSSR (s. 4)
NESG.: Itálie ve válečném stavu se Sověty (s. 2)
NESG.: Od Severního mysu k Černomoří proti bolševismu (s. 1)
NESG.: Rusko bylo vždy pohotově vpadnout Německu do zad (s. 3, s. 4)
TANNENBERGER, Václav: Spravedlivý rozsudek (s. 1, úvodník)
ČTK: Světová plutokracie dává bolševismu záruky (s. 2)
NESG.: Velký rozsah bojové oblasti (s. 4)

25. 6. 1941, roč. 36, č. 147

Čv: Evropská hráz proti bolševismu (s. 1, úvodník)
ČTK: Churchill demaskován (s. 1)
ČTK: Maďarsko přerušilo styky s rudou Moskvou (s. 1)
ČTK: Moskva prý přijala britskou pomoc (s. 2)
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Operace na východě pokračují podle plánu a s velkými úspěchy (s. 1)
ČTK: Slovensko vstoupilo do války (s. 1)
ra: Útočné záměry a dvojaká hra Moskvy (s. 2)

26. 6. 1941, roč. 36, č. 148

TANNENBERGER, Václav: Chromý spoléhá na kulhavého (s. 1., úvodník)
ČTK: Churchill po boku bolševických kazimírů (s. 2)
ČTK: Japonské ženy a děti opouštějí SSSR (s. 1)
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Na východě možno očekávat velké úspěchy (s. 1)
ČTK: Vyřízení Sovětů naléhavým požadavkem evropských dějin (s. 2)
NESG.: Zprávy z východní fronty: postup pokračuje rychlým tempem (s. 1)

27. 6. 1941, roč. 36, č. 149

R.: Bolševismus – nepřítel míru a pořádku (s. 1, úvodník)
Ceps: Celá Evropa očekává vítězství nad Moskvou (s. 2)
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Četné pohraniční bitvy rozhodnuty (s. 1)
ČTK: Finské obranné opatření proti válečným činům Sovětského svazu (s. 1, úvodník)
ČTK: Prolnutí mezi bolševismem, židovstvem a plutokraty (s. 1)
NESG.: Sovětská příprava války (s. 1)

28. 6. 1941, roč. 36, č. 150

K. Čv.: Evropa solidárně proti bolševismu (s. 1, úvodník)
ČTK: Finský národ pozvedá znovu zbraně na ochranu své vlasti (s. 1)
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Maďarsko ve válečném stavu se SSSR (s. 1)
TANNENBERGER, Václav: Nástroj bolševické Moskvy – Kominternu (s. 1, úvodník)
ČTK: Německá vojska vítězí na všech frontách na východě (s. 1)
HALÍK, Rudolf: Selství – hráz proti bolševismu (s. 3)

29. 6. 1941, roč. 36, č. 151

O. Sch.: Nacionální socialismus proti komunismu (s. 1, úvodník)
ČTK: Nepřítel č.1 celého civilisovaného světa (s. 2)

ČTK: Podlé a nelidské výmysly bolševické (s. 2)
NESG.: Porážka rudé armády v dohledu (s. 1)
am: Rudý obr na hliněných nohou (s. 2)

1. 7. 1941, roč. 36, č. 152

ČTK: Evropská koalice proti bolševictví (s. 1)
ČTK: Francie přerušila diplomatické styky se sovětským Ruskem (s. 1)
NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Kruh kolem obklíčených sovětoruských armád úže sevřen (s. 1)
mez: Nebezpečí z východu odstraněno v pravý čas (s. 2)
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Německá vojska dobyla Lvova (s. 1)
NESG.: Ohlas vítězného postupu německých vojsk (s. 2)
ČTK: Stanovisko Francie k německo-sovětoruskému konfliktu (s. 1)
TANNENBERGER, Václav: Těžká rána do trůnu rudých Džingishánů (s. 1, úvodník)
NESG.: V jednom šiku proti bolševismu (s. 2)

2. 7. 1941, roč. 36, č. 153

R.: Kterak bolševici maskují své neúspěchy (s. 2)
ČTK: Německá vojska dorazila k Berezině (s. 1)
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Riga v německých rukou (s. 1)
NESG.: Sedmkrát větší úspěchy než před rokem ve Francii (s. 1)
VOCHA, Vladimír: Stalinovština proti rolníku a inteligenci (s. 1)

3. 7. 1941, roč. 36, č. 154

NESG.: Čísla mluví (s. 1)
ČTK: Další doklady o bolševických útočných úmyslech (s. 1)
dnt: Jak dlouho sovětoruský odpor vydrží (s. 2)
NESG.: Merežkovskij o bolševicích (s. 1)
ČTK: Moskva a Leningrad ohroženy (s. 1)
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Velké úspěchy na východě (s. 1)
Vyjasnění také na východě (s. 1)
NESG.: Z bojiště i ze zápolí (s. 1)
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Zničující bitva na východě od Bialystoku (s. 1)

4. 7. 1941, roč. 36, č. 155

VOKOUN, František: Bolševismus vyznačoval i Jiráskův za neumělece (s. 3)
mez: Doznání z Kremlu o těžkých ranách bolševické armády (s. 2)
ČTK: Duce o významu Osy proti bolševismu (s. 2)
dnt: Povstání v Estonsku (s. 2)
ČTK: Stalinovo zoufalé volání do Londýna o pomoc (s. 1)
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Útok na celé frontě mezi Černým mořem a Severním mořem ledovým (s. 1)
cp: Válka a nový světový řád (s. 1, úvodník)
NESG.: Východ neodvede německou pozornost od Anglie (s. 2)

5. 7. 1941, roč. 36, č. 156

ČTK: Ani Stalinova linie nebude překážkou (s. 2)
ČTK: Další doklady o útočných úmyslech Sovětů (s. 2)
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Nové pádné důkazy o útočných úmyslech Sovětů (s. 1)
ČTK: Plány kyjevské armády na tažení do Čech (s. 1)
TANNENBERGER, Václav: Stalin dává bolševiky do služeb plutokratů (s. 1)
TRPÁK, J.: Válka pro spásu Evropy (s. 1, úvodník)

6. 7. 1941, roč. 36, č. 157

ČTK: Bolševici na ústupu vše ničí (s. 2)
HOŘÁK, Jan: Češi a bolševismus (s. 1, úvodník)
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Postup operací na východě podle plánu (s. 1)

ČTK: Rusové opouštějí Japonsko (s. 1)
ČTK: Sovětské letiště v troskách (s. 1)
avb: Spojené státy severoamerické financovaly bolševismus (s. 2)
ČTK: Spořádaný bolševický ústup znemožněn (s. 1)

8. 7. 1941, roč. 36, č. 158

PK: Bolševické šílenství v armádě a lži v propagandě (s. 1)
ČTK: Evropa se nedá obětovat za britské zájmy (s. 2)
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Německý a rumunský útok na Besarábii pokračuje (s. 1)
mez: Německý postup na východě jde hbitě vpřed (s. 2)
TANNENBERGER, Václav: Rozklad v rudé armádě - boj proti Anglii neutuchá (s. 1, úvodník)
ČTK: Tajná centrála Sovětů v Kovnu (s. 2)
mez: Značné rozpory mezi Londýnem a Moskvou (s. 2)

9. 7. 1941, roč. 36, č. 159

R.: Bolševické ukrutnosti v ukrajinských městech (s. 1)
PZD: Odhalení politického podsvětí (s. 1)
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Operace na východě pokračují podle plánů (s. 1)
NESG.: Sovětští zajatci: Nejsme bolševici, jsme Rusové (s. 2)
ČTK: Úspěšné boje proti Sovětům na německo-rumunské frontě (s. 2)
mez: V Londýně chtějí ze sovětských neúspěchů vytlouci úspěch (s. 2)
dtm: Wavell do Moskvy (s. 2)
NESG. Země selských kasáren (s. 1, úvodník)

10. 7. 1941, roč. 36, č. 160

PK: Bestiální hromadná vražda židovských agentů GPU (s. 1)
ČTK: Bolševici prý rozpustí sjednocení bezbožníků (s. 1)
ČTK: Bolševická vojenská mise v Anglii (s. 2)
ČTK: Čtyři kilometry dlouhá sovětská kolona rozprášena (s. 2)
TANNENBERGER, Václav: Roosveltova rána dýkou do zad Evropy (s. 1, úvodník)
NESG.: Slabost anglické posice v Atlantiku (s. 1)
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Úspěšné boje na celé východní frontě (s. 1)
ČTK: Zatýkáni bolševických agentů v Buenos Aires (s. 2)

11. 7. 1941, roč. 36, č. 161

NESG.: Bolševismus vraždí (s. 1)
ČTK: Část britského válečného materiálu odevzdána Sovětům? (s. 2)
ČTK: Další 11 japonských diplomatů se vrátilo z Moskvy (s. 2)
PK: Hrůzná zvěrstva agentů pověstné GPU (s. 1)
ČTK: Maďaři si vynucují přechod přes Zbruč (s. 2)
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Nepřetržitý postup na východě (s. 1)
is, jk: Presidente Roosvelte, zde se střílí! (s. 1)
ČTK: Protibolševické projevy ve Švédsku (s. 2)
PK: Tak by řádili bolševičtí agenti všude (s. 2)
ČTK: Značná kořist Finů (s. 2)

12. 7. 1941, roč. 36, č. 162

NESG.: 23 miliony lidských obětí bolševického režimu (s. 1)
ČTK: Bolševici chtěli Bulharsko strhnout ke krvavému převratu (s. 2)
mez: Celý svět čeká s napětím výsledky boje o Stalinovu linii (s. 2)
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Dvojitá bitva u Bialystoku a Minska zakončena (s. 1)
NESG.: Každý Evropan musí být proti bolševismu a jeho spřežencům (s. 2)
vr: Pět dní na frontě bez jídla (s. 5)
čt: Plán britsko-americko-sovětsko-čínského spojení (s. 5)
ČTK: Velké Finsko je před našimi zraky (s. 2)

13. 7. 1941, roč. 36, č. 163

NESG.: 32 miliónů lidských obětí (s. 2)

R.: Bolševičtí netvoři v německém zajetí (s. 2)

ČTK: Další plánovité operace na východní frontě (s. 1)

TANNENBERGER, Václav: Pane Roosevelte, válka s bolševiky Vás demaskovala (s. 2)

ČTK: Sedláci z Bukoviny se radují, že byli vysvobozeni ze spárů bolševismu (s. 2)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Stalinova linie proražena na všech rozhodujících místech (s.1)

JEŽEK, Čeněk: Zadrží se na Stalinově linii (s. 1, úvodník)

Příloha II

Přehled pravidelných tiskových konferencí Wolfganga Wolframa von Wolmara konaných v období 16. 6. 1941 – 14. 7. 1941. Některé tiskové konference se dochovaly také v podobě stenografických zápisů novináře Antonína Fingera, které jsou součástí publikace KONČELÍK, Jakub, KÖPPLOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2003.

Tabulka převzata z: *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2003, s. 490-491

datum konání konference	Zápis uložen v NA, f. PMR	Zápis uložen v NA, f. ASYN	Zápis A. Fingera jako součást publikace <i>Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara</i>
20. 6. 1941	ano	ano	chybí
22. 6. 1941	ano	ano	chybí
23. 6. 1941	ano	ano	chybí
24. 6. 1941	ano	ano	chybí
26. 6. 1941	ano	ano	chybí
27. 6. 1941	ano	ano	ano
30. 6. 1941	ano	ano	chybí
1. 7. 1941	chybí	ano	chybí
3. 7. 1941	ano	ano	chybí
4. 7. 1941	ano	ano	chybí
7. 7. 1941	ano	ano	chybí
8. 7. 1941	ano	ano	ano
9. 7. 1941	ano	ano	chybí
10. 7. 1941	chybí	ano	chybí
11. 7. 1941	ano	ano	chybí

Příloha III

Fotografický materiál včetně popisků týkající se Sovětského svazu a otištěný v Poledním listu, Večerním Českém slově a Venkově ve dnech 16. 6. 1941 – 14. 7. 1941

První nekonečné zástupy vojáků

ČTK-Weltbild, Polední list, 27. 6. 1941, roč. 15, č. 174, s. 1

Mosty a silnice se opravují

NESG.Večerní České slovo, 28. 6. 1941, roč. 23, č. 150, s. 1

Sovětské zajatci

AP, Venkov, 28. 6. 1941, roč. 36, č. 150, s. 2

Z prvních dnů bojů na východě. Přechod přes pohraniční řeku v ranních hodinách.

ČTK – Weltbild, Polední list, 29. 6. 1941, roč. 15, č. 176, s. 1

Pěchota říšské branné moci překračuje pohraniční řeku do SSSR

NESG. Venkov, 29. 6. 1941, roč. 36, č. 151, s. 2

Boj proti Sovětskému Rusku. Autokolony německého vojska přejíždějí přes řeku.

SS-PK-Ege, Polední list, 29. 6. 1941, roč. 15, č. 176, s. 2

Ani sovětské bunkry nezadržely postup

NESG. Venkov, 29. 6. 1941, roč. 36, č. 151, s. 2

Po tvrdošijném odporu

PK-Kipper, Polední list, 29. 6. 1941, roč. 15, č. 176, s. 2

Obyvatelstvo bývalého polsko-litevského pohraničního území pozdravuje vstupující německé oddíly.

PK-Vorpahl, Polední list, 29. 6. 1941, roč. 15, č. 176, s. 2

Sovětoruští zajatci v jednom z provisorních zajateckých táborů.

SS-PK-Ege, Polední list, 29. 6. 1941, roč. 15, č. 176, s. 2

Boj proti bolševickému světovému nepříteli. Německé Oddíly naráží při vstupu do vesnice na nepřitele a ihned jej drtí.

NESG. Venkov. 1. 7. 1941, roč. 36, č. 152, s. 2

Německé oddíly po hrdinném boji obsadily Brest a odvádějí ruské zajatce.

P. - H. Polední list, 2. 7. 1941, roč. 15, č. 179, s. 1

V mnoha osvobozených litevských městech svrhlo obyvatelstvo po postupu německého vojska Stalinovu sochu a roztříštilo ji.

Weltbild, Polední list, 5.7.1941, roč. 15, č. 182, s. 1

Sovětský přeběhlíci

PK-Plenik-Weltbild, Polední list, 6. 7. 1941, roč. 15, č. 183, s. 3

Boje na východě. Německý předzvědný oddíl cyklistů překvapen palbou z domu napáleného dělostřelbou. Bleskurychle vojáci seskakují, aby palbu opětovali.

Orbis, Polední list, 6. 7. 1941, roč. 15, č. 183, s. 3

Také z tohoto letiště v Rumunsku startují letadla k boji proti Sovětům.

PK-Schubert-Hoffmann, Polední list, 6. 7. 1941, roč. 15, č. 183, s. 3

Ani nejlepší maskování nepomáhá. Pancéřový vůz sovětské armády se zakopal do žitného pole, aby byl lépe chráněn. Posice byla smělým útokem německých jednotek obsazena.

Orbis, Polední list, 6. 7. 1941, roč. 15, č. 183, s. 3

SS-oddíly na pochodu na východě. Zajatí sovětské vojáci jsou odváděni.

PK-Ege-Hoffmann, Polední list, 6. 7. 1941, roč. 15, č. 183, s. 3

Právě tak jako v Grodnu byl i jinde „tatíček“ Stalin stržen.

PK-Sepp-Jäger-Atlantik, Polední list, 6. 7. 1941, roč. 15, č. 183, s. 3

Německé oddíly v Grodnu. Trosky zbořených domů svědčí o urputném průběhu bojů.

PK-Jäger-Hoffmann, Polední list, 6. 7. 1941, roč. 15, č. 183, s. 3

Po příšerné hromadné krvavé lázni bolševici zapálili Lvovskou věznici. Příslušníci rodin stojí v davu před ještě hořící budovou, očekávající zprávy o příšerném osudu obětí.

Frenke-Scherl, Polední list, 9. 7. 1941, roč. 15, č. 186, s. 1

Obrázek ze Lvova, kde GPU postřílela přes 3 000 uvězněných Ukrajinců. Hrůzný pohled na bezpočetné mrtvoly, položené v řadách před věznicí.

SS-PK-Jugatlantie, Polední list, 9. 7. 1941, roč. 15, č. 186, s. 1

Bolševická zvěrstva ve Lvově.

Weltbild. Venkov, 9. 7. 1941, roč. 36, č. 159, s. 1

Totožná fotografie též:

Svědectví o řádění rudých ve Lvově.

Weltbild. Večerní České slovo, 9. 7. 1941, roč. 23, č. 159, s. 1

Tak pracovalo GPU ve Lvově. Plačící ženy poznávají své příbuzné mezi zavražděnými.

NESG. Venkov. 9. 7. 1941, roč. 36, č. 152

Bolševická zvěrstva ve Lvově: S odpornou zvířecí bestialitou povraždila GPU ve Lvově přes 3 tisíce vězňených Ukrajinců.

ČTK-Weltbild, Polední list, 10. 7. 1941, roč. 15, č. 186, s. 1

Před budovou věznice ve Lvově, kde bolševici před útekem povraždili kolem tří tisíc Ukrajinců, mužů, žen i dětí, odehrály se mezi pozůstalými zoufalé, nervy drásající výjevy.

PK-Fremke-Weltbild, Polední list, 10. 7. 1941, roč. 15, č. 186, s. 1

Ukrajinské ženy a matky hledají na dvoře věznice ve Lvově své děti, muže a otce, postřílené bestiálně bolševiky.

PK. Venkov. 11. 7. 1941, roč. 36, č. 161, s. 1

Tak „pracovalo“ GPU ve Lvově. Pohled na nelidsky zohavené mrtvoly politických vězňů, povražděných katany GPU.

AP. Venkov. 11. 7. 1941, roč. 36, č. 161, s. 2

Tento desetiletý chlapec byl sovětskými politkomisaři zohaven a ubodán k smrti jen proto, že měl německou maminku. Pro tu maminku se dostalo dítě do politického vězení jako nespolehlivé a sovětskému režimu nebezpečné a před útokem bolševiků bylo spolu s dalšími vězni zavražděno.

PK. Polední list. 11. 7. 1941, roč. 15, č. 187, s. 1

Ještě z dějiště bestiálního díla GPU ve Lvově.

AP-ČTK. Polední list. 11. 7. 1941, roč. 15, č. 187, s. 1

Totožná fotografie též:

Z dějiště bestiálního díla GPU ve Lvově.

AP-ČTK. Venkov. 11. 7. 1941, roč. 36, s. 1

Hlad a bída v sovětském „ráji“. Tisíce ubožáků zahynulo za vlády Sovětů hladem.

Atlantic, Zander-M. Polední list. 12. 7. 1941, roč. 15, č. 188, s. 1

Srdcervoucí scény před Ivovskou věznicí, kde padlo rukama rudých katanů GPU za obět' přes 3 000 lidí.

NESG. Venkov, 12. 7. 1941, roč. 36, č. 162, s. 1

Jeden z nejtěžších sovětských tanků opuštěný na útěku. Má osm párů kol a dvě pohyblivé věže.

PK-Rebhan-Press-Hoffmann. Polední list, 13. 7. 1941, roč. 15, č. 189, s. 1

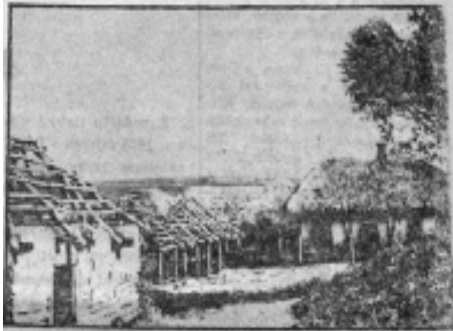

To jsou bolševičtí vojáci. Svět, který povstal na východě proti Říši, aby připravil nejen jí, ale celé Evropě krvavou lázeň, tak jak se to stalo ve Lvovských sklepích GPU, je nám cizí a odporný. Svět, se kterým bychom se prostě neradi dávali srovnávat, protože v těchto tvářích se zračí všechny možné lidské primitivní pudy, jen ne ušlechtilost civilizovaného člověka.

Cepa. Polední list. 13. 7. 1941, roč. 15, č. 189, s. 1

Totožná fotografická série též:

NESG. Večerní České slovo, 12. 7. 1941, roč. 23, č. 162, s. 1

Sotva vtáhlo německé vojsko 29. června kolem 13. hodiny do Lvova, dostavil se k místnímu veliteli hlouček mužů a žen, kteří vyprávěli, že jejich příbuzní byli bez jakéhokoli důvodu zatčeni sovětskými úřady, a prosili německé důstojníky, aby jim pomohli. Mezi nimi byli dva muži, kteří tvrdili, že uprchlí z věznice GPU. Vyprávěli tak neuvěřitelné podrobnosti, že německé vojenské úřady začaly ihned s vyšetřováním. Výsledek je Již znám celému světu. Ve všech věznicích a trestnicích ve Lvově bylo nalezeno skorem tisíc strašlivě zohavených mrtvol. Ve sklepních děrách, kde ležely ve čtyřech i pěti vrstvách, pestrá směsice mužů, žen a dětí, v primitivně zasypaných hromadných hrobech, ve věznicích a celách, kde ještě ležely ve své krvi — všude tž obraz hrůzy a brutálních zvířecích pudů, rozvášněných předtuchou porážky. Nežalují však jen mrtví. Žalují snad ještě více na čtvrtstoletí bolševické hrůzovlády živí, kteří únavou a hladem se plouží jako stíny v bolševickém „ráji“ dělníků a sedláků bydlících pod veškerou důstojností člověka. U nás by sedlák nenechal v takových brlozích ani dobytek.

Weltbild. Polední list. 13. 7. 1941, roč. 15, č. 189, s. 5

Příloha IV

Orientační plán operace Barbarossa. V mapě jsou vyznačeny hlavní směry pronikání německé armády do sovětského vnitrozemí. Převzato z: SHAW, Antony. *Druhá světová válka den po dni*. 1. vydání, Praha: Naše vojsko, 2004, s. 53

